

OBSERVATORIUM
VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN
BRUSSEL

OBSERVATOIRE
DE LA SANTÉ ET DU SOCIAL
BRUXELLES

Welzijnsbarometer

BRUSSELS ARMOEDERAPPORT

2019

COMMISSION COMMUNAUTAIRE COMMUNE
GEMEENSCHAPPELIJKE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE

OBSERVATORIUM
VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN
BRUSSEL

OBSERVATOIRE
DE LA SANTÉ ET DU SOCIAL
BRUXELLES

Welzijnsbarometer

BRUSSELS ARMOEDERAPPORT

2019

COMMISSION COMMUNAUTAIRE COMMUNE
GEMEENSCHAPPELIJKE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE

Brusselse armoederapporten

De inhoud van het Brussels armoederapport werd vastgelegd in de ordonnantie “betreffende het opstellen van het armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest” van 20 juli 2006.

Het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn werd belast met de uitwerking ervan.

Deze ordonnantie bepaalt de publicatie van een armoederapport in vijf onderdelen: de Welzijnsbarometer (jaarlijks), het Thematisch rapport, de Gekruiste blikken (bestaande uit externe bijdragen), het Brussels actieplan armoedebestrijding en de Synthese van de rondetafel.

Al deze publicaties kunnen geraadpleegd worden op de website van het Observatorium (<http://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>) of kunnen verkregen worden door te mailen naar: observat@ggc.brussels.

De Welzijnsbarometer wordt sinds 2005 jaarlijks gepubliceerd. De Welzijnsbarometer 2019 is enkel digitaal beschikbaar. Elk rapport mag worden gekopieerd, mits vermelding van de bron.

Gelieve op volgende wijze naar deze publicatie te verwijzen:

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2019). *Welijnsbarometer 2019*. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

De Welzijnsbarometer maakt deel uit van het Brussels Armoederapport 2019.

Dit armoederapport bestaat uit vijf delen:

- de **Welijnsbarometer** (jaarlijks),
- het Thematisch rapport (tweejaarlijks),
- de Gekruiste blikken (tweejaarlijks),
- het Brussels actieplan armoedebestrijding (tweejaarlijks),
- de Synthese van de rondetafel (tweejaarlijks).

Auteurs

Marion Englert, Sarah Luyten, Sarah Missinne, Dalia Fele, Déogratias Mazina, Elise Mendes Da Costa

Dankwoord

We bedanken graag iedereen die vanuit diverse instellingen en organisaties er mee voor zorgde dat heel wat indicatoren op maat van deze Welzijnsbarometer berekend werden.

Ook een woord van dank aan de ploeg van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn voor hun hulp bij het vertalen en/of herlezen.

Lay-out

Nathalie da Costa Maya

Depotnummer

D/2019/9334/14

Voor meer informatie

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad
Belliardstraat 71, bus 1 – 1040 Brussel

Tel.: 02/552 01 89

observat@ggc.brussels

<http://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

Sarah Luyten

Tel.: 02/552 01 18

sluyten@ggc.brussels

Marion Englert

Tel.: 02/552 01 55

menglert@ccc.brussels

INHOUDSTAFEL

I. INLEIDING	6
2. DEMOGRAFISCHE CONTEXT	9
2.1. Bevolkingsdichtheid	9
2.2. Een stijgend bevolkingsaantal	10
2.3. Een internationale bevolking	12
2.4. Een jonge bevolking	14
2.5. Samenstelling van de huishoudens	16
3. INKOMENSARMOEDE	17
3.1. Armoederisico	17
3.2. Inkomens en inkomensbronnen	18
3.3. Inkomens en uitkeringen uit de sociale zekerheid en sociale bijstand	21
3.4. Mensen met recht op een verhoogde tegemoetkoming van de verzekering voor geneeskundige verzorging ...	31
3.5. Leven in een huishouden zonder inkomen uit arbeid	32
3.6. Overmatige schuldenlast	33
4. DE ARBEIDSMARKT	34
4.1. De activiteits-, tewerkstellings- en werkloosheidsgraad	34
4.2. De niet-werkende werkzoekenden	41
4.3. Armoede bij werkenden	44
5. ONDERWIJS EN VORMING	46
5.1. Het opleidingsniveau van de bevolking van 25 -64 jaar: vergelijking tussen gewesten en evolutie	46
5.2. Schoolachterstand	48
5.3. Jongeren (18-24 jaar) zonder diploma van het hoger secundair onderwijs	49
5.4. Volwassenen (25 jaar en ouder) zonder diploma van het hoger secundair onderwijs	50
6. GEZONDHEID	51
6.1. Gezondheidstoestand	51
6.2. Invaliditeit	52
6.3. Sociale ongelijkheden bij de geboorte	53
6.4. Levensverwachting	55
6.5. Preventie: opsporing van baarmoederhalskanker als voorbeeld	55
6.6. Zorg uitstellen om financiële redenen	56

7. HUISVESTING	57
7.1. Aantal huishoudens en aantal woningen	57
7.2. Een meerderheid is huurder	57
7.3. Kwaliteit van de woningen, leefomgeving en ongelijkheden	59
7.4. Kenmerken van de private huurmarkt	60
7.5. Sociale huisvesting en aanverwante	63
7.6. Dak- en thuislozen	65
7.7. Water- en energie	65
7.8. Een moeilijke toegang tot eigendom	67
8. MAATSCHAPPELIJKE INTEGRATIE EN PARTICIPATIE	68
8.1. Sociale contacten	68
8.2. Maatschappelijke en culturele participatie	68
8.3. Gebruik van een computer en internet	68
9. BESLUIT EN SAMENVATTING	70
10. WOORDENLIJST	73
11. LIJST VAN DE ACRONIEMEN	78
12. REFERENTIES	79

I. INLEIDING

Dit rapport is de vijftiende editie van de Welzijnsbarometer. In de Welzijnsbarometer worden jaarlijks een reeks indicatoren die betrekking hebben op verschillende aspecten van armoede in het Brussels Gewest verzameld, beschreven en toegelicht. De Welzijnsbarometer heeft als doel de socio-economische situatie van de Brusselaars te beschrijven en op te volgen in de tijd. Daarnaast biedt de barometer een transversale blik op de socio-economische situatie in een heel aantal domeinen. De barometer richt zich tot al wie op de een of andere manier meewerkt aan een beleid of betrokken is bij acties in de strijd tegen armoede. De Welzijnsbarometer heeft niet als doelstelling om de directe impact van het beleid op armoede te evalueren. De Welzijnsbarometer schetst wel de globale context waarin het armoedebestrijdingsbeleid zich ontwikkelt en de uitdagingen die zich stellen. De Welzijnsbarometer verschijnt jaarlijks en is een onderdeel van het Brussels armoederapport^[1].

“De Welzijnsbarometer verzamelt de meest recente indicatoren over de Brusselaars doorheen verschillende levensdomeinen die in verband staan met armoede. De barometer richt zich tot al wie op de een of andere manier meewerkt aan een beleid of betrokken is bij acties in de strijd tegen armoede.”

In deze barometer wordt armoede bestudeerd als een multidimensionaal fenomeen, gekenmerkt door sociale uitsluitingen op verschillende levensdomeinen: inkomen, werk, opleiding, gezondheid, huisvesting en maatschappelijke participatie. Deze ongelijkheden zijn onderling sterk verweven en kunnen zowel oorzaak als gevolg zijn van uitsluitingen op andere domeinen. Zo zullen bijvoorbeeld kinderen die opgroeien in armoede een groter risico lopen op een moeilijke schooltijd, maar de lager opgeleide jongeren hebben ook minder kans om werk te vinden dat toelaat menswaardig te leven. In deze barometer worden de mechanismen die maken dat iemand in armoede terecht komt, blijft of er juist uitgeraakt niet geanalyseerd. Wel wordt hier aan de hand van een selectie van de meest recente kerncijfers op het moment van de analyse, getoond hoe armoede tot uiting komt in alle levensdomeinen.

Andere publicaties van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn zijn complementair aan deze barometer en verruimen het beeld van de Brusselse situatie (de Zoom op de gemeenten, de Gezondheidsindicatoren van het Brussels Gewest, de Dossiers van het Observatorium, de Thematische Rapporten, ...). Al deze publicaties, evenals een selectie indicatoren met betrekking tot armoede en gezondheid, zijn te raadplegen en te downloaden via de website (<http://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>).

De Welzijnsbarometer is bovendien complementair aan andere publicaties en instrumenten van Brusselse overheden (het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse met inbegrip van de Wijkmonitoring, het Brussels Observatorium voor werkgelegenheid en opleidingen – view.brussels, het Observatiecentrum van de Huurprijzen, la Strada enz.).

Ook andere federale of gewestelijke instanties publiceren indicatoren over armoede, in het bijzonder het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, via de website of in de tweejaarlijkse armoederapporten. Andere instanties realiseren jaarlijks hun eigen barometer, zoals bijvoorbeeld de “Interfederale armoedebarmometer” uitgegeven door de POD Maatschappelijke Integratie of de jaarlijkse “Analyse van de evolutie van de sociale situatie en sociale bescherming in België” voor de Belgische situatie van de FOD Sociale Zekerheid en de “Vlaamse armoedemonitor” van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR) voor Vlaanderen. Wallonië heeft geen jaarlijkse barometer die specifiek over armoede gaat, maar enkele gegevens over de levenssituatie van de bevolking (inkomen van de huishoudens, huisvesting, enz.) zijn beschikbaar in de jaarlijkse publicatie “Chiffres-cles de la Wallonie” van het Instituut Wallon de l’Evaluation de la Prospective et de la Statistique (IWEPS) of via specifieke artikels^[2]. Voor

Wallonië werden er daarnaast samengestelde indicatoren ontwikkeld^[3].

In deze Welzijnsbarometer worden de Brusselse cijfers, waar mogelijk, vergeleken met de cijfers voor Vlaanderen, Wallonië, de grote Belgische steden en/of heel België. Dit laat toe om het Brussels Gewest te situeren in de nationale context.

De gegevens

Al naargelang de beschikbaarheid op Brussels niveau en de kwaliteit van de Brusselse gegevens, zijn de gepresenteerde gegevens afkomstig uit administratieve bronnen of verzameld door middel van enquêtes.

De **administratieve gegevens** zijn afkomstig van het Rijksregister, Actiris, de POD Maatschappelijke integratie, het Rijksinstituut voor ziekte en invaliditeitsverzekering (RIZIV), het Intermutualistisch Agentschap (IMA), de Kruispuntbank Sociale zekerheid (KSZ)^[4], de statistische formulieren van geboorte en overlijden, enz. Deze administratieve gegevens worden meestal verzameld door de administraties in het kader van hun dagelijkse werking, maar ze worden ook voor onderzoeksdoeleinden gebruikt^[5]. Ze zijn in principe volledig omdat ze alle personen bevatten die aan een bepaald administratief criterium voldoen (bijvoorbeeld

[1] Zie ordonnantie van 20/07/2006 betreffende het opstellen van het armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, te raadplegen op <http://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

[2] Bijvoorbeeld Guio A. & Mahy C. (2013), «Regards sur la pauvreté et les inégalités en Wallonie». Working paper de l’IWEPS n°16.

[3] In het kader van de opmaak van de «indicateurs complémentaires au PIB en Wallonie».

[4] Het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming, beheerd door de KSZ aggregiert de sociaaleconomische data komende van de instellingen van de Sociale Zekerheid.

[5] Bron: FOD Sociale Zekerheid: www.socialsecurity.fgov.be

alle personen die zijn ingeschreven in het Rijksregister, alle personen die zijn ingeschreven als werkzoekende, alle personen die een bepaalde uitkering ontvangen, ...) en ze laten vaak analyses toe op gemeentelijk niveau.

De **gegevens op basis van enquêtes** (bv. Observatiecentrum van de Huurprijzen, de Gezondheidsenquête, enz.) worden voornamelijk gebruikt om indicatoren te berekenen die niet beschikbaar zijn via andere bronnen, of om deze te berekenen in functie van bepaalde individuele kenmerken, wat niet altijd mogelijk is op basis van administratieve bronnen (bijvoorbeeld het opleidingsniveau, de gezondheidssituatie, enz.). Europese enquêtes zoals de "European Union – Statistics on Income and Living Conditions" (EU-SILC) en de "Arbeidskrachten enquête"(EAK) die op Belgisch niveau georganiseerd worden door de FOD Economie – Statistics Belgium, laten toe om bepaalde indicatoren zoals gedefinieerd op Europees niveau te berekenen en te vergelijken onder de lidstaten van de EU.

Elke indicator heeft, ondanks de essentiële informatie die hij bevat, beperkingen inzake het meten van armoede, in het bijzonder omdat bepaalde bevolkingsgroepen niet mee in rekening gebracht worden. Dit geldt zowel voor administratieve gegevens, als voor gegevens afkomstig uit enquêtes (zie verder).

De EU-SILC enquête is de voornaamste bron om vanuit een multidimensionale benadering verschillende indicatoren van sociale uitsluiting van huishoudens en individuen te berekenen. De Belgische steekproef volstaat voor de indicatoren die gebruikt worden op Europees niveau maar is te beperkt om deze indicatoren voldoende nauwkeurig te berekenen op het niveau van het Brussels Gewest. In de Welzijnsbarometer wordt onder andere gekeken naar het aandeel van de bevolking dat moet rondkomen met een inkomen onder de *armoederisicogrens*^[6]. Gezien de brede *betrouwbaarheidsintervallen* van deze indicatoren is het niet mogelijk om een precieze evolutie in kaart te brengen.

Een eventuele uitbreiding van de Brusselse steekproef van de EU-SILC enquête zou de kennis over armoede in het Brussels Gewest verbeteren. We merken op dat er momenteel een nieuwe stratificatiemethode voor de steekproeftrekking voor de EU-SILC enquête gebruikt wordt. Deze nieuwe methode zal, vanaf 2019 (beschikbaar in 2020), het *betrouwbaarheidsinterval* voor internationale statistieken verkleinen, en dus ook o.a. voor het Brussels Gewest. Daarnaast kan een koppeling van administratieve gegevens via de Kruispuntbank Sociale Zekerheid (KSZ) eveneens de kennis over het inkomen en het sociaaleconomisch statuut van de Brusselse bevolking en het risico op inkomensarmoede verbeteren.

De onzichtbaarheid van sommige groepen in de statistieken

Onder de meest kwetsbaren zijn er groepen die niet of slechts zelden in de gangbare statistieken voorkomen. De inkomens en levenssituatie van deze mensen zijn hierdoor moeilijk te analyseren en blijven grotendeels onbekend.

Wat betreft de administratieve gegevens, bestaat er een groep personen die zijn ingeschreven in het Rijksregister maar die zich in geen enkele databank bevindt van één van de instellingen van de sociale zekerheid. Zij worden in de Kruispuntbank Sociale Zekerheid weergegeven als personen met een onbekend statuut. Deze groep bevat personen met een zeer verschillend profiel (van diplomaten tot personen die effectief geen enkel eigen inkomen hebben dat gekend is door de instellingen van de sociale zekerheid in de brede betekenis). Deze groep is niet onbelangrijk in het Brussels Gewest en bevat een aanzienlijk aantal personen in armoede. Deze personen zijn echter (al lange tijd, of recent wanneer ze bijvoorbeeld werden uitgesloten uit de *werkloosheidsuitkeringen* en geen werk hebben en geen recht op andere uitkeringen) niet opgenomen in de indicatoren gebaseerd op administratieve gegevens (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2017).

De administratieve gegevens bevatten geen personen die geen wettelijke verblijfplaats hebben (en eveneens geen officieel werk of geen toegang tot de sociale zekerheid of bijstand). Hierdoor blijven bepaalde personen die maatschappelijk erg kwetsbaar zijn meestal uit de administratieve databanken, zoals de dak- en thuislozen (zonder referentieadres) en de mensen zonder wettig verblijf (die geen officiële asielaanvraag of aanvraag tot regularisatie hebben lopen).

De enquêtes die gebruikt worden in de Welzijnsbarometer worden allen geconfronteerd met dezelfde beperking: ze bereiken bepaalde groepen van de samenleving niet (of nauwelijks). De steekproeftrekking, meestal gebaseerd op het Rijksregister, sluit bij voorbaat die personen uit die niet of slechts uitzonderlijk in het Rijksregister voorkomen^[7].

Afgezien van dit probleem met de steekproef, blijkt het ook zeer moeilijk om de meest arme bevolking te bereiken en te bevragen. De non-respons bij maatschappelijk kwetsbare personen ligt immers vaak hoger (Schokaert et al., 2012).

Dak- en thuislozen en mensen zonder wettige verblijfsvergunning zijn waarschijnlijk oververtegenwoordigd in het Brussels Gewest, gezien het grootstedelijk karakter en de internationale rol van Brussel. De tellingen van de dak- en thuislozen door la Strada geven wel een beeld van

[6] Woorden die in het grijs worden weergegeven, worden uitgelegd in de woordenlijst achteraan dit document.

[7] Daarenboven bevragen de EU-SILC enquête, de Arbeidskrachtenenquête en de Gezondheidsenquête per definitie enkel personen in private huishoudens, waardoor er geen informatie verzameld wordt over bijvoorbeeld mensen in een rusthuis of in de gevangenis.

de omvang en het profiel van deze doelgroep die normaal redelijk onzichtbaar is (zie hoofdstuk 7).

Deze vaststelling bevestigt de nood aan de ontwikkeling en verbetering van de statistieken over armoede in het Brussels Gewest. Hierbij is de informatie die van het terrein en van het doelpubliek zelf komt onontbeerlijk. Enkel zo krijgen we inzicht in de levenssituatie van die personen die afwezig zijn in de meeste statistieken.

2. DEMOGRAFISCHE CONTEXT

Op 1 januari 2019 telde het Brussels Gewest officieel 1 208 542 inwoners, waaronder 592 429 mannen (49 %) en 616 113 vrouwen (51 %). Dit is een bevolkingstoename van 0,8 % (+9 816 inwoners) ten opzichte van 1 januari 2018. De Brusselse bevolking blijft dus toenemen, met een groeicijfer dat hoger ligt dan in de loop van 2017 (+0,6 %) en 2016 (+0,3 %) maar lager dan in de jaren daarvoor (+1,1 % in de loop van 2015 en +1,0 % in 2014)^[8].

“Op 1 januari 2019 woonden er officieel 1 208 542 personen in het Brussels Gewest. Daarnaast kent het Brussels Gewest een belangrijk deel inwoners die niet officieel geteld worden, hun aantal is dan ook onbekend.”

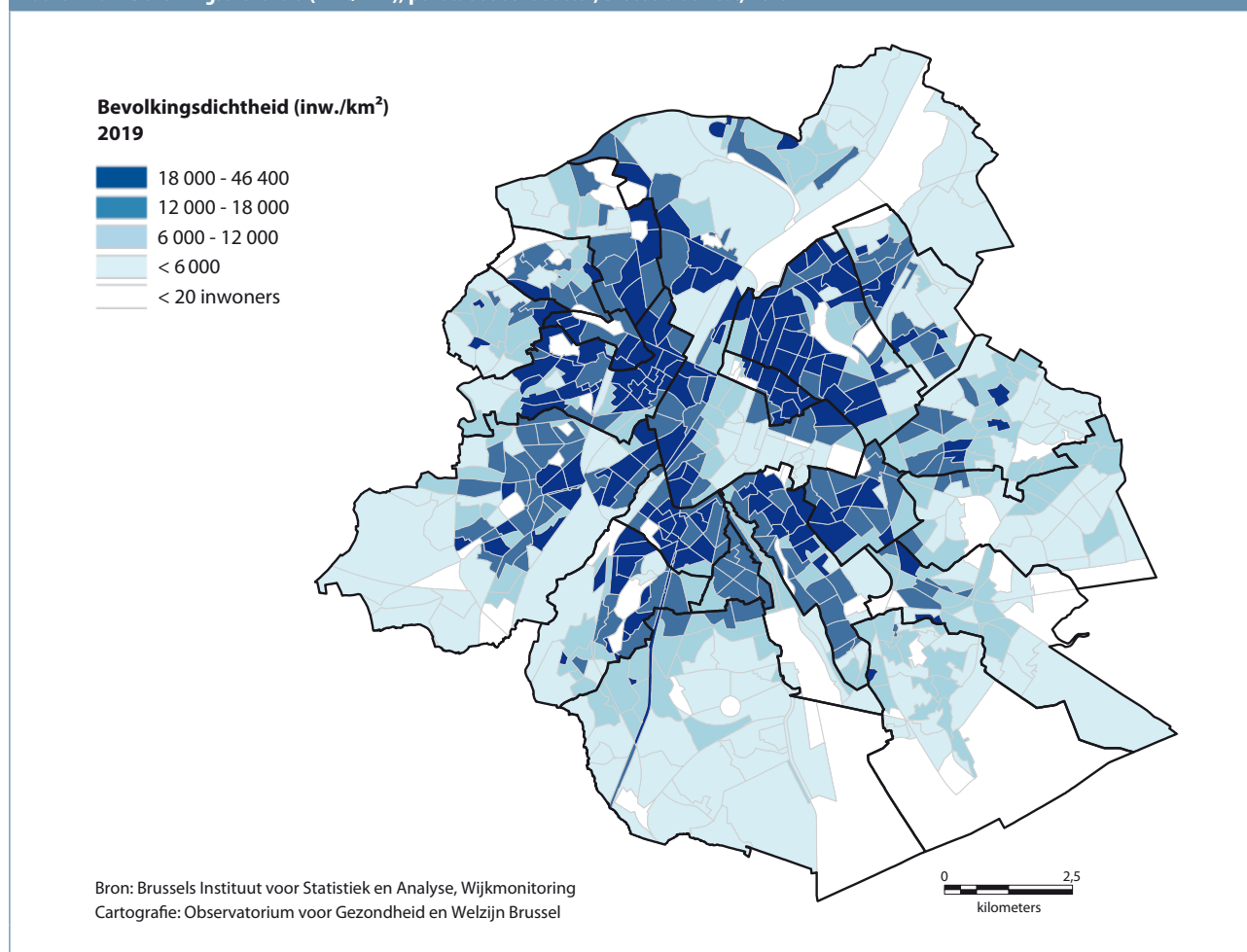
een diplomatiek statuut; samen met hun gezinsleden komt dit neer op 10 860 personen^[9]. Voor het grootste deel van de overige bevolkingsgroepen die niet in de officiële cijfers voorkomen en in het bijzonder voor illegaal verblijvende personen kan er bij gebrek aan cijfers geen schatting gedaan worden van hun aantal.

Naast de officiële bevolking telt het Brussels Gewest ook een aantal personen dat er wel woont, maar niet tot de officiële bevolking wordt gerekend (studenten die niet in één van de Brusselse gemeenten gedomicilieerd zijn, asielzoekers, vreemdelingen in een onregelmatige verblijfssituatie, diplomaten en hun gezinsleden, ...). Het Wachtregister bevat enkel een aantal gegevens over kandidaat-vluchtelingen die niet in het bevolkingsregister staan. Op 1 januari 2019 telt het Brussels Gewest 6 739 personen ingeschreven in het Wachtregister. Daarnaast wonen er op 1 januari 2019 in het Brussels Gewest 4 875 personen met

2.1. Bevolkingsdichtheid

De bevolkingsdichtheid bedraagt 7 441 inw./km² in 2019 in het Brussels Gewest. Er zijn belangrijke verschillen in het Brussels Gewest tussen haar gemeenten en buurten op vlak van bevolkingsdichtheid. Op niveau van de gemeenten is de bevolkingsdichtheid in 2019 twaalf keer hoger in Sint-Joost-ten-Node, de dichtst bevolkte gemeente van heel het land (23 324 inw./km²), dan in Watermaal-Bosvoorde (1 941 inw./km²)^[10].

Kaart 2-1: Bevolkingsdichtheid (inw./km²), per statistische sector, Brussels Gewest, 2019

[8] Bron: FOD Economie – Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

[9] Bron: Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken.

[10] Bron: Wijkmonitoring

Op een kleinere ruimtelijke schaal valt op dat de statistische sectoren van de eerste kroon in het algemeen een hogere bevolkingsdichtheid kennen. Deze dichtheid neemt af naarmate men zich verder van het centrum bevindt (kaart 2-1). Toch kennen enkele statistische sectoren die gesitueerd zijn in het centrum of in de eerste kroon een lagere bevolkingsdichtheid omdat er een hoge kantoor dichtheid is (zoals bijvoorbeeld de Europese wijk of de Noordwijk).

2.2. Een stijgend bevolkingsaantal

ALGEMENE TENDENS

Na een dalende tendens tussen 1970 en het midden van de jaren '90, neemt de Brusselse bevolking sinds de tweede helft van de jaren '90 sterk toe (figuur 2-1).

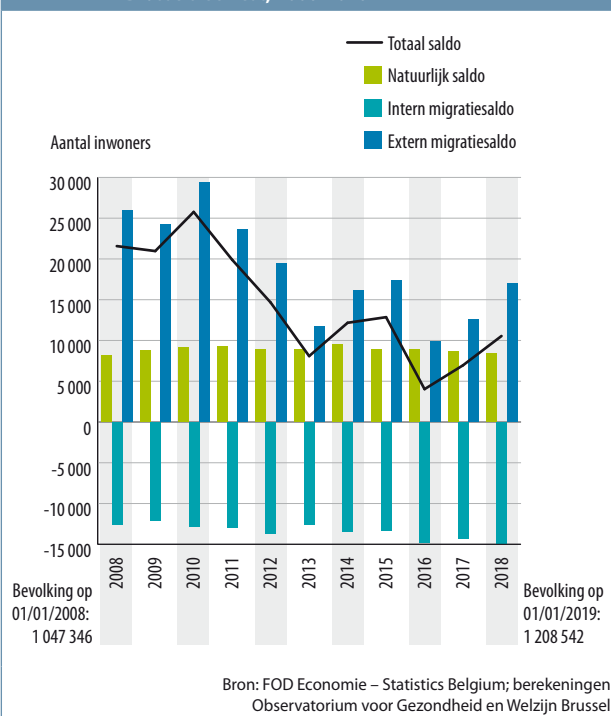
Tussen 2018 en 2019 kende het Brussels Gewest (+0,8 %) een hogere relatieve bevolkingstoename dan Vlaanderen (+0,5 %) en Wallonië (+0,3 %). Ook in vergelijking met de grote steden was de bevolkingstoename procentueel groter in het Brussels Gewest (Antwerpen +0,5 %, Gent +0,7 %, Charleroi +0,2 % en Luik -0,01 %) ^[11].

De demografische projecties voorzien een verdere stijging van de Brusselse bevolking met ongeveer 2 % voor de periode 2019-2025. Dit zou een bevolkingsaantal betekenen van 1 235 807 in 2025 ^[12].

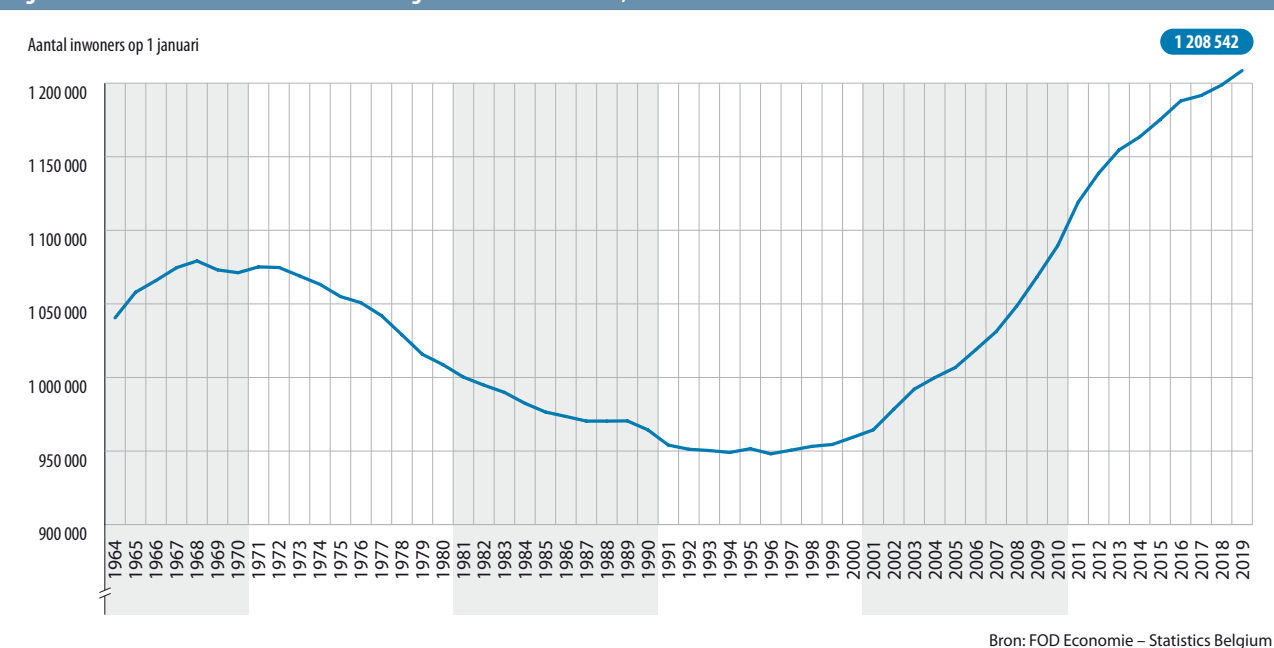
WAT BEPAALT DE EVOLUTIE VAN HET BEVOLKINGSAANTAL?

De evolutie van het bevolkingsaantal wordt verklaard door de combinatie van drie factoren: het intern migratiesaldo, het extern migratiesaldo en het natuurlijk saldo (figuur 2-2).

Figuur 2-2: Evolutie van het natuurlijk saldo en de migratiesaldi, Brussels Gewest, 2008-2018

Figuur 2-1: Evolutie van de officiële bevolking in het Brussels Gewest, 1964-2019

[11] Bron: FOD Economie – Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

[12] Bron: BISA, Planbureau en FOD Economie - Statistics Belgium

Het natuurlijk saldo was in het Brussels Gewest in 2018 net als de voorgaande jaren positief (+8 458), als gevolg van een groter aantal geboortes (17 377) dan sterfgevallen (8 919)^[13]. Dit betekent ongeveer twee geboortes voor één sterfgeval. Dit positief saldo wordt verklaard door de jonge bevolkingsstructuur van het Brussels Gewest.

Ook het extern migratiesaldo blijft positief in 2018 (+16 996). Dit saldo is het verschil tussen het aantal personen die zich vanuit het buitenland in het Brussels Gewest komen vestigen (53 523) enerzijds, en het aantal Brusselaars die naar het buitenland vertrokken zijn (36 527) anderzijds^[14]. Hij ligt hoger dan de twee voorgaande jaren, maar blijft wel onder de saldi die in het begin van de beschouwde periode werden genoteerd (figuur 2-2). Het Brussels Gewest vangt hiermee 32 % van de immigranten op die uit het buitenland naar België komen.

Het intern migratiesaldo blijft op zijn beurt negatief in 2018 (-14 908), als gevolg van een groter aantal personen dat het Brussels Gewest verliet om in Vlaanderen of Wallonië te gaan wonen (40 162) dan het aantal personen uit Vlaanderen of Wallonië dat in het Brussels Gewest is komen wonen (25 254).

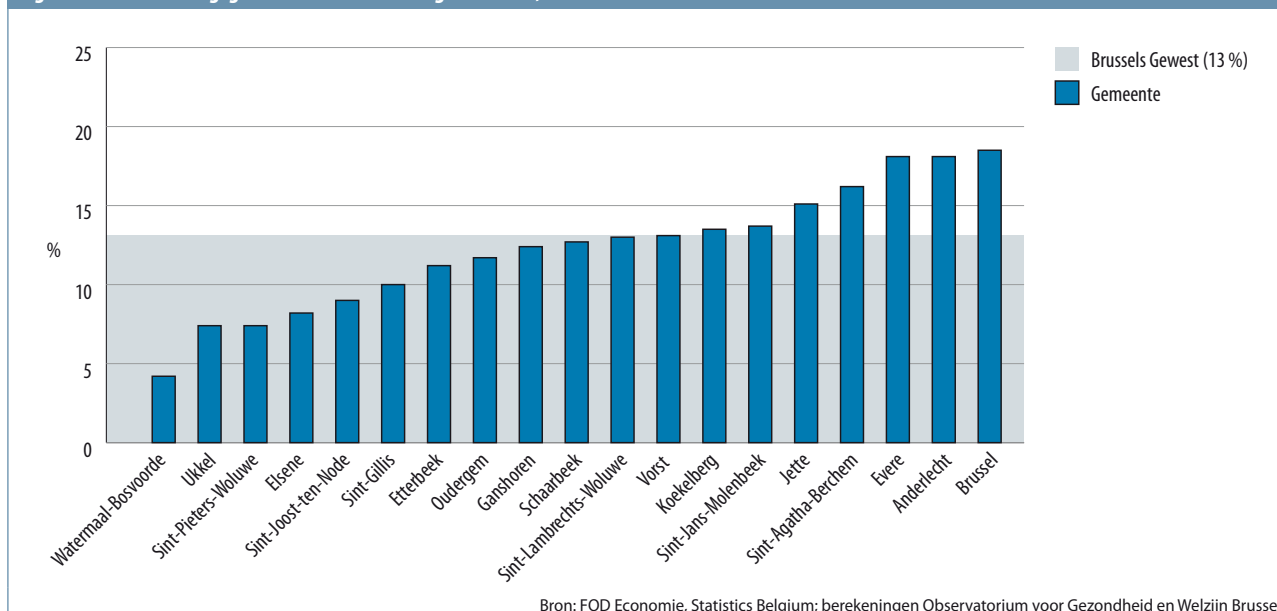
Het negatieve interne migratiesaldo wordt zoals in de meeste afgelopen jaren, met uitzondering van 2016 en 2017, gecompenseerd door het extern migratiesaldo: het Brussels Gewest kent bijgevolg een positief totaal migratiesaldo in 2018 (+2 088) (figuur 2-2).

Het totaal saldo, dit is de som van het migratiesaldo en het natuurlijk saldo, is eveneens positief (+10 546) en dit verklaart de verdere bevolkingstoename tussen 1 januari 2018 en 2019^[15]. De bevolkingstoename (positief totaal saldo) is in 2018 hoger dan in de loop van 2017 en 2016, maar blijft wel onder het gemiddelde van de vroegere jaren (figuur 2-2).

GEOGRAFISCHE VERSCHILLEN IN BEVOLKINGSDYNAMIEK

We zien grote verschillen in bevolkingsdynamiek binnen het Brussels Gewest. Tussen 2009 en 2019 steeg de bevolking in het Brussels Gewest met 13 %. Deze bevolkingsgroei varieert echter van 4 % in Watermaal-Bosvoorde tot 18 % in Brussel. Op gemeentelijk niveau wordt de bevolkingsgroei voornamelijk opgevangen in de gemeenten Brussel, Anderlecht en Evere, maar ook in Sint-Agatha-Berchem, Jette en Sint-Jans-Molenbeek was er een grote bevolkingsgroei (figuur 2-3).

Figuur 2-3: Bevolkingsgroei voor de Brusselse gemeenten, 2009-2019

[13] Het gaat hier om de officiële bevolking van het Rijksregister. Wat specifiek de geboorten en sterfgevallen betreft, zijn de Statistische formulieren voor geboorten en overlijdens een nuttige aanvulling op de gegevens van de officiële bevolking. Deze vermelden immers alle geboren en overleden personen en niet enkel de geboorten en overlijdens van de personen die er officieel verblijven. Voor meer informatie zie: <http://www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil>

[14] Voor de externe migratie werd rekening gehouden met de verandering van register, ambtshalve schrappingen en herinschrijving na schrapping. Onder de 36 527 personen die werden geteld bij de externe migratie (vertrekken), werden 17 821 personen ambtshalve geschrapt.

[15] Rekening houdende met een statistische aanpassing.

De migratiedynamiek kan ook gekenmerkt worden door een sterke bevolkingswissel (zonder dat dit automatisch gepaard gaat met een verandering van het aantal inwoners) door zowel een belangrijke immigratie als emigratie. Voor bepaalde gemeenten als Sint-Joost-ten-Node, betekent dit dat zij een voortdurende verandering van hun bevolking kennen, andere gemeenten zoals Watermaal-Bosvoorde zijn daarentegen veel stabiel.

Voor de gemeenten in het centrum (vijfhoek en eerste kroon) van het Gewest en in het bijzonder de “arme sikkels”, kennen in het algemeen een grote migratie-intensiteit.

De meer achtergestelde buurten zijn inderdaad vaak een belangrijke aankomstplek voor personen die vanuit arme landen immigreren. Daartegenover vertrekt een belangrijk deel van de bevolking naar andere gemeenten, met name naar deze in het noordwesten van het Gewest waar de tweede kroon zich situeert, maar ook naar gemeenten buiten het Gewest. De periurbanisatie gaat inderdaad niet enkel meer om de middenklasse die de stad verlaat: ongeveer een derde van de personen die vertrekken uit het Brussels Gewest behoren tot de lagere inkomensklassen en dit aandeel stijgt tot de helft onder de personen die vertrekken uit de centrale wijken (De Laet, 2018).

De rijkere zuidoostelijke gemeenten van het Gewest kennen minder belangrijke migratiedynamieken, zij ontvangen slechts weinig nieuwkomers en slechts een beperkte instroom van personen die de achtergestelde buurten van het Gewest verlaten. Het is echter eveneens belangrijk op te merken dat de arme buurten niet gereduceerd mogen worden tot “buurten met een transitfunctie”. Een belangrijk deel van hun bevolking blijft immers stabiel en verhuist niet (Van Hamme et al, 2016).

2.3. Een internationale bevolking

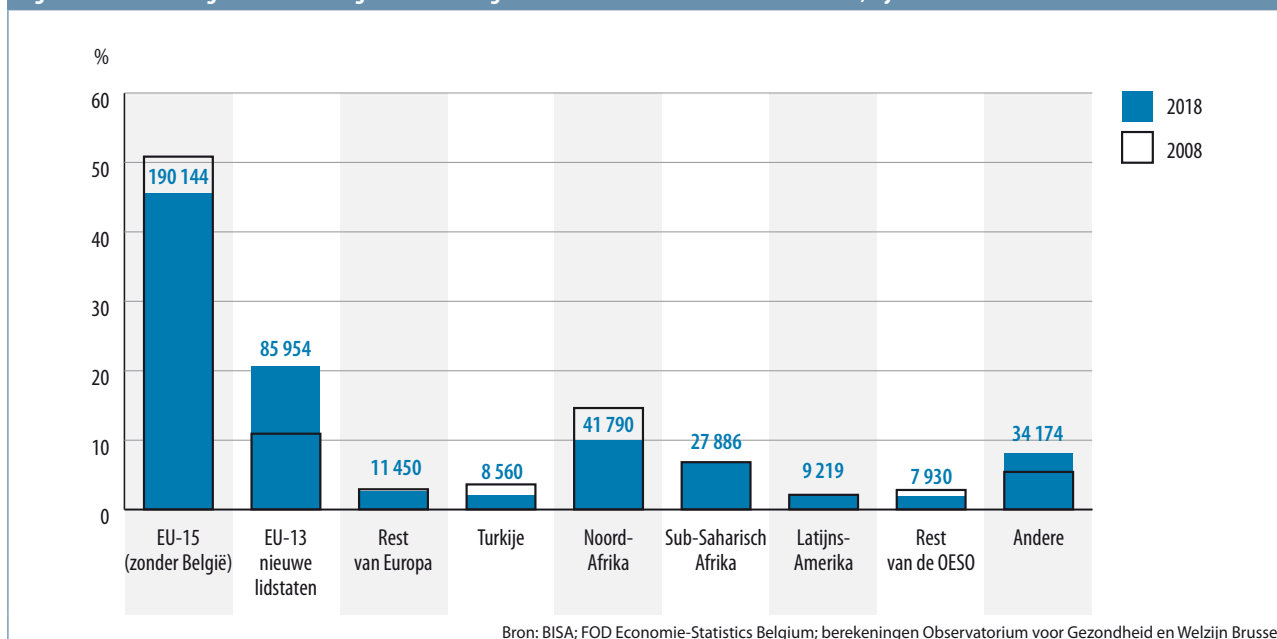
Het Brussels Gewest is een internationaal “stadsgewest”, met een groot aandeel bewoners met een buitenlandse nationaliteit: op 1 januari 2019 had meer dan een derde (35 %) van de Brusselse bevolking, namelijk 422 097 personen, niet de Belgische nationaliteit (tegenover 9 % in Vlaanderen en 10 % in Wallonië).

Onder de niet-Belgische bevolking is in 2018 twee derde (66 %) afkomstig uit één van de 28 lidstaten van de Europese Unie (EU28). Het aandeel personen met een nationaliteit van de EU15 is gedaald in de afgelopen tien jaar (46 % in 2018 tegenover 51 % in 2008), net zoals het aandeel onderdanen uit Noord-Afrika (10 % in 2018 tegenover 15 % in 2008) en uit Turkije (2 % in 2018 tegenover 4 % in 2008). Het aandeel onderdanen uit één van de nieuwe lidstaten van de Europese Unie (EU13) nam daarentegen sterk toe (21 % in 2018 tegenover 11 % in 2008) (figuur 2-4).

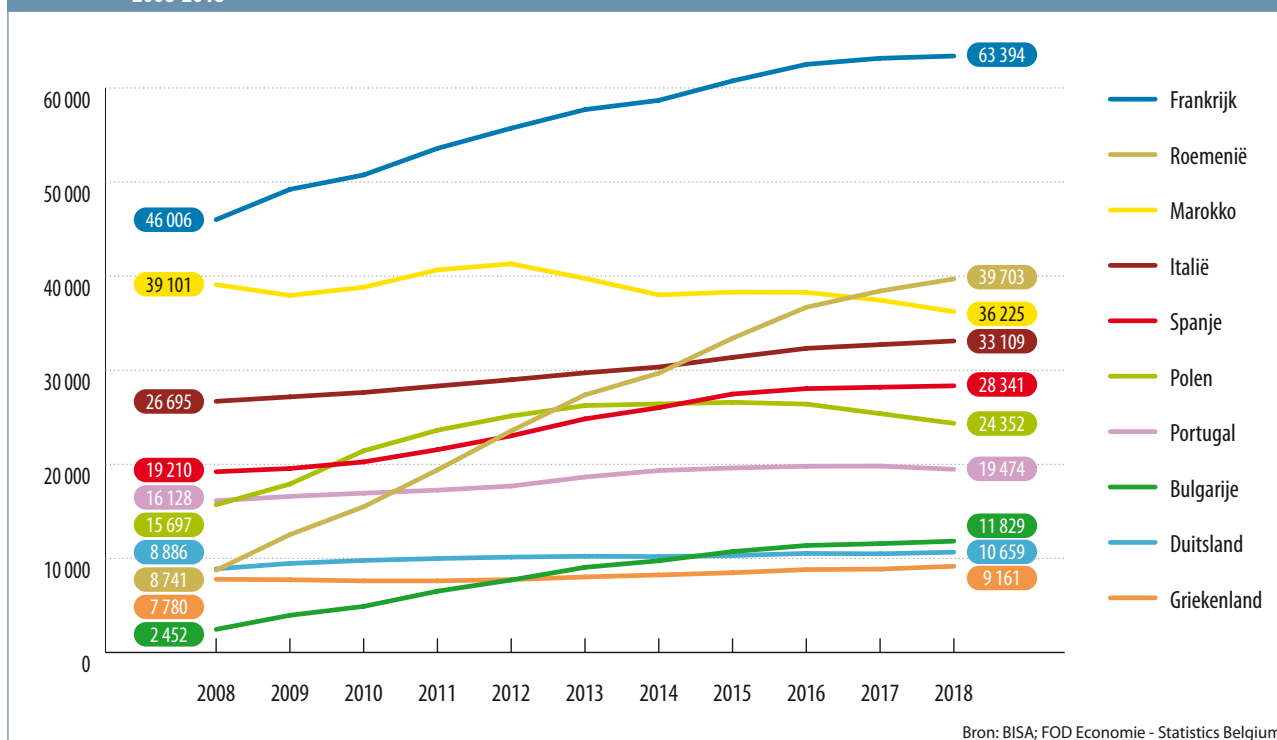
In 2018 blijven de Fransen veruit het best vertegenwoordigd onder de personen van buitenlandse nationaliteit in het Brussels Gewest, gevolgd door de Roemenen, Marokkanen en Italianen (figuur 2-5).

Sinds 2006 zijn de Fransen de belangrijkste buitenlandse gemeenschap in het Brussels Gewest en door hun continu stijgend aantal hebben ze deze positie in de loop der jaren alleen maar bevestigd. Ze vertegenwoordigen 15 % van de buitenlandse bevolking in Brussel in 2018. Verschillende factoren kunnen de aantrekkingskracht van het Brussels Gewest voor de Fransen verklaren, zoals de goedkopere huurprijzen in vergelijking met de Parijse regio, het bruisende (Franstalige) culturele leven, de opleidingsmogelijkheden en natuurlijk ook de rol van Brussel als Europese hoofdstad (BISA, 2016a).

Figuur 2-4: Verdeling van de niet-Belgische bevolking in het Brussels Gewest naar nationaliteit, 1 januari 2008 en 2018

Figuur 2-5: Evolutie van het aantal onderdanen van de 10 meest vertegenwoordigde buitenlandse nationaliteiten, Brussels Gewest, 1 januari 2008-2018

Een andere zeer opvallende toename in deze periode wordt waargenomen in het aantal Roemenen, Polen en Bulgaren. Deze opmerkelijke stijging houdt verband met de toetreding tot de EU van Polen (in 2004), Roemenië en Bulgarije (in 2007). Eerst en vooral is er de regularisatie van personen die reeds aanwezig waren op het Brussels grondgebied. Verder is er de komst van nieuwe personen door het vrije verkeer van werknemers. Ook is er een toename van werkaanbiedingen voor de onderdanen van deze nieuwe lidstaten in Brussel als hoofdstad van de EU. Sinds 2013 kent het Brussels Gewest eerst een relatieve stagnatie gevolgd door een lichte daling van het aantal Polen, wat verband kan houden met de sterkere circulaire migratie^[16] (BISA, 2015a). De personen met een Roemeense, Poolse of Bulgaarse nationaliteit vertegenwoordigen respectievelijk 9 %, 6 % en 3 % van de buitenlandse bevolking in Brussel in 2018.

De stijging in de afgelopen jaren van het aantal Spanjaarden en, in mindere mate, het aantal Italianen en Portugezen in het Brussels Gewest, kan worden gelinkt aan de economische crisis die deze Zuid-Europese landen sinds 2008 sterk trof (BISA, 2015b).

Tot slot zien we dat het aantal Brusselaars met een Marokkaanse nationaliteit licht daalt (zoals in heel België). Het verwerven van de Belgische nationaliteit speelt een rol in deze evoluties. Personen van Marokkaanse nationaliteit

vertegenwoordigen in 2018 nog 9 % van de Brusselse bevolking met een niet-Belgische nationaliteit.

Naast de 10 meest vertegenwoordigde buitenlandse nationaliteiten, vermelden we ook de opvallende toename van het aantal Syriërs (niet geïllustreerd). Terwijl hun aantal in 2013 nog minder dan 1 000 personen bedroeg, steeg hun aanwezigheid in het Brussels Gewest naar 7 619 personen op 1 januari 2018 (en dit zonder het aantal asielzoekers te tellen die – nog – geen internationale bescherming hebben verkregen^[17]). De burgeroorlog die sinds 2011 in Syrië woedt, heeft meer dan de helft van de bevolking op de vlucht doen slaan (BISA, 2016b).

Deze cijfers over de nationaliteit geven maar gedeeltelijk de grote diversiteit in herkomst en culturen van de Brusselse bevolking weer. Bijna zes op de tien Brusselaars (57 %) had in 2018 bij geboorte niet de Belgische nationaliteit^[18] en bijna drie kwart (72 %) is in 2016 van buitenlandse herkomst^[19] (dit wil zeggen dat ze hetzij een buitenlandse nationaliteit bezitten, hetzij geboren zijn met een buitenlandse nationaliteit, hetzij dat één van hun ouders geboren is met een buitenlandse nationaliteit).

[17] Zie Myria (2017).

[18] Cijfer op 01/01/2018. Bron: BISA.

[19] Cijfer op 31/12/2016. Bron: Datawarehouse Arbeidsmarkt en sociale Bescherming, Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid ; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

2.4. Een jonge bevolking

De Brusselse bevolking onderscheidt zich van de twee andere gewesten op vlak van leeftijdsstructuur: ze heeft een jongere bevolking en kende gedurende lange tijd een algemene tendens van verjonging. Toch merken we vanaf 2017 een heel lichte stijging op van de gemiddelde leeftijd. Op 1 januari 2019 bedroeg de gemiddelde leeftijd 37,5 jaar in het Brussels Gewest tegenover 42,7 jaar in Vlaanderen en 41,4 jaar in Wallonië.

Tussen 2009 en 2019 daalde de verouderingsindex (65 jaar of ouder/0-19 jaar) in het Brussels Gewest terwijl deze in België in dezelfde periode steeg. Hij ligt veel lager in het Brussels Gewest dan gemiddeld in België. We zien wel dat de index van de intensiteit van de veroudering (% van de 80-jarigen en ouder onder de 65-jarigen en ouder) iets hoger is dan in de rest van het land: er zijn met andere woorden in verhouding weinig oudere personen (65 jaar en ouder) in het Brussels Gewest, maar deze hebben wel gemiddeld een iets hogere leeftijd dan in de andere twee gewesten. Het verschil tussen de Brusselse index van de intensiteit van de veroudering en de Belgische is wel kleiner in 2019 dan in 2009 (tabel 2-1).

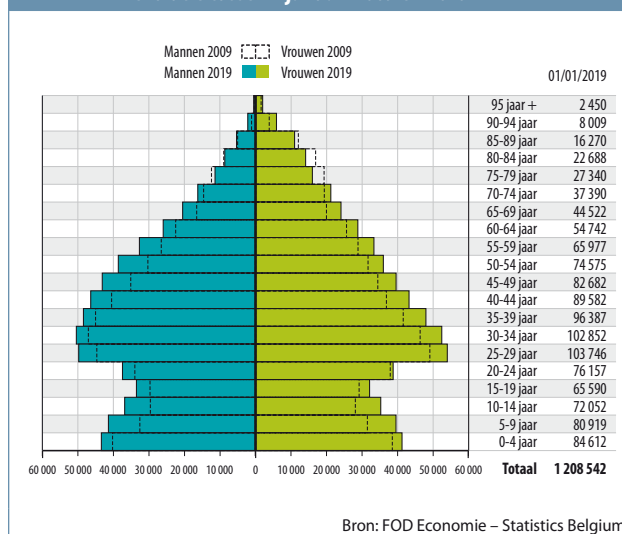
Tabel 2-1: Evolutie van de demografische kenmerken van de bevolking van het Brussels Gewest en België, 2009-2019

	Brussels Gewest		België	
	2009	2019	2009	2019
Verouderingsindex (≥ 65 jaar/0-19 jaar)	58,5 %	52,3 %	74,4 %	84,5 %
Afhankelijkheidsindex ((0-19 + ≥ 65 jaar)/20-64 jaar)	62,5 %	61,9 %	66,8 %	70,5 %
Index van de intensiteit van de veroudering (≥ 80 jaar/ ≥ 65 jaar)	32,7 %	31,1 %	28,1 %	29,9 %

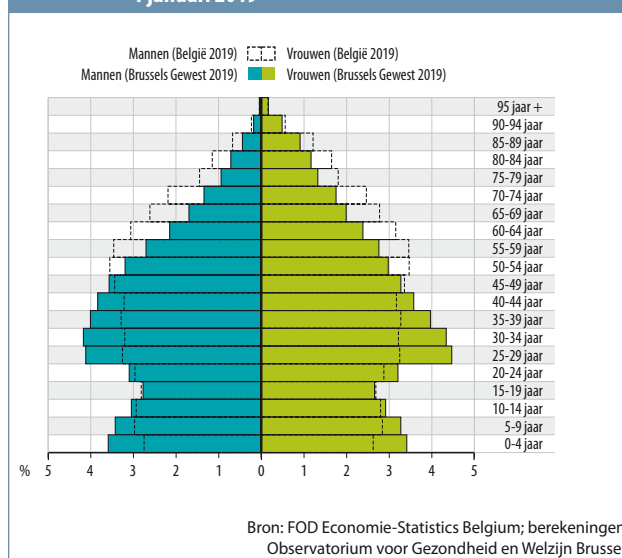
Bron: FOD Economie – Statistics Belgium; Berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

Figuur 2-6 vergelijkt het bevolkingshistogram van het Brussels Gewest in 2009 met deze van 2019 en illustreert de toename van de bevolking in alle leeftijdsklassen. Deze toename is belangrijker bij de jongere bevolking, waardoor men kan spreken van een algemene verjonging van de Brusselse bevolking. Meer specifiek is er een sterke verbreding van de basis van de piramide (5-14 jarigen), een belangrijke toename van de volwassen bevolking op vruchtbare leeftijd en een versmalling van een deel van de top (75-84 jarigen).

Figuur 2-6: Leeftijdspiramide van de bevolking, Brussels Gewest, evolutie tussen 1 januari 2009 en 2019

Figuur 2-7: Leeftijdspiramide van de bevolking, vergelijking tussen Brussels Gewest en België, per 100 inwoners (%), 1 januari 2019

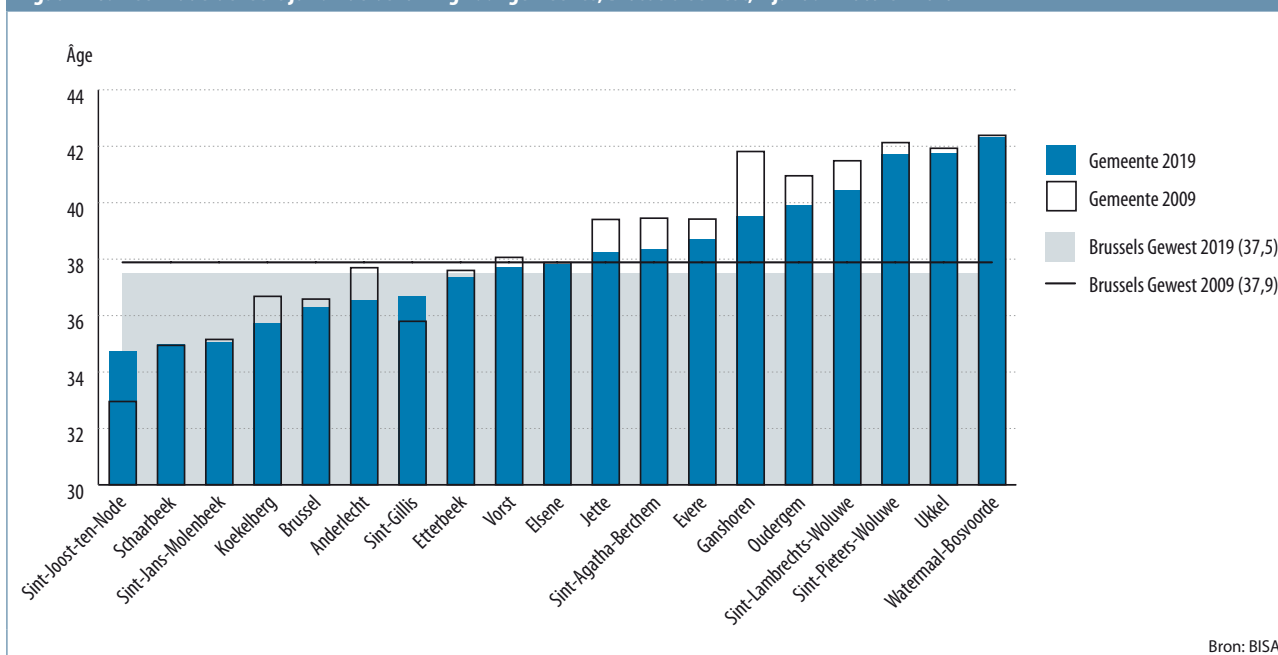

De tweede leeftijds- en bevolkingshistogram (figuur 2-7) toont de verdeling van de bevolking naar leeftijd voor het Brussels Gewest en België. Ze illustreert duidelijk de oververtegenwoordiging van jonge kinderen (in het bijzonder 0-9 jarigen) en volwassenen op vruchtbare leeftijd (vooral tussen 25 en 39 jaar) in het Brussels Gewest, in tegenstelling tot de onderverteenwoordiging van de 50-89 jarigen.

Er bestaan grote demografische verschillen tussen de Brusselse gemeenten (figuur 2-8). Op 1 januari 2019 bedroeg de gemiddelde leeftijd in Sint-Joost-ten-Node 34,7 jaar tegenover 42,3 jaar in Watermaal-Bosvoorde. In vergelijking met 2009 daalde de gemiddelde leeftijd in meer of mindere mate in alle Brusselse gemeenten, met uitzondering van

Figuur 2-8: Gemiddelde leeftijd van de bevolking naar gemeente, Brussels Gewest, 1 januari 2009 en 2019

Sint-Joost-ten-Node en Sint-Gillis waar de gemiddelde leeftijd steeg en in Schaarbeek en Watermaal-Bosvoorde veranderde de gemiddelde leeftijd bijna niet.

“De Brusselse leeftijdsstructuur verschilt van deze van de twee andere gewesten: gemiddeld is de Brusselse bevolking jonger. Er bestaan wel grote verschillen tussen de Brusselse gemeenten.”

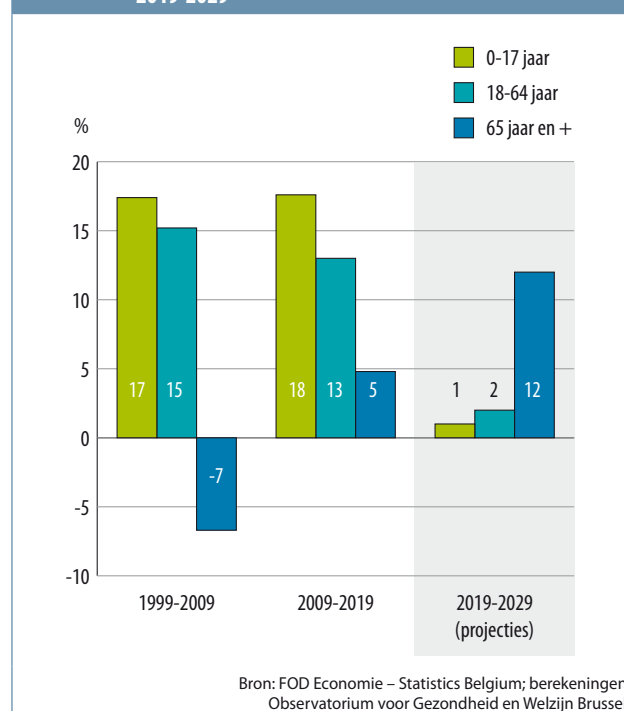
Het Brussels Gewest kent een opvallend jonge bevolking en gedurende verschillende jaren was er een voortdurende verjonging van de bevolkingsstructuur. Toch is het eveneens belangrijk om de aandacht te vestigen op de stijging van het aantal personen van 65 jaar en ouder die sinds 2010 wordt waargenomen in het Gewest.

Figuur 2-9 geeft het groeipercentage weer van de bevolking per leeftijdsgroep over een periode van 10 jaar, respectievelijk vóór en na 2009, evenals de toekomstvoorspelling. We merken op dat het aantal jongeren van minder dan 18 jaar en het aantal 18-64 jarigen gedurende de eerste twee observatieperiodes sterk stegen. Het aantal personen van 65 jaar en ouder werd echter in de periode voor 2009 gekenmerkt door een lichte daling, hetgeen niet meer het geval is in de loop van de 10 laatste jaren.

De demografische voorspellingen voorzien daarenboven een belangrijkere stijging van het aantal personen van 65 jaar en ouder voor de jaren en de decennia die komen. Men

voorspelt een stijging van ongeveer 12 % tussen 2019 en 2029 en dit is een veel hoger groeiritmte als voor de jongeren en de bevolking op actieve leeftijd, voor deze twee laatste voorspelt men eerder een stagnatie^[20].

Figuur 2-9: Groeipercentage van de bevolking per leeftijdsgroep, Brussels Gewest, periodes 1999-2009, 2009-2019 en 2019-2029

[20] Bron: Federaal planbureau en FOD Economie - Statistics Belgium.

2.5. Samenstelling van de huishoudens

Op 1 januari 2019 telde het Brussels Gewest 551 243 private huishoudens^[21]. In vergelijking met het hele land kent het Brussels Gewest een sterkere vertegenwoordiging van alleenstaanden (46 % van de huishoudens tegenover 35 % in België). Het Brussels Gewest telt eveneens een hoger aandeel éénoudergezinnen (tabel 2-2).

De gemiddelde grootte van de huishoudens is 2,17 personen in het Brussels Gewest, tegenover 2,28 in België in 2019. Het Brussels Gewest kent dus kleinere huishoudens in verhouding met de Belgische cijfers, als gevolg van het grote aandeel alleenwonenden, maar er wordt wel een vergroting van de huishoudens opgemerkt in tegenstelling tot de evolutie in de twee andere gewesten^[22] (figuur 2-10).

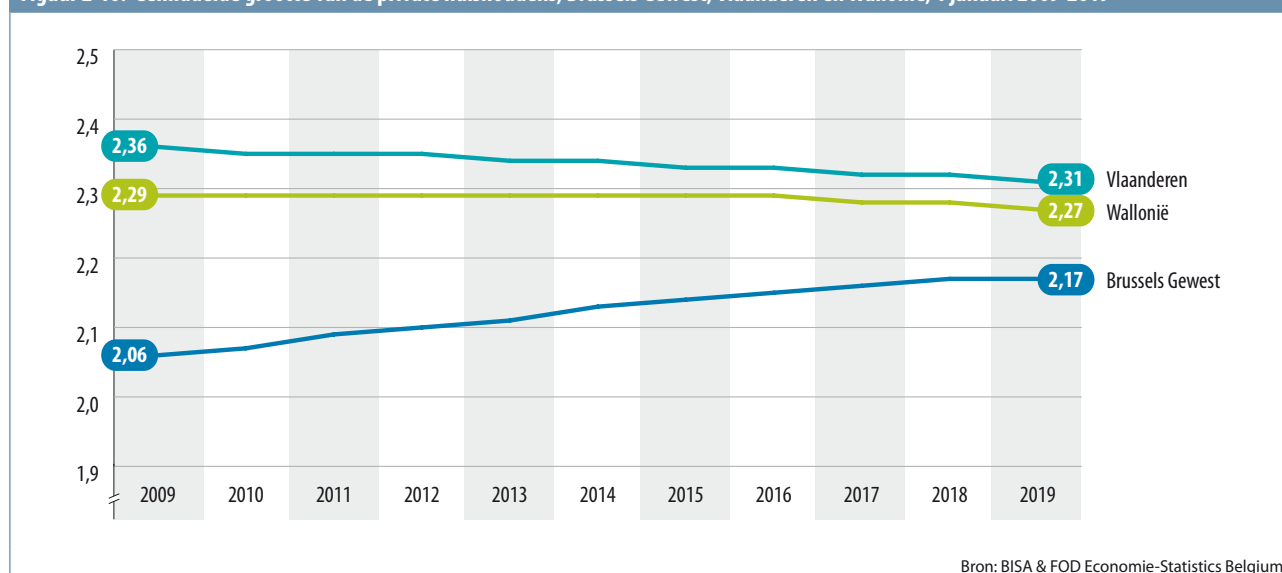
Tabel 2-2: Verdeling van de huishoudens naar huishoudenstype, Brussels Gewest en België, 1 januari 2019

	Brussels Gewest		België	
	Aantal	%	%	
Eénpersoonshuishoudens	252 930	46	35	
Koppels zonder thuiswonende kinderen	81 825	15	25	
Koppels met thuiswonende kinderen	132 660	24	28	
Eénoudergezinnen	64 130	12	10	
Andere private huishoudenstypes	19 698	4	2	

Noot: Koppels omvatten zowel getrouwde koppels als niet-getrouwde samenwonenden

Bron: FOD Economie – Statistics Belgium; Berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

Figuur 2-10: Gemiddelde grootte van de private huishoudens, Brussels Gewest, Vlaanderen en Wallonië, 1 januari 2009-2019

[21] Private huishoudens zijn alle huishoudens (bestaande uit 1 of meer personen die samen leven), uitgezonderd de collectieve huishoudens (religieuze gemeenschappen, rusthuizen, weeshuizen, studenten- en werkliehuizen, ziekenhuizen en gevangnissen) (FOD Economie – Statistics Belgium).

[22] Voor meer informatie zie Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (2016b).

3. INKOMENSARMOEDE

Als men zich baseert op het Bruto Binnenlands Product (BBP) per inwoner, is het Brussels Gewest een economisch rijke stad in vergelijking met andere Europese regio's en de twee andere gewesten van het land. Het BBP per inwoner bedroeg € 65 007 in 2017 en ligt hiermee een stuk hoger dan het Waalse (€ 28 009) en het Vlaamse (€ 39 756) BBP per inwoner^[23]. In het Brussels Gewest is de geproduceerde rijkdom op het territorium hoog, maar de inwoners zijn relatief arm in vergelijking met een groot aantal andere regio's^[24].

Veel inwoners van het Brussels Gewest profiteren immers niet van deze geproduceerde rijkdom en de aanwezige jobs. De helft van de jobs in het Brussels Gewest die bijdragen aan het Brusselse BBP, wordt immers ingenomen door inwoners van de twee andere gewesten (zie Hoofdstuk 4). De economische groei van het Brussels Gewest creëert daarenboven slechts weinig jobs (in vergelijking met sommige andere grote Belgische steden) en de jobs die gecreëerd worden, zijn grotendeels jobs die een hoog opleidingsniveau (Van Hamme et al., 2011; Brussels observatorium voor de werkgelegenheid, 2017) en/of een grondige talenkennis vereisen.

De dichotomie tussen de economische evolutie enerzijds en de sociale realiteit anderzijds, kenmerkend voor grote steden, tekent zich des te sterker af in het Brussels Gewest. Een van de grootste uitdagingen van het Brussels Gewest is dan ook het feit dat een groot aandeel van haar inwoners in armoede leeft. Dit hoofdstuk van de Welzijnsbarometer presenteert indicatoren over inkomensarmoede, of met andere woorden over de inkomens van de personen op haar territorium.

3.1. Armoederisico

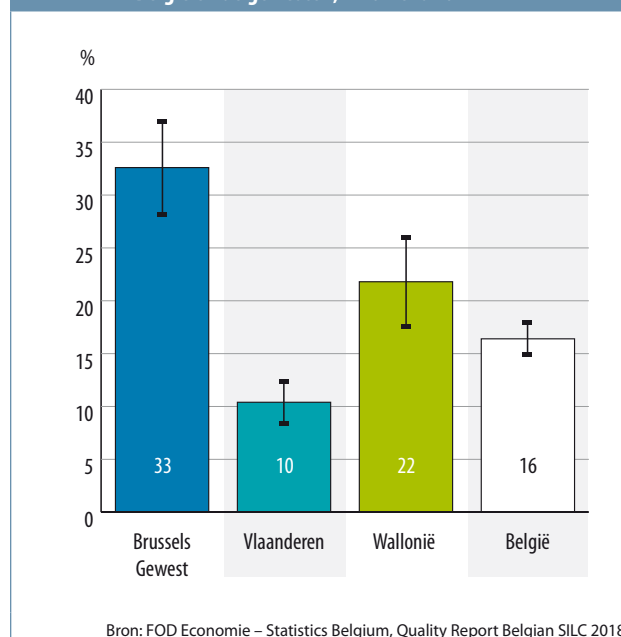
Eén van de op Europees niveau meest gehanteerde armoede-indicatoren betreft het aandeel van de bevolking dat moet rondkomen met een equivalent beschikbaar inkomen onder de armoederisicogrens. Deze armoederisicogrens werd vastgelegd op 60 % van het mediaan beschikbaar inkomen op nationaal niveau. De armoederisicograad wordt jaarlijks voor elke Europese lidstaat berekend op basis van de EU-SILC enquête.

Voor België lag de armoederisicogrens op basis van de EU-SILC enquête 2018 (inkomens 2017) op € 14 246 per jaar of € 1 187 per maand voor een alleenstaande. Voor een alleenstaande ouder met twee kinderen lag de grens op € 1 979 per maand, voor een koppel met twee kinderen op € 2 572 per maand^[25]. Op

niveau van België bleef de armoederisicograad relatief stabiel gedurende de laatste 15 jaar, en steeg tussen 2015 en 2018 (FOD Sociale Zekerheid, 2019).

Figuur 3-1 toont aan dat het Brussels Gewest het gewest is met het hoogste aandeel van de bevolking dat moet rondkomen met een inkomen onder de armoederisicogrens. De armoederisicograad ligt tussen 28 % en 37 %, wat significant^[26] hoger is dan in Vlaanderen (tussen 8 % en 12 % en Wallonië (tussen 18 % en 26 %) ^[27].

Figuur 3-1: Aandeel van de bevolking onder de armoederisicogrens, België en de gewesten, inkomens 2017

Bij de interpretatie van dit cijfer is het belangrijk om in herinnering te brengen dat bepaalde bevolkingsgroepen die in grote armoede leven niet opgenomen zijn in deze EU-SILC enquête (zie inleiding). In 2010 voerde het HIVA Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving (Schockaert et al., 2012) een enquête uit naar de levensomstandigheden van de zogenaamd “verborgen armen”, hier meer bepaald daklozen en mensen zonder papieren. Dit onderzoek toonde aan dat de grote meerderheid van de dak- en thuislozen (72 %) en de mensen zonder wettige verblijfsvergunning (96 %) onder de armoederisicogrens leeft en in de meeste gevallen er zelfs ver onder^[28].

“Ongeveer een derde van de Brusselse bevolking leeft met een inkomen onder de armoederisicogrens. Dit aandeel is veel hoger dan in de rest van het land.”

[23] Bruto binnenlands product in lopende prijzen; Bron: Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse.

[24] Zie hierover Englert & Feytaerts (2018).

[25] Bron: FOD Economie – Statistics Belgium, EU-SILC 2018.

[26] De term ‘significant’ wordt in de statistische betekenis gebruikt.

[27] De betrouwbaarheidsintervallen zijn groot gezien de beperkte steekproef voor het Brussels Gewest van de EU-SILC enquête.

[28] Deze huishoudens kennen daarenboven een grote armoedeintensiteit (“poverty gap”). Deze indicator meet hoe ver het inkomen van de bevolkingsgroep met een armoederisico verwijderd is van de armoederisicogrens.

DE BUDGETSTANDAARD

Het armoederisico is enkel gebaseerd op het inkomen van de huishoudens en houdt geen rekening met andere elementen die de feitelijke levensstandaard beïnvloeden (Defeyt & Guio, 2011).

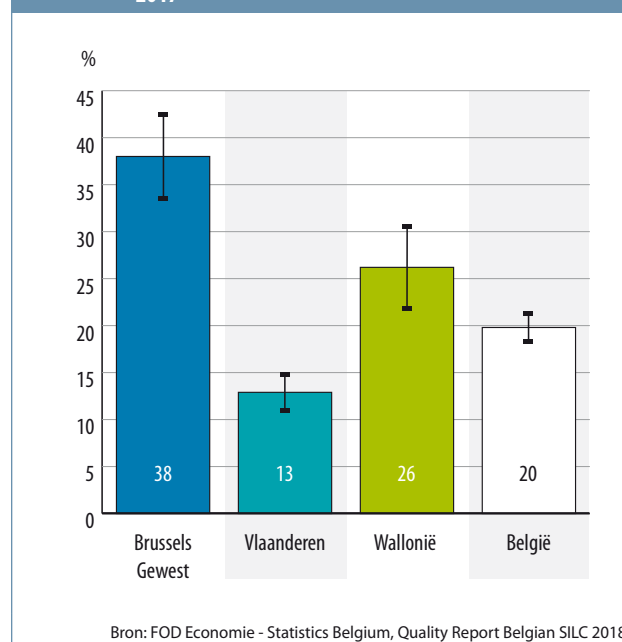
Eenzelfde inkomen impliceert immers niet noodzakelijk eenzelfde levensstandaard. Deze laatste zal variëren naargelang de specifieke situatie van een persoon (gezinsamenstelling, huurder of eigenaar, leeftijd van de kinderen, socio-economisch statuut, woonplaats, ...) en de uitgaven die hiermee gepaard gaan in een bepaalde context.

Werken met een "budgetstandaard"^[29] laat wel toe om rekening te houden met de noodzakelijke uitgaven van de huishoudens. Hiermee wordt het budget bepaald dat specifieke huishoudens minimaal nodig hebben om op een menswaardige manier te kunnen participeren aan de maatschappij in een gegeven context. Daar waar de armoederisicogrens betrekking heeft op het beschikbare inkomen, refereert de budgetstandaard dus naar het noodzakelijke inkomen waarover een huishouden moet beschikken, rekening houdend met de persoonskenmerken en de noodzakelijke uitgaven in een bepaalde context.

De budgetstandaarden liggen hoger in het Brussels Gewest dan in de twee andere gewesten, voornamelijk als gevolg van een zwaarder doorwegende huisvestingskost (Storms, 2012). Er werden echter nog geen armoede-indicatoren berekend op basis van deze budgetstandaard voor de drie Belgische gewesten, er bestaan wel enkele studies die hier dieper op ingaan (Penne et al, 2016).

In het Brussels Gewest ligt het aandeel van de bevolking met een risico op armoede of sociale uitsluiting tussen 33,5 % en 42,5 %, wat eveneens significant hoger is dan in de twee andere gewesten (tussen 11 % en 15 % in Vlaanderen en tussen 22 % en 31 % in Wallonië) (figuur 3-2).

Figuur 3-2: Aandeel van de bevolking met een risico op armoede of sociale uitsluiting, België en de gewesten, inkomens 2017

3.2. Inkomens en inkomensbronnen

3.2.1. BELASTBAAR INKOMEN

De fiscale statistieken van de fiscale inkomens geven ons een beeld van het belastbaar inkomen van een deel van de bevolking, hoewel deze statistiek enkele limieten kent^[32]. Het mediaan inkomen van de aangiften ligt in 2017 iets hoger in het Brussels Gewest (€ 19 540) dan in Luik en Charleroi, maar lager dan in Antwerpen en Gent (figuur 3-3).

In het kader van de Europa 2020 strategie werd een samengestelde indicator ontwikkeld, die naast het inkomen ook andere dimensies van armoede in rekening brengt. Het zogenaamde "risico op armoede of sociale uitsluiting" ("At Risk of Poverty or Social Exclusion" (AROPE)) meet het aandeel personen dat voldoet aan minstens één van volgende voorwaarden: (1) leeft in een gezin met een beschikbaar inkomen onder de nationale armoederisicogrens, (2) is tussen 0 en 59 jaar en leeft in een gezin met een zeer lage werkintensiteit (Low Work Intensity, LWI)^[30] en (3) kent ernstig materiële deprivatie ("Severe Material Deprivation" (SMD))^[31].

[29] Zie o.a. Storms & Van den Bosch (2009 & 2010).

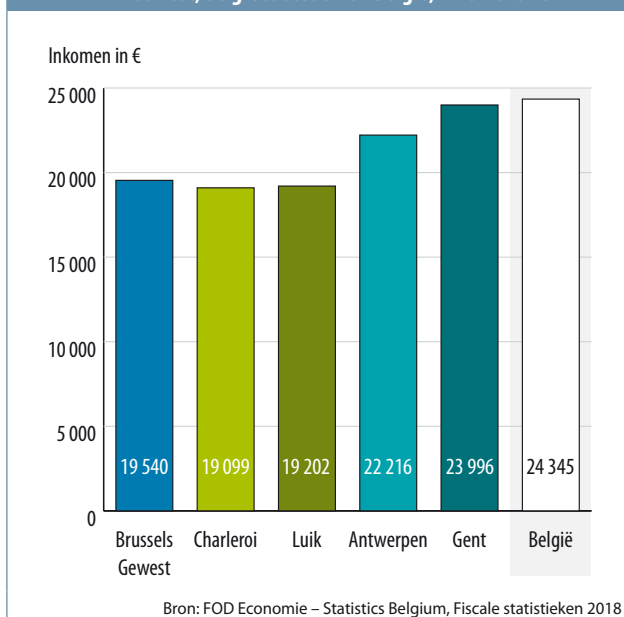
[30] Een huishouden kent een lage werkintensiteit wanneer de personen van het huishouden op actieve leeftijd (tussen 18 en 59 jaar, exclusief studenten) tijdens het afgelopen jaar minder dan 20 % van de potentiële werktijd effectief werkten.

[31] Een persoon is ernstig materieel gedepriveerd wanneer hij/zij minstens drie van een lijst van negen items moet missen/niet heeft/niet kan doen omwille van financiële redenen: onverwachte uitgaven, om de twee dagen vlees, vis of een proteïnerijk alternatief eten, de woning degelijk verwarmen, éénmaal per jaar één week vakantie buitenshuis nemen, een eigen wagen hebben, een televisie hebben, een telefoon bezitten, een wasmachine hebben, hypothecaire lening,

huur of andere courante rekeningen op tijd betalen (Bron: Eurostat en Task force duurzame ontwikkeling van het Federaal Planbureau).

[32] De gegevens hebben enkel betrekking op de inkomens die onderworpen zijn aan de personenbelasting. Sommige soorten inkomens zijn niet belastbaar en worden dus niet mee opgenomen in de fiscale statistieken. Dit betekent dat sommige sociale transfers (leefloon, equivalent leefloon en kinderbijslag in het bijzonder) vrijgesteld zijn van belastingen en dus niet mee opgenomen worden in het belastbaar inkomen. Ook zijn er personen met een hoog inkomen dat niet belastbaar is via het nationaal systeem, zoals de buitenlandse diplomaten of internationale ambtenaren. Daarenboven onderschatten fiscale statistieken de inkomens uit kapitaal (roerende goederen en vastgoed) zwaar. Voor meer informatie zie: BISA (2016c).

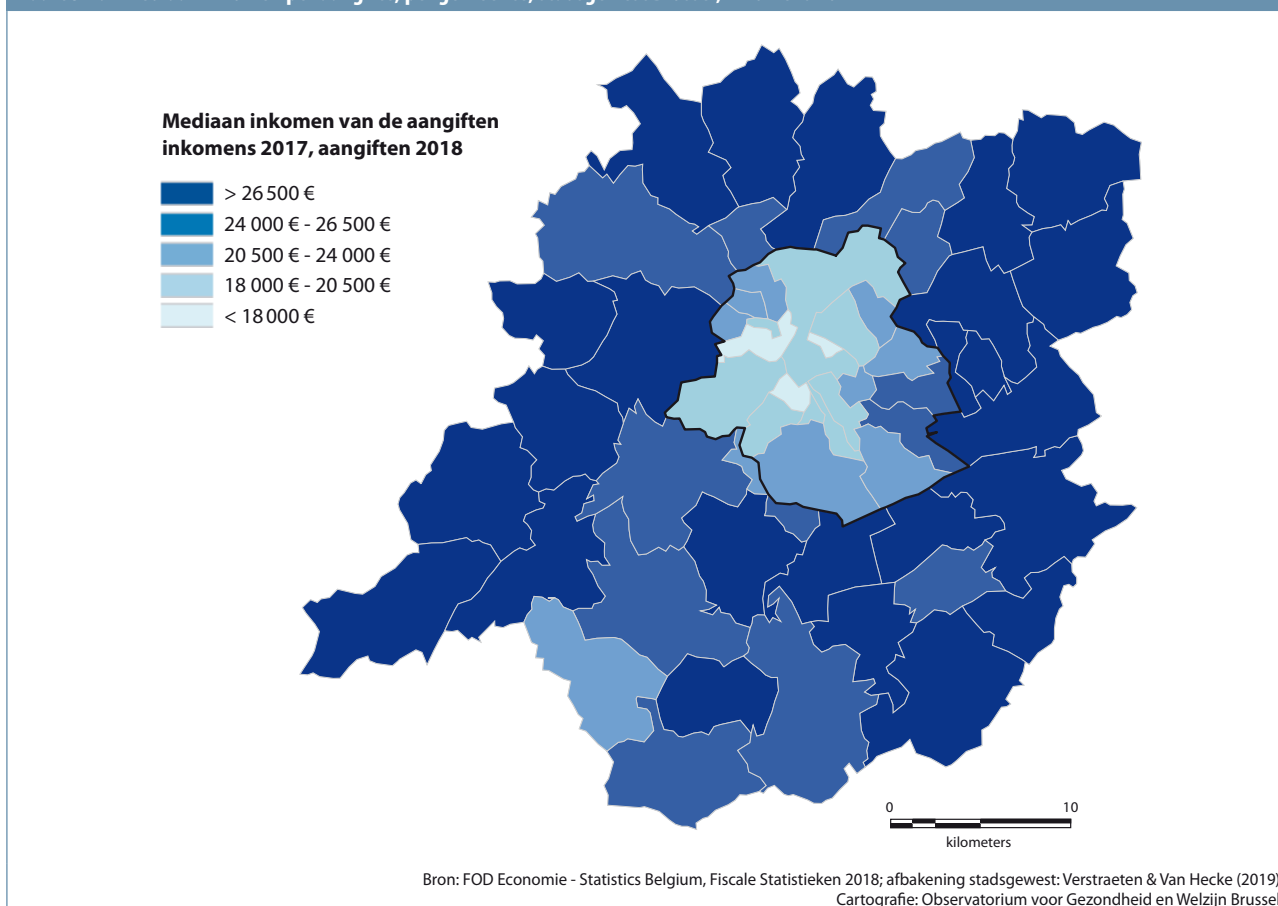
Figuur 3-3: Jaarlijks mediaan inkomen van de aangiften, Brussels Gewest, de grote steden en België, inkomens 2017

Kaart 3-1 geeft het mediaan inkomen van de aangiften weer op het niveau van de gemeenten, en dit voor het "stadsgewest"^[33] Brussel. Met uitzondering van enkele gemeenten in het zuidoosten van het Brussels Gewest, zijn de mediane inkomens in het algemeen lager in het Brussels Gewest dan in de perifere gemeenten van het "stadsgewest".

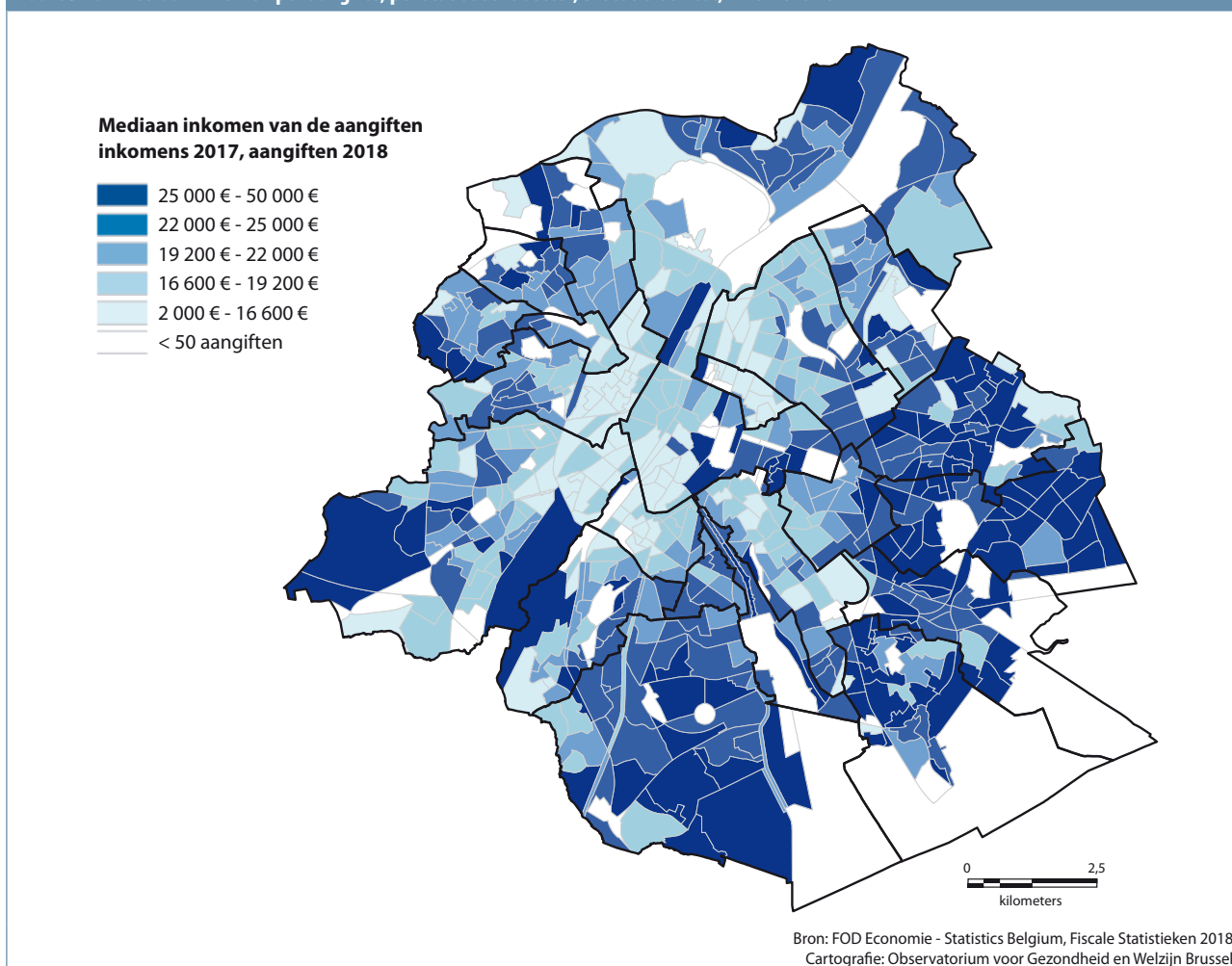
Binnen het Brussels Gewest zelf varieert het mediaan inkomen per aangifte in 2017 van € 14 931 in Sint-Joost-ten-Node (dat hiermee het laagste mediaan inkomen van heel het land kent) tot € 25 321 in Sint-Pieters-Woluwe.

Kaart 3-1: Mediaan inkomen per aangifte, per gemeente, stadsgewest Brussel, inkomens 2017

[33] Een stadsgewest is een geografische term om het geheel van de dichtbebouwde stedelijke agglomeratie en haar omliggende gemeenten (de banlieue) aan te duiden. De banlieue bestaat uit die gemeenten die sterk verbonden zijn met de stad, hier het Brussels Gewest. Ze wordt afgebakend door indicatoren die o.a. de school- en werkpencil en de migraties weergeven (voor meer informatie zie: Verstraeten & Van Hecke, 2019).

Kaart 3-2: Mediaan inkomen per aangifte, per statistische sector, Brussels Gewest, inkomens 2017

Naast grote verschillen tussen het Brussels Gewest en de overige gemeenten van het “stadsgewest” Brussel, kent het Brussels Gewest intern ook grote verschillen (kaart 3-2). De wijken met de laagste mediane inkomens bevinden zich grotendeels in de “arme sikkels”.

3.2.2. INKOMENSONGELIJKHEID

De Gini-coëfficiënt^[34] (op basis van de fiscale statistieken) is een indicator van inkomensongelijkheid. De Gini-coëfficiënt kan een waarde aannemen van 0 (perfecte gelijkheid) tot 1 (totale ongelijkheid). Na belastingen bedroeg de Gini-coëfficiënt 0,41 in het Brussels Gewest in 2016, tegenover 0,38 in België (vóór belastingen respectievelijk 0,48 en 0,44). In de andere grote steden bedroeg de Gini-coëfficiënt na

belastingen 0,36 in Antwerpen; 0,38 in Gent; 0,36 in Luik en 0,32 in Charleroi^[35].

De inkomensongelijkheid in het Brussels Gewest wordt waarschijnlijk onderschat wanneer die gemeten wordt aan de hand van de fiscale statistieken. De zeer lage inkomens en bepaalde zeer hoge inkomens worden immers niet mee opgenomen in de fiscale aangiften (zie woordenlijst) en worden dus niet gebruikt bij de berekening van de Gini-coëfficiënt. Deze categorieën zijn oververtegenwoordigd in het Brussels Gewest in vergelijking met de andere gewesten. Daarenboven worden de inkomsten uit roerende en onroerende goederen onderschat.

“De inkomensongelijkheden zijn groter in het Brussels Gewest dan in het hele land.”

[34] De hier weergegeven Gini-coëfficiënt is berekend op basis van de fiscale statistieken door het BISA en verschilt van de Gini-coëfficiënt berekend door Statistics Belgium op basis van de EU-SILC Enquête.

[35] Bron: Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, FOD Economie – Statistics Belgium, Fiscale Statistieken 2018.

3.2.3. INKOMENSBRONNEN

In het Brussels Gewest is 56% van het totaal belastbaar inkomen afkomstig uit loonarbeid, wat minder is dan in het gehele land (57%). Het aandeel inkomens uit (brug) pensioenen ligt eveneens minder hoog in het Brussels Gewest (20%) dan in heel België (24%), dit houdt verband met de jongere leeftijdsstructuur van de Brusselse bevolking. Het aandeel inkomens van zelfstandigen ligt daarentegen hoger in het Brussels Gewest^[36]. Het aandeel inkomens uit de werkloosheidsuitkering (5%) ligt in Brussel hoger dan in het hele land (3%) omwille van de hoge werkloosheidsgraad in het Gewest (figuur 3-4).

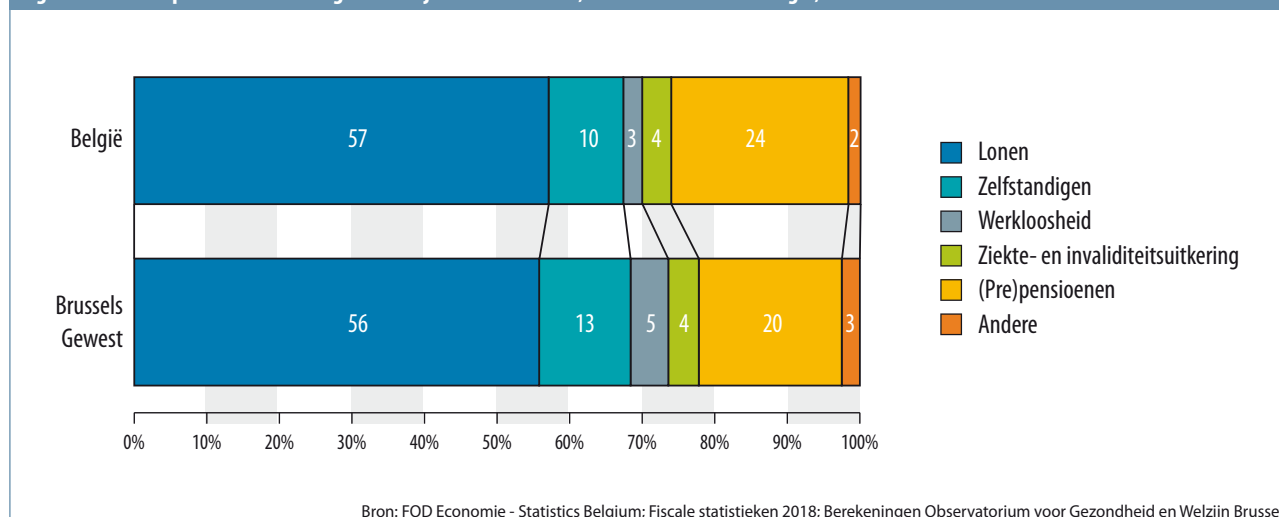
3.3. Inkomens en uitkeringen uit de sociale zekerheid en sociale bijstand

De sociale zekerheid voorziet verschillende vervangingsinkomens voor mensen die geen inkomen verkrijgen uit arbeid (o.a. pensioenen, werkloosheidsuitkering, arbeidsongeschiktheids- en invaliditeitsuitkering). Om een beroep te kunnen doen op een dergelijk vervangingsinkomen moet men voldoende sociale bijdragen hebben betaald. Over het algemeen is het bedrag van de uitkering (gedeeltelijk) afhankelijk van het laatst verdiende loon.

Mensen die niet of slechts een korte periode gewerkt hebben en aldus onvoldoende rechten hebben opgebouwd en dus zo door de mazen van het beschermingsnet van de sociale zekerheid vallen, of zij die uitgesloten werden uit een recht van de sociale zekerheid, kunnen – onder bepaalde voorwaarden – een bijstandsuitkering aanvragen in de vorm van een (equivalent) leefloon van het OCMW of een inkomensgarantie voor ouderen (IGO). Dit recht op een bijstandsuitkering is afhankelijk van de inkomens van andere leden van het huishouden. Bovendien is er een belangrijke non take-up in het Brussels Gewest (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2017).

We merken op dat, in het algemeen voor België, de effectiviteit van de sociale transfers een dalende tendens vertoont voor de bevolking op actieve leeftijd (FOD Sociale Zekerheid, 2019).

Figuur 3-4: Componenten van het gezamenlijk netto-inkomen, Brussels Gewest en België, inkomens 2017

[36] Merk echter op dat de inkomens van zelfstandigen sterk onderschat worden in de fiscale inkomens (Treutens, 2014).

3.3.1. HET BEDRAG VAN DE VERVANGINGSINKOMENS EN BIJSTANDSUITKERINGEN

Het aantal mensen dat een vervangingsinkomen of bijstandsuitkering ontvangt, is een indicator voor het aantal mensen dat met een beperkt inkomen moet leven (zie paragraaf 3.3.3). De minimumbedragen van deze vervangingsinkomens en bijstandsuitkeringen, weergegeven in tabel 3-1, liggen immers onder de armoederisicogrens, met uitzondering van de werknemers pensioenen en de arbeidsongeschiktheidsuitkering (afhankelijk van de gezinssituatie). In tabel 3-1 worden de bedragen die boven de armoederisicogrens liggen in het vet weergegeven.

Sinds 2005 is de automatische koppeling van de sociale uitkeringen en vervangingsinkomens aan de welvaartsstijging (aanvullend aan de zogenaamde koopkrachtvastheid via een automatische indexering via de gezondheidsindex) in

België wettelijk verankerd^[37]. Deze regelmatige aanpassingen van de bedragen van de sociale uitkeringen zijn echter onvoldoende om de armoederisicogrens te overstijgen wat in het bijzonder geldt voor het (equivalent) leefloon. Bovendien steeg de laatste de jaren de armoederisicograad van personen die leven in een huishouden (quasi) zonder inkomen uit werk in België, deze ligt hoger in België dan het Europees gemiddelde (70 % tegenover 61 %). In het bijzonder voor huishoudens zonder inkomen uit werk met kinderen, liggen de sociale uitkeringen te laag. Voor deze huishoudens bereikt de armoederisicograad meer dan 80 % (FOD Sociale Zekerheid, 2019).

Tabel 3-1: Armoederisicogrens (2017) en het bedrag van de minimumuitkeringen (in € per maand) in België op 01/01/2020

	Alleenstaande	Samenwonende	Koppel met twee kinderen (1)	Eénoudergezin met twee kinderen
Armoederisicogrens (EU-SILC 2018, inkomens 2017)	1 187 €	890 €	2 572 €	1 979 €
Leefloon (OCMW)	940 €	627 €	1 271 €	1 271 €
Inschakelingsuitkering RVA (2)	940 €	474 € 525 € (3)	1 282 €	1 282 €
Minimum werkloosheidsuitkering (4)	1 078 €	561 € 767 € (3)	1 316 €	1 316 €
Maximum inkomensvervangende tegemoetkoming gehandicapten (5)	940 €	627 €	1 271 €	1 271 €
Uitkering voor arbeidsongeschiktheid (6)	1 266 €	1 086 €	1 582 €	1 582 €
Minimum pensioen (voor een volledige loopbaan)	1 266 €		1 582 €	
Overlevingspensioen (voor een volledige loopbaan)	1 249 €			
Inkomensgarantie voor ouderen (IGO)	1 132 €	755 €		
(1) In deze tabel wordt gesteld dat de partner van de persoon die de uitkering/het vervangingsinkomen ontvangt als gezinshoofd geen enkele vorm van inkomen heeft. (2) Bedragen vanaf 21 jaar voor de alleenstaanden en vanaf 18 jaar voor samenwonende met of zonder gezinslast. Jonger dan deze leeftijd zijn de bedragen beduidend lager. (3) Bevoorrecht samenwonend: het betreft een verhoging van de uitkering in het geval dat de partner eveneens een werkloosheidsuitkering ontvangt dat lager ligt dan een bepaald bedrag. (4) De bedragen van de werkloosheidsuitkering zijn degressief en nemen dus af na verloop van tijd. De hier gepresenteerde bedragen betreffen de forfaitaire bedragen, over het algemeen na 49 maanden. (5) Men ontvangt niet noodzakelijk het maximumbedrag dat met de gezinssituatie overeenkomt. Om het bedrag te bepalen worden eerst de inkomsten van het huishouden onderzocht. (6) Minimum bedrag vanaf de 7de maand arbeidsongeschiktheid				
Bron: FOD Sociale Zekerheid; POD Maatschappelijke integratie; Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening; Federale Pensioendienst; Rijksinstituut voor Ziekte en Invaliditeitsverzekering; FOD Economie – Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.				

“De minimumbedragen van verschillende vervangingsinkomens en van de bijstandsuitkeringen liggen onder de armoederisicogrens. Ze bieden bijgevolg onvoldoende bescherming tegen armoede.”

[37] Het mechanisme voor een aanpassing van de uitkeringen aan de welvaartsstijging werd voorzien in het Generatiepact met de wet van 23 december 2005. Het is de bedoeling om, in zekere mate, rekening te houden met het feit dat een indexering op basis van de gezondheidsindex niet voldoende is om de algemene welvaartsstijging te volgen die eerder de loonevolutie reflecteert en zo het algemene welvaartsniveau van de bevolking (Federaal Planbureau, 2011).

WISSELENDE ARMOEDE-INTENSITEIT VOOR DE LEEFLOONGERECHTIGDEN NAARGELANG DE GEZINSSAMENSTELLING^[38]

In het algemeen is de minimuminkomensbescherming minder doeltreffend voor koppels met of zonder kinderen dan voor alleenstaanden. De verhoging van de uitkering (leefloon, werkloosheid, enz.) ter compensatie van personen ten laste, is immers te klein (of ontbreekt) om de kosten van een bijkomende volwassene te dekken.

Betreffende bijvoorbeeld het leefloon, ontvang een koppel zonder kinderen slechts 33 % meer dan een alleenstaande. Bij de berekening van de armoederisicogrens voor een koppel zonder kinderen verhoogt men echter het bedrag voor een alleenstaande met 50 %^[39]. Daarnaast (zie tabel 3-1) ontvangt een koppel met kinderen hetzelfde leefloon als een alleenstaande ouder met kinderen.

Wanneer men het totale budget beschouwt van gezinnen met een leefloon, dat dus bestaat uit het leefloon en de kinderbijslag voor de gezinnen met kinderen, dan blijkt dat in 2018 de kloof tussen het huishoudensbudget en de armoederisicogrens 17 % bedraagt voor een alleenstaande ouder met twee kinderen, 24 % voor een alleenstaande, 33 % voor een koppel zonder kinderen, en 37 % voor een koppel met twee kinderen (oude kinderbijslagsysteem). We merken op dat op basis van de bedragen van het nieuwe kinderbijslagsysteem (zie volgende paragraaf) deze percentages iets lager liggen, maar de verschillen tussen de gezinstypes blijven van dezelfde grootteorde. De intensiteit van de armoede onder de gezinnen met leefloon varieert met andere woorden naargelang de gezinssamenstelling.

3.3.2. HERVORMING VAN DE KINDERBIJSLAG^[40]

In het Brussels Gewest is het aantal gezinnen met kinderen die in armoede leven talrijk. De kinderbijslag is voor deze gezinnen vaak een belangrijke inkomensbron (Famifed, 2016).

Bij de zesde staatshervorming werd de kinderbijslag gedefederaliseerd. Vanaf 1 januari 2020 neemt Brussel de bevoegdheid over de kinderbijslag over. Concreet zal Iriscare, de bicommunautaire instelling van openbaar nut, verantwoordelijk worden voor het beheer van de Brusselse gezinsbijslagen. Iriscare stuurt vanaf dan het nieuwe Brusselse publieke kinderbijslagfonds (Famiris) en de vier private kinderbijslagfondsen aan.

Vanaf januari 2020 treedt ook de ordonnantie tot regeling van de toekenning van gezinsbijslag in werking, of kort gezegd de nieuwe Brusselse kinderbijslagwetgeving. Deze ordonnantie bepaalt dat alle gezinnen overgaan naar het nieuwe systeem maar dat indien op het moment van de overdracht de oude federale bedragen gunstiger zijn, deze verder worden uitbetaald.

De federale kinderbijslagwetgeving had de socio-professionele situatie van de rechthebbende als uitgangspunt. Een gevolg was dat werkende twee-oudergezinnen met een laag inkomen uitgesloten waren van een sociale toeslag. In het nieuwe systeem is enkel het belastbaar jaarinkomen bepalend voor de aanspraak op een sociale toeslag. Er worden hierbij twee grenzen gehanteerd, alle gezinnen met een belastbaar jaarinkomen van minder dan € 31 000 enerzijds en anderzijds gezinnen met twee of meer kinderen met een inkomen tussen € 31 000 en € 45 000 zullen aanspraak kunnen maken op een toeslag.

In de toekomst wordt het kind zelf de toegangspoort tot het recht. Alle kinderen die in Brussel gedomicilieerd zijn en die over een geldige verblijfsvergunning beschikken, kunnen het recht op kinderbijslag openen^[41]. Vanaf de leeftijd van 18 jaar (en maximaal tot de leeftijd van 25 jaar) heeft de wetgever de huidige beperkingen die bestonden in de regelgeving grotendeels behouden. Zo wordt vanaf die leeftijd het aantal uren dat er mag gewerkt worden beperkt en dient de jongere ofwel onderwijs te volgen of ingeschreven te zijn als werkzoekende schoolverlater (wachttijd vooraleer men een inschakelingsuitkering kan krijgen).

Het nieuwe systeem voorziet in een maandelijks basisbedrag aangevuld met sociale toeslagen, een toeslag voor weeskinderen en een toeslag voor kinderen met een aandoening. Wat betreft de kinderen met een aandoening

[38] Bron: Sow M. (2019)

[39] De equivalentie tussen leden van een huishouden wordt verkregen via weging (gelijk aan de equivalentie grootte van het huishouden). De weging werd internationaal als volgt gedefinieerd: 1 voor de eerste volwassene, 0,5 voor elk ander gezinslid vanaf 14 jaar en 0,3 voor kinderen jonger dan 14 jaar.

[40] Voor meer informatie: www.iriscare.brussels

[41] Indien er voor het kind een recht op kinderbijslag bestaat op grond van de tewerkstelling bij een internationale instelling, wordt de Brusselse kinderbijslag slechts aanvullend betaald. Voor de kinderen waarvan één of beide ouders voor de Europese Unie werken, wordt de kinderbijslag echter prioritair toegekend indien een ouder van het kind of een echtgenoot van een ouder als werknemer tewerkgesteld is in België.

worden dezelfde regels gehanteerd als in de federale regelgeving. Daarnaast kent de nieuwe regeling ook een jaarlijkse schoolpremie en een geboorte- en adoptiepremie.

Het basisbedrag is vastgesteld op €140 voor kinderen geboren vóór 1 januari 2020 en op €150 voor kinderen geboren vanaf 1 januari 2020. Dit bedrag wordt verhoogd met beperkte leeftijdstoelagen met uitzondering voor de enige kinderen uit een gezin met een bruto belastbaar gezinsinkomen groter of gelijk aan €31 000. De aanvullende sociale toeslagen zijn afhankelijk van het inkomen, de leeftijd, het aantal kinderen in het gezin en de familiale situatie (eenoudergezin of niet).

De nieuwe bedragen van de sociale toeslagen verhogen progressief volgens het aantal kinderen in het gezin en compenseren zo de rangprogressiviteit van de (oude) federale basisbedragen. Hierdoor is de nieuwe regeling voordeliger voor de meeste precare gezinnen. Bijna 70% van de Brusselse gezinnen heeft een jaarlijks bruto belastbaar inkomen dat onder de €45 000 ligt, en de meesten hiervan ontvangen een sociale toeslag. In totaal ontvangt 63% van de Brusselse huishoudens een sociale toeslag. We merken op dat gezinnen met drie kinderen of meer, met een jaarlijkse bruto inkomen van meer dan €45 000, in het nieuwe systeem minder zullen ontvangen dan in het oude systeem. We herinneren eraan dat gedurende de transitie periode de gezinnen hun verworven rechten behouden en dus het oude bedrag zullen ontvangen indien dit voordeliger is.

Voor het grootste deel van de gezinstypes zal het nieuwe Brusselse systeem van bij de aanvang voordeliger zijn. De impact van de Brusselse hervorming op de armste gezinnen wordt hieronder geïllustreerd aan de hand van een overzicht van typegezinnen die leven van OCMW steun. In tabel 3-2 wordt telkens de impact van het nieuwe en oude systeem gegeven. De bedragen die voordeliger zijn in het nieuwe systeem staan in het groen, de anderen staan in het rood.

Tabel 3-2: Vergelijking van de bedragen van de kinderbijslag voor de leefloongerechtigden, naargelang verschillende situaties, voor en na de hervorming

		Oud	Nieuw
Leefloon 1 kind < 6 jaar	MONO	145 €	180 €
	DUO	145 €	180 €
Leefloon 1 kind 6 ans	MONO	178 €	180 €
	DUO	178 €	180 €
Leefloon 2 kinderen 12 en 18 jaar	MONO	468 €	480 €
	DUO	468 €	460 €
Leefloon 2 kinderen 6 en 12 jaar	MONO	436 €	460 €
	DUO	436 €	440 €
Leefloon 3 kinderen 12, 15 en 18 ans	MONO	808 €	880 €
	DUO	788 €	820 €
Leefloon 4 kinderen 6, 12, 15, 16 jaar	MONO	1 116 €	1 140 €
	DUO	1 078 €	1 060 €
Leefloon 5 kinderen 6, 12, 15, 16, 18 jaar	MONO	1 470 €	1 440 €
	DUO	1 413 €	1 340 €

Noot:
 – Het nieuwe systeem baseert zich niet meer op het statuut maar wel op het inkomen. Alle huishoudens met een jaarlijks bruto belastbaar inkomen onder de 31 000 euro ontvangen in de toekomst dit bedrag (en dus niet enkel de leefloongerechtigden).
 – Gedurende de transitieperiode behoudt men de verworven rechten. Zij ontvangen het oude bedrag indien dit voordeliger is.

Bron: IRISCARE/FAMIRIS

3.3.3. HET AANTAL MENSEN MET EEN VERVANGINGSINKOMEN OF BIJSTANDSUITKERING

Tabel 3-3 geeft een overzicht van het aantal personen dat beroep doet op een vervangingsinkomen (werkloosheidsuitkering, invaliditeitsuitkering) of een bijstandsuitkering (leefloon, equivalent leefloon, inkomensgarantie voor ouderen, tegemoetkoming voor personen met een handicap). De pensioenen zijn niet opgenomen.

Merk op dat de totalen in tabel 3-2 een lichte overschatting zijn van het totaal aantal mensen dat een uitkering ontvangt. Het is namelijk mogelijk om verschillende uitkeringen te ontvangen (bijvoorbeeld een werkloosheidsuitkering in combinatie met een aanvullend leefloon) met eventuele dubbeltellingen tot gevolg.

Ongeveer 17 % van de Brusselse jongvolwassenen (18-24 jaar), 21 % van de bevolking op actieve leeftijd (18-64

jaar) en 14 % van de ouderen (65 jaar en ouder) ontving een vervangingsinkomen (exclusief pensioenen) of bijstandsuitkering. Tussen januari 2017 en januari 2018 was er weinig evolutie in het totaal aantal uitkeringsgerechtigden. Wanneer we echter kijken naar de verschillende uitkeringen apart zijn er wel evoluties onder de actieve bevolking en zeker onder de jongvolwassenen: het aantal personen met een werkloosheidsuitkering of inschakelingsuitkering blijft dalen, terwijl het aantal personen met een andere uitkering stijgt.

“Een vijfde van de Brusselse bevolking van 18 tot 64 jaar ontvangt een vervangingsinkomen of een bijstandsuitkering.”

Er zijn verschillende factoren die de evolutie van het aantal uitkeringsgerechtigden kunnen verklaren, zoals conjuncturele schommelingen of veranderingen in de praktijk en de wetgeving. De jaarlijkse evolutie van het gemiddeld aantal uitkeringsgerechtigde werklozen, in het bijzonder bij de jongeren, toont een duidelijke daling vanaf 2015. Deze daling kan gedeeltelijk verklaard worden door een toename van de tewerkstelling, maar is eveneens het gevolg van de verstrenging van de toegang tot en het behoud van de werkloosheids- en inschakelingsuitkeringen (zie hoofdstuk 4).

Tabel 3-3: Aantal personen dat een vervangingsinkomen (exclusief pensioenen) of een bijstandsuitkering ontvangt, per leeftijdscategorie, Brussels Gewest januari 2017 en 2018

	Aantal 2018	% van de bevolking 2018	Aantal 2017	Evolutie 2017-2018
Jongvolwassenen (18-24 jaar): totale bevolking	102 460	100 %	102 013	+0,4 %
OCMW: leefloon + equivalent leefloon	13 553	13,2 %	13 076	+3,6 %
Werkloosheids- en inschakelingsuitkering	3 326	3,2 %	3 700	-10,1 %
Inkomensvervangende tegemoetkoming gehandicapten (1)	691	0,7 %	531	+30,1 %
Invaliditeitsuitkering*	71	0,1 %	293	NP (2)
Totaal aantal 18-24 jaar met een uitkering	17 641	17,2 %	17 600	+0,2 %
Bevolking op actieve leeftijd (18-64 jaar): totale bevolking	766 155	100 %	761 418	+0,6 %
OCMW: leefloon + equivalent leefloon	41 764	5,5 %	41 502	+0,6 %
Werkloosheids- en inschakelingsuitkering	72 306	9,4 %	78 848	-8,3 %
Inkomensvervangende tegemoetkoming gehandicapten (1)	11 000	1,4 %	10 588	+3,9 %
Invaliditeitsuitkering	34 169	4,5 %	32 440	+5,3 %
Totaal aantal 18-64 jaar met een uitkering	159 239	20,8 %	163 378	-2,5 %
Ouderen (65 jaar en +): totale bevolking	157 682	100 %	156 489	+0,8 %
Inkomensgarantie voor ouderen (IGO) (3)	18 235	11,6 %	18 111	+0,7 %
OCMW: leefloon + equivalent leefloon	1 554	1,0 %	1 446	+7,5 %
Werkloosheidsuitkering	198	0,1 %	162	NP (2)
Inkomensvervangende tegemoetkoming gehandicapten (1)	1 381	0,9 %	1 506	-8,3 %
Invaliditeitsuitkering*	96	0,06 %	63	NP (2)
Totaal aantal 65 jaar en + met een uitkering	21 464	13,6 %	21 288	+0,8 %

* Gegevens op 30 juni van het betreffende jaar (en niet op 1 januari zoals voor de andere categorieën).

(1) Betreffende de tegemoetkoming voor personen met een handicap herneemt deze tabel enkel de personen die een inkomensvervangende tegemoetkoming ontvangen. De personen zonder deze inkomensvervangende tegemoetkoming, maar wel met een integratietegemoetkoming of met een tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden – wat complementaire tegemoetkomingen zijn aan een inkomen – worden in deze tabel niet meegeteld. Op 1 januari 2018 ontvangen in het Brussels Gewest 5 359 personen enkel een integratietegemoetkoming en 7 341 personen een tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden.

(2) NP: niet pertinent (als gevolg van zeer kleine aantallen).

(3) Het gewaarborgd inkomen voor bejaarden (GIB) is sinds 2001 vervangen door de inkomensgarantie voor ouderen (IGO). Diegenen die vóór 2001 genoten van het GIB kunnen deze behouden indien dit voordeliger is dan de nieuwe uitkering. De cijfers die in deze Welzijnsbarometer gepresenteerd worden, omvatten het totaal aantal gerechtigden (GIB én IGO).

Bron: FOD Sociale Zekerheid; POD Maatschappelijke integratie; Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening; Federale Pensioendienst; Rijksinstituut voor Ziekte en Invaliditeitsverzekering; FOD Economie – Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Deze verstrenging kan naast een daling van het aantal personen met werkloosheids-/inschakelingsuitkering leiden tot een toename van het aantal leefloongerechtigden (en eventueel andere vormen van vervangingsinkomens of bijstandsuitkeringen) maar ook tot een toename van personen die geen eigen inkomen meer ontvangen (zie Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2017). De evolutie van het aantal (equivalent) leefloongerechtigden wordt meer in detail toegelicht in de paragraaf 3.3.4.

NON TAKE-UP VAN SOCIALE RECHTEN EN SOCIALE ONDERBESCHERMING

Bepaalde personen in armoede ontvangen geen enkele uitkering. Een deel van deze personen verloor hun recht door een verstrenging van de voorwaarden om toegang te krijgen tot een bepaald sociaal recht of om dit te behouden. Een ander deel van de personen die niet over een eigen inkomen beschikken, bevinden zich in een situatie van non take-up van rechten en diensten waarop ze in theorie wel aanspraak op kunnen maken. Het rapport **“Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming in het Brussels Gewest”** (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2017) identificeert tal van factoren die kunnen leiden tot non take-up (niet kennen, niet vragen, geen toegang en niet voorstellen) en documenteert concrete situaties van non take-up van rechten en diensten in het Brussels Gewest. Non take-up raakt voornamelijk de meest bestaansonzekere personen in onze samenleving, en vormt een belangrijk risico voor grotere armoede.

Het rapport illustreert onder andere dat, wanneer we personen die op een bepaald moment leefloongerechtigd waren volgen in de tijd, zij na verloop van tijd van de radar van de sociale zekerheid verdwijnen (ze ontvangen geen andere uitkering of vervangingsinkomen en zijn niet tewerkgesteld). Het is heel waarschijnlijk dat deze personen zich dan een situatie van extreme armoede bevinden.

De overgang van een leefloon naar een onbekende sociaaleconomisch situatie kan verklaard worden door verschillende factoren, zoals het niet meer voldoen aan de vereisten om het recht te behouden, een sanctie, een onvolledig dossier, enz. Het kan ook verklaard worden door een verandering in de gezinssituatie van de gerechtigde, of een verandering van de inkomenssituatie van andere gezinsleden.

[42] Het GPMI is een contract tussen het OCMW en de hulpvrager. In dit contract engageert de hulpvrager zich om enkele stappen te ondernemen die zijn/haar maatschappelijke integratie bevorderen en het OCMW engageert zich om de persoon bij te staan in deze acties. Het contract heeft eveneens tot doel de hulpvrager hierin meer verantwoordelijkheid te geven.

3.3.4. OCMW-STEUN

Recht op maatschappelijke integratie en hulp

RMI EN RMH, WAAR PRATEN WE OVER?

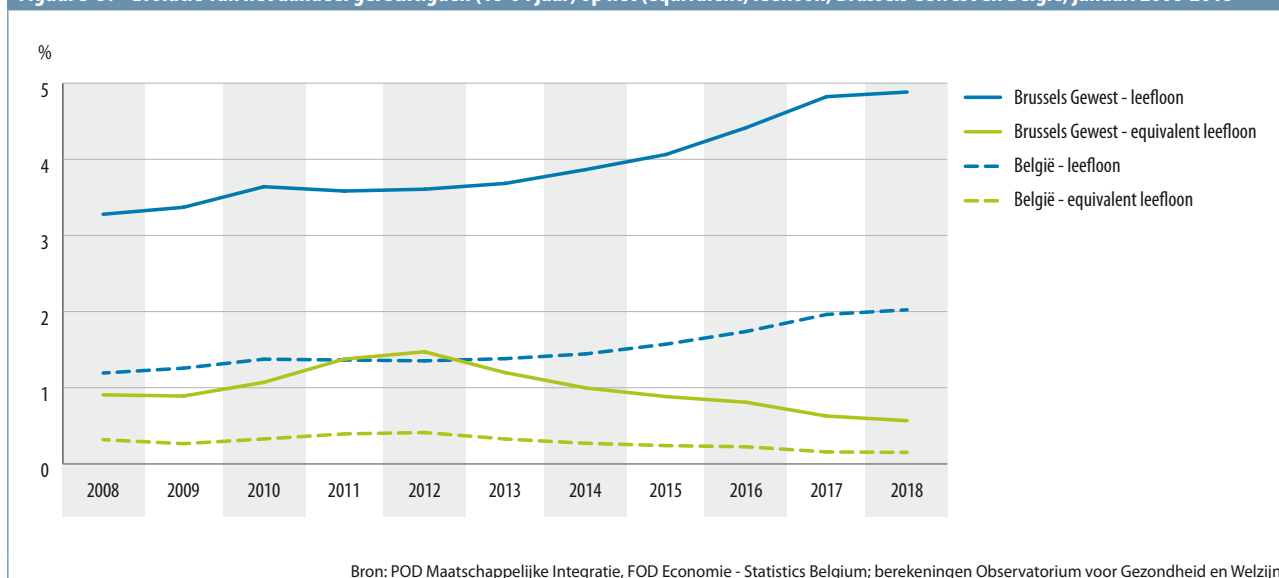
Het **Recht op Maatschappelijke Integratie (RMI)** is van toepassing sinds de invoering van de wet op maatschappelijke integratie in oktober 2002 en kwam in de plaats van het Recht op het Bestaansminimum. De RMI-wet geeft de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW's) een opdracht die verder reikt dan het louter verstrekken van financiële bijstand: er wordt gestreefd naar een maximale integratie en participatie aan het maatschappelijk leven. Hiervoor beschikt het OCMW over drie belangrijke instrumenten: tewerkstelling (o.a. via artikel 60§7), een leefloon en een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie (GPMI) ^[42]. Sinds 1 november 2016 is het GPMI verplicht voor alle gerechtigden op het leefloon (terwijl tot dan deze verplichting enkel geldt voor de jongeren) ^[43]. Met het oog op het bevorderen van de autonomie wordt, in de mate van het mogelijke, prioriteit gegeven aan de toegang tot werk. Om een beroep te kunnen doen op het RMI (eender welke vorm), moet voldaan worden aan verschillende voorwaarden, hoofdzakelijk op het vlak van het ontbreken van bestaansmiddelen en uitputting van sociale rechten, maar ook in termen van bereidwilligheid om te werken, nationaliteit, verblijfplaats en leeftijd.

Personen die niet in aanmerking komen voor het RMI omdat niet voldaan is aan de voorwaarden inzake nationaliteit, leeftijd of inkomen, kunnen eventueel beroep doen op het Recht op **Maatschappelijke Hulp (RMH)**. Deze hulp kan verschillende vormen aannemen (hulp in natura, financiële hulp, begeleiding, ...). De belangrijkste elementen zijn financiële hulp (equivalent aan het leefloon), tewerkstelling (voor de personen die legaal in het land verblijven, hoofdzakelijk kandidaat-vluchtelingen of vreemdelingen met een verblijfsvergunning die niet in de bevolkingsregisters zijn ingeschreven) of dringende medische hulp (voor mensen zonder wettig verblijf) ^[44].

[43] In 2016 is de wet Maatschappelijke Integratie grondig gewijzigd. Naast de uitbreiding van het GPMI, werd het toepassingsgebied van de leefloonswet uitgebreid met subsidiair beschermden. Daarnaast werd de gemeenschapsdienst ingevoerd. Dit kan door het OCMW gebruikt worden om de werkbereidheid van de hulpvrager die een leefloon ontvangt te evalueren. Voor meer informatie: www.ocmw-info-cpas.be

[44] Bron: www.ocmw-info-cpas.be en www.mi-is.be

Figuur 3-5: Evolutie van het aandeel gerechtigden (18-64 jaar) op het (equivalent) leefloon, Brussels Gewest en België, januari 2008-2018

Tabel 3-4: Evolutie van het aantal totaal gerechtigden op het (equivalent) leefloon, Brussels Gewest, januari 2008-2018

Brussels Gewest	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Leefloon	23 036	24 192	26 595	26 881	27 595	28 482	29 949	31 665	34 760	37 860	38 722
Equivalent leefloon	6 308	6 335	7 759	10 219	11 148	9 260	7 805	7 045	6 583	5 169	4 766

Bron: POD Maatschappelijke Integratie

In januari 2018 deden 41 957 Brusselaars beroep op het Recht op Maatschappelijke Integratie (RMI), dit zijn 888 personen meer dan in 2017^[45]. Er zijn sinds 2014 geen cijfers meer beschikbaar over het aantal personen met Recht op Maatschappelijke Hulp (RMH)^[46]. We weten wel dat in januari 2018, 4 766 personen een equivalent leefloon ontvingen (zie hieronder), en 5 602 personen recht hadden op dringende medische hulp (DMH) in het Brussels Gewest. Er is een hervormingsproject gaande inzake de DMH waarbij men een verhoogde controle beoogd. Dit kan belangrijke gevolgen hebben voor het gebruik van dit recht en hierbij een impact hebben op de meest kwetsbare bevolking (zie Woordenlijst voor meer informatie over de hervorming).

Het leefloon en het equivalent leefloon

Het leefloon is één van de vormen van hulpverlening dat het Recht op Maatschappelijke Integratie (RMI) kan aannemen,

[45] Bron: www.mi-is.be; cijfers geraadpleegd op 12/8/2019; Merk op dat de cijfers van de POD Maatschappelijke Integratie regelmatig aangepast worden, de meest recente cijfers kunnen dus licht verschillen met cijfers die eerder opgezocht werden.

[46] Sinds 1 juni 2014 worden de hospitalisatiekosten gefactureerd via MediPrima, het informaticasysteem voor het elektronisch beheer van de beslissingen tot tenlasteneming van de dringende medische hulp door de OCMW's. De fusie van de Mediprima gegevensbank met deze van de POD Maatschappelijke Integratie vraagt een belangrijk werk van identificeren van dubbelstellingen en dit werk werd nog niet verwezenlijkt. Eveneens binnen de RMH-wetgeving werden de tewerkstellingsmaatregelen sinds 2014 getransfereerd naar de Gewesten. Ook deze maatregelen worden dus niet meer geteld door de POD Maatschappelijke Integratie.

daar waar het equivalent leefloon onder het Recht op Maatschappelijke Hulp (RMH) valt (cf. supra).

In januari 2018 ontvingen 38 722 Brusselaars een leefloon en 4 766 Brusselaars (niet ingeschreven in het bevolkingsregister) een equivalent leefloon. Dit geeft een totaal van 43 488 gerechtigden^[47].

Als we enkel de bevolking op actieve leeftijd in rekening brengen – die de overgrote meerderheid (96 %) van de (equivalent) leefloongerechtigden uitmaken – ontving 5,5 % van de Brusselse bevolking tussen 18 en 64 jaar een leefloon of equivalent leefloon. Dit aandeel ligt duidelijk hoger dan in geheel België (2,2 %).

“Bijna 6 % van de Brusselse bevolking tussen 18 en 64 jaar ontving een inkomen van het OCMW.”

[47] Bron: POD Maatschappelijke Integratie, gegevens op 12/08/2019. De eventuele partners of echtgenoten van de (equivalent) leefloongerechtigden met (een) kind(eren) ten laste worden niet geteld. Zodra een (equivalent) leefloongerechtigde gezinshoofd is, kan zijn partner of echtgenoot – die geen eigen bestaansmiddelen heeft – niet meer genieten van een (equivalent) leefloon als samenwonende. De twee dossiers worden samengebracht tot één dossier op naam van het gezinshoofd.

In het algemeen stegen het aantal en het aandeel **leefloongerechtigden** in het Brussels Gewest en eveneens op het niveau van België de afgelopen jaren, en in het bijzonder tussen 2015 en 2017 (figuur 3-5 en tabel 3-4).

Naast de effecten van de economische conjunctuur, kunnen verschillende factoren aan de oorsprong liggen van een stijging: de toenemende kwetsbaarheid van bepaalde bevolkingsgroepen, de overschakeling van begunstigden van het equivalent leefloon naar het leefloon, de verlenging van de socio-professionele inschakelingstijd en de doorstroom van gesanctioneerde werklozen naar het OCMW, enz. (POD Maatschappelijke Integratie, 2017a en 2019).

Sinds januari 2015 heeft ook de beëindiging van het recht op een inschakelingsuitkering (beperkt tot drie jaar), een maatregel die past binnen de trend van een verstrenging van de toegang tot en het behoud van werkloosheidsuitkering een significante impact op de toename van het aandeel leefloongerechtigden. Tot slot heeft ook de stijging van het aantal erkende vluchtelingen die een uitkering ontvangen van het OCMW eveneens in belangrijke mate bijgedragen aan de stijging van het aantal leefloongerechtigden, in het bijzonder tussen 2015 en 2017, net zoals de transfer van personen met subsidiaire bescherming van RMH naar RMI sinds 1 december 2016 – cf. infra (POD Maatschappelijke Integratie 2017a, 2017b en 2018).

Tussen januari 2017 en 2018, steeg het aantal leefloongerechtigden verder in het Brussels Gewest (+2 %), maar aan lager ritme dan de voorafgaande jaren. Het aandeel leefloongerechtigden stagneerde tussen 2017 en 2018 zowel in het Brussels Gewest als in België.

Het aandeel gerechtigden op het **equivalent leefloon** volgt een andere tendens. Na een lichte daling tot 2009 (die al ingezet werd in het begin van de jaren 2000 en die te wijten was aan verschillende factoren^[48]) volgt er een sterke stijging tot 2011, die verband hield met de stijging van het aantal regularisaties en de verzadiging van de opvangstructuren in deze periode. Tussen 2012 en 2018 wordt er daarentegen een sterke daling waargenomen. Naast het einde van de opvangcrisis die de voorgaande jaren heerste, wordt deze tendens grotendeels verklaard door bepaalde federale maatregelen inzake asiel en migratiebeleid^[49], die tijdens deze periode (2013-2015) hebben geleid tot een daling van het aantal asielzoekers en de vreemdelingen die niet in het bevolkingsregister ingeschreven zijn en die aanspraak kunnen maken op financiële hulp (POD Maatschappelijke Integratie, 2017a). Tussen 2016 en 2017 werd er een belangrijke daling van het aantal equivalent

leefloongerechtigden opgetekend in heel het land. Dit wordt verklaard door de transfer van 4 598 personen met subsidiaire bescherming naar het Recht op Maatschappelijke Integratie voor heel België (POD Maatschappelijke Integratie, 2019).

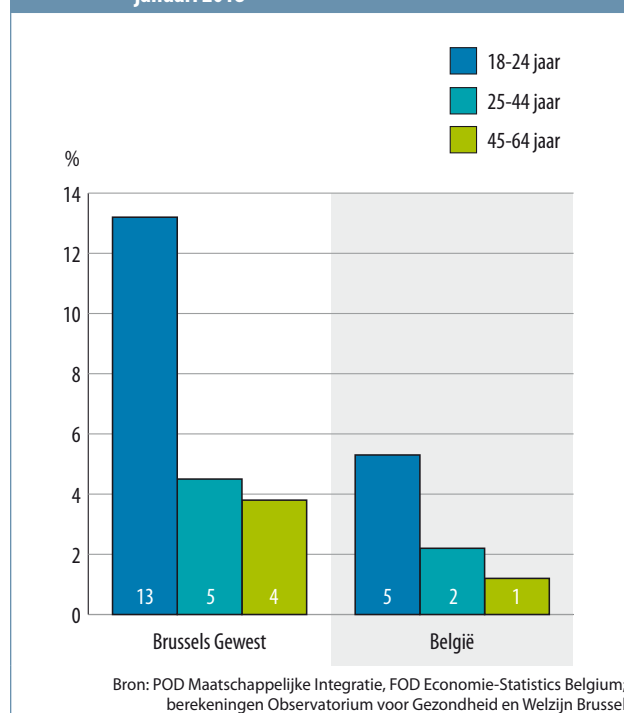
Demografische kenmerken van de (equivalent) leefloongerechtigden

Naar leeftijd

Het aandeel (equivalent) leefloongerechtigden ligt opvallend hoog bij de jongvolwassenen in vergelijking met de andere leeftijdsklassen (figuur 3-6), met een aandeel dat meer dan dubbel zo hoog ligt als bij de totale bevolking op actieve leeftijd in het Brussels Gewest.

In januari 2018 maken de voltijds studenten (6 743 studenten, waarvan 6 123 tussen 18 en 24 jaar oud) bijna de helft (45 %) uit van de jongvolwassenen (equivalent) leefloontrekkers tussen 18 en 24 jaar in het Brussels Gewest (tegenover 40 % in België)^[50].

Figuur 3-6: Aandeel gerechtigden op het (equivalent) leefloon in de bevolking, naar leeftijd, Brussels Gewest en België, januari 2018

“Het aandeel gerechtigden op het (equivalent) leefloon ligt systematisch hoger bij de jongvolwassenen ten opzichte van de andere leeftijdscategorieën. In het Brussels Gewest heeft meer dan één jongere (van 18 tot 24 jaar) op acht recht op een (equivalent) leefloon.”

[48] De afschaffing van het equivalent leefloon voor nieuwe asielzoekers met in de plaats een materiële hulp die wordt aangeboden door de opvangstructuren. Dit trad in werking met de RMI-wet van 2002 die het RMI uitbreidde naar de vreemdelingen ingeschreven in het bevolkingsregister terwijl ze daarvoor vielen onder het RMH (POD Maatschappelijke Integratie, 2018).

[49] Zoals de versnelling van de procedures, de verstrenging van de voorwaarden inzake gezinshereniging, het gebruik van een “filter” voor de regularisatieaanvragen voor medische redenen, de promotie rond de terugkeer, enz.

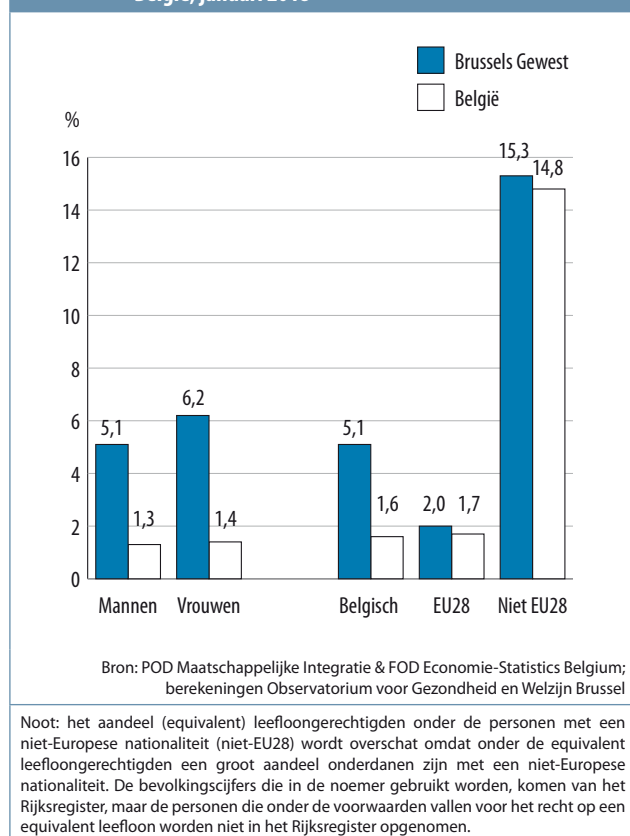
[50] Bron: POD Maatschappelijke Integratie; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Naar nationaliteit en geslacht

Het aandeel gerechtigden op het leefloon of het equivalent leefloon ligt in januari 2018 iets hoger bij de Brusselse vrouwen (6,2 %) dan bij de mannen (5,1 %).

Het aandeel gerechtigden op het (equivalent) leefloon varieert sterk naar nationaliteit: het percentage ligt het laagst voor de Brusselaars met een nationaliteit uit een van de EU28 landen, en veruit het hoogst voor de inwoners met een niet-EU28 nationaliteit (figuur 3-7). Het kleinere aandeel van (equivalent) leefloongerechtigden onder de personen met een EU28-nationaliteit in vergelijking met de personen met een Belgische nationaliteit is een bijzonderheid voor het Brussels Gewest, en wordt voor een groot deel verklaard door hun verschillende situatie op de arbeidsmarkt (zie Hoofdstuk 4).

Figuur 3-7: Aandeel gerechtigden op het (equivalent) leefloon, naar geslacht en nationaliteit, Brussels Gewest en België, januari 2018

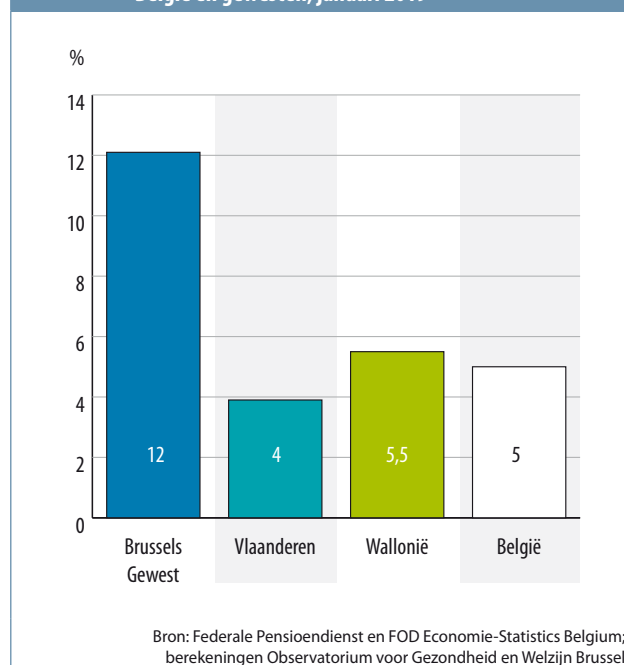
“Het aandeel (equivalent) leefloongerechtigden ligt hoger bij de inwoners met een nationaliteit van buiten de EU28 en iets hoger bij vrouwen.”

3.3.5. INKOMENSGARANTIE VOOR OUDEREN (IGO)

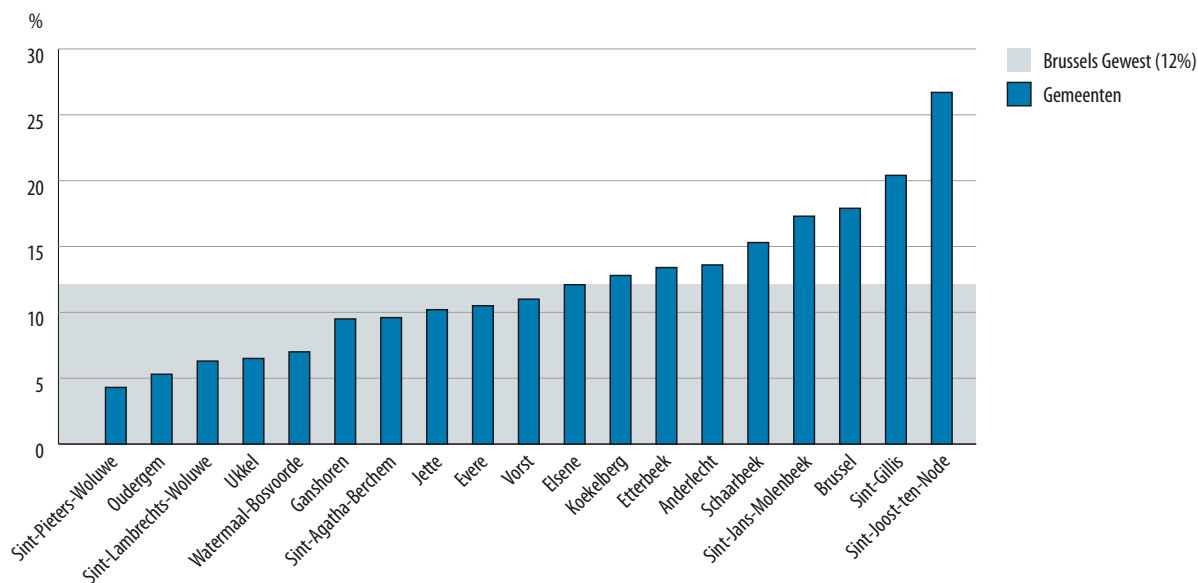
De Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO) is een uitkering die toegekend wordt door de Federale Pensioendienst aan 65-plussers die niet over voldoende financiële middelen beschikken. In het Brussels Gewest krijgen in 2019 in totaal 19 135 personen een IGO of een gewaarborgd inkomen. We merken op dat de controles op de effectieve woonplaats van de IGO-gerechtigden strenger worden gecontroleerd sinds juli 2019, dit door de postbode te betrekken bij de controle. De oudere met een IGO die de FOD Pensioenen niet heeft geïnformeerd over een vertrek naar het buitenland of over een verblijf verschillend van de hoofdverblijfplaats (zelfs indien men in België blijft) van meer dan 21 opeenvolgende dagen kan een sanctie krijgen (schrapping gedurende één maand). Dit kan een ernstige impact hebben op ouderen die zich reeds in een situatie van armoede en bestaansonzekerheid bevinden.

Het aandeel personen van 65 jaar en ouder in de totale bevolking ligt in het Brussels Gewest lager dan in de twee andere gewesten maar in verhouding krijgen ze wel vaker een IGO (12 % in het Brussels Gewest in 2019, dit is drie keer meer dan in Vlaanderen en dubbel zoveel als in Wallonië) (figuur 3-8).

Figuur 3-8: Aandeel gerechtigden op een Inkomensgarantie voor ouderen (IGO) in de bevolking van 65 jaar en ouder, België en gewesten, januari 2019

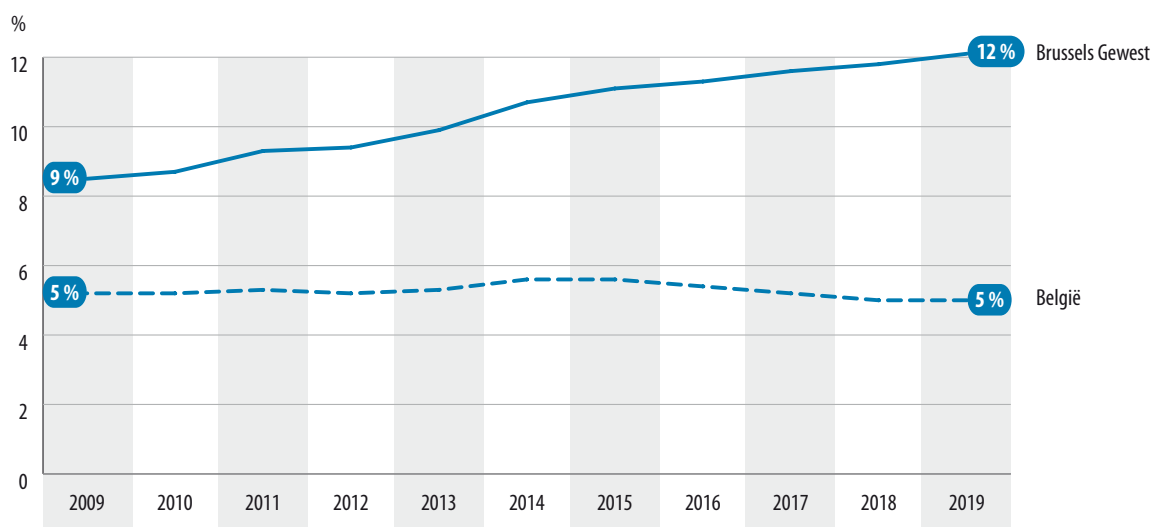

Figuur 3-9: Aandeel gerechtigden op een Inkomensgarantie voor ouderen (IGO) in de bevolking van 65 jaar en ouder, Brusselse gemeenten, januari 2019

Bron: Federale Pensioendienst en FOD Economie-Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn

Figuur 3-10: Aandeel gerechtigden op een Inkomensgarantie voor ouderen (IGO) in de bevolking van 65 jaar en meer, België en Brussels Gewest, januari 2009-2019

Bron: Federale Pensioendienst en FOD Economie-Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn

Binnen het Brussels Gewest varieert het aandeel personen van 65 jaar en ouder met een IGO sterk tussen de gemeenten: ze bedraagt slechts 4 % in Sint-Pieters-Woluwe maar bereikt 27 % in Sint-Joost-ten-Node (figuur 3-9).

Het aandeel personen met een IGO is tussen 2009 en 2019 sterk gestegen in het Brussels Gewest, terwijl ze op niveau van België relatief stabiel bleef (figuur 3-10).

3.4. Mensen met recht op een verhoogde tegemoetkoming van de verzekering voor geneeskundige verzorging

Het aantal rechthebbenden op een verhoogde tegemoetkoming van de verzekering voor geneeskundige verzorging (RVV) (ook wel "voorkeurregeling" genoemd) kan gehanteerd worden als een indicator van het aantal mensen dat leeft in financieel moeilijke omstandigheden. Er zijn sinds 1 januari

2014 drie mogelijke voorwaarden die recht geven op deze verhoogde tegemoetkoming: (1) als rechthebbende op een specifieke sociale uitkering (leeftoon, equivalent leeftoon, inkomensgarantie voor ouderen of gewaarborgd inkomen voor bejaarden, tegemoetkoming voor personen met een handicap, toeslag voor kinderen met een handicap of aandoening); (2) via de hoedanigheid als wees of als niet-begeleide minderjarige vreemdeling; of (3) op basis van een laag inkomen. Voor de eerste twee categorieën wordt het RVV automatisch toegekend. Personen met een laag inkomen die niet automatisch het RVV krijgen moeten een vraag indienen en krijgen dit recht, of niet, na een inkomensonderzoek.

Tabel 3-5: Aantal en aandeel rechthebbenden op een verhoogde tegemoetkoming van de verzekering voor geneeskundige verzorging, per leeftijdscategorie, Brussels Gewest, 1 januari 2019

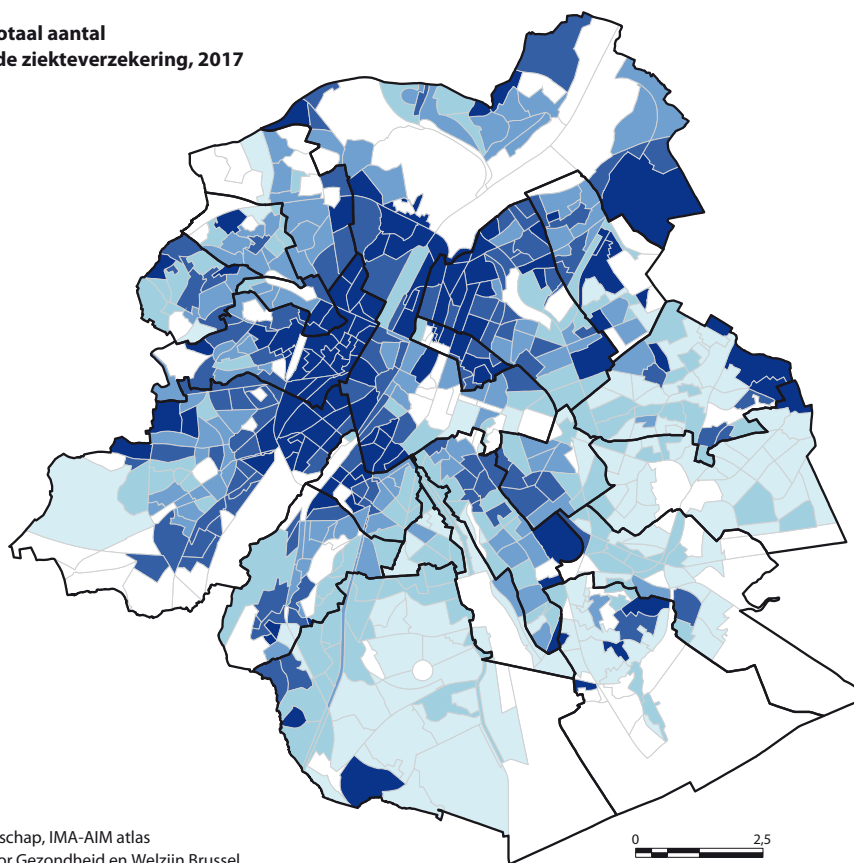
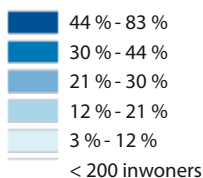
leeftijdsklasse	Aantal gerechtigden en personen ten laste			% gerechtigden en personen ten laste		
	Mannen	Vrouwen	Totaal*	Mannen	Vrouwen	Totaal
0-17	50 984	48 305	99 291	36 %	36 %	36 %
18-24	15 817	16 411	32 228	31 %	32 %	31 %
25-64	68 693	83 238	151 931	20 %	25 %	23 %
≥ 65	18 252	31 325	49 577	28 %	33 %	31 %
Totaal	153 746	179 279	333 027	26 %	29 %	28 %

* Het totaal kan licht verschillen van de som van mannen en vrouwen aangezien er enkele gegevens zijn waarbij het geslacht onbekend is.

Bron: Kruispuntbank Sociale Zekerheid 2019; FOD Economie – Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn

Kaart 3-3: Aandeel rechthebbenden op een verhoogde tegemoetkoming van de verzekering voor geneeskundige verzorging, per statistische sector, Brussels Gewest, 2017

Aandeel RVV in het totaal aantal rechthebbenden op de ziekteverzekering, 2017

Bron: Intermutualistisch Agentschap, IMA-AIM atlas
Cartografie: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

0 2,5
kilometers

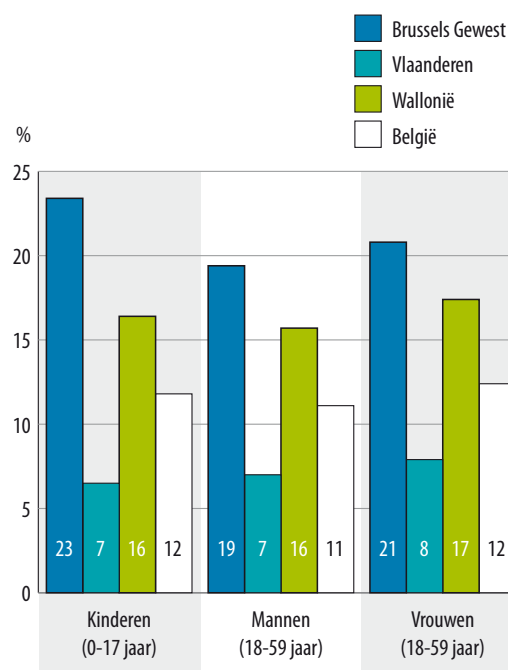
In januari 2019 hebben 333 027 Brusselaars recht op een verhoogde tegemoetkoming (tabel 3-5), ofwel 1 302 personen meer dan in januari 2018. Zo heeft 28 % van de Brusselse bevolking recht op een verhoogde tegemoetkoming, als gerechtigde of als persoon ten laste. Dit aandeel bereikt meer dan een derde van de jongeren onder de 18 jaar.

Kaart 3-3 geeft het aandeel RVV's weer op het niveau van de statistische sectoren. We merken grote verschillen op tussen de buurten onderling met hoge aandelen in de zogenaamde "arme sikkels" en in enkele verspreide statistische sectoren met o.a. een hoog aandeel sociale woningen.

3.5. Leven in een huishouden zonder inkomen uit arbeid

Geen werk hebben, verhoogt het individuele risico op armoede, maar dit risico kan gecompenseerd worden wanneer andere leden van het huishouden wel een inkomen uit werk hebben. In het Brussels Gewest leeft echter meer dan één volwassene (18-59 jaar) op vijf en bijna één kind (0-17 jaar) op vier in een huishouden zonder een inkomen uit arbeid (figuur 3-11). Dit aandeel ligt systematisch hoger dan in de rest van het land: een Brussels kind loopt ruim 3 keer meer risico om in deze situatie te verkeren dan een kind in Vlaanderen en bijna 1,5 keer meer risico dan een kind in Wallonië.

Figuur 3-11: Aandeel van de bevolking in een huishouden zonder inkomen uit arbeid, naar leeftijd en geslacht, België en de gewesten, 2018

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Arbeidskrachtenquête 2018

"Bijna een vierde van de Brusselse kinderen leeft in een huishouden zonder inkomen uit werk."

3.6. Overmatige schuldenlast

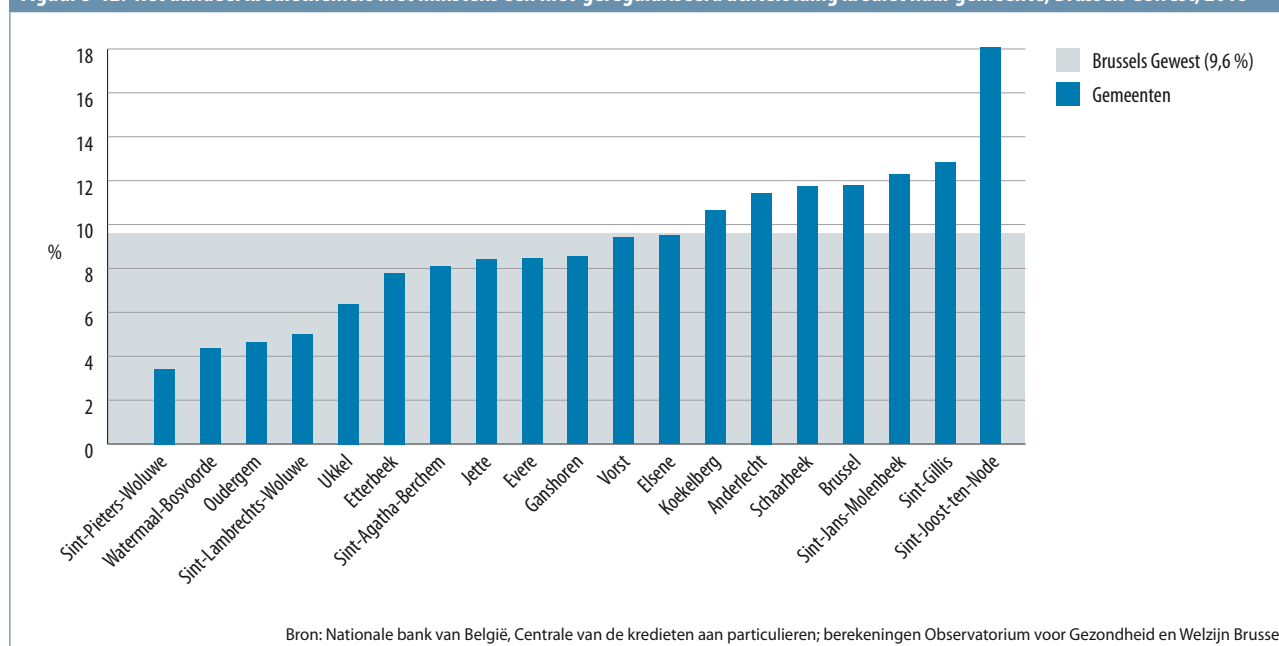
De Centrale voor kredieten aan particulieren van de Nationale Bank van België is één van de instrumenten die door de Belgische overheid is opgericht om overmatige schuldenlast bij gezinnen te bestrijden. De Centrale registreert sinds 2003 alle consumentenkredieten en hypothecaire kredieten die in België door natuurlijke personen om privéredenen worden afgesloten. De Centrale registreert eveneens de eventuele betalingsachterstanden die uit deze kredieten voortvloeien.

In 2018 kampte in het Brussels Gewest 10 % van de personen die een consumentenkrediet aanging met een betalingsachterstand, tegenover 7 % in Wallonië en 4 % in Vlaanderen. Daarnaast ondervinden 1,8 % van de Brusselaars met een hypothecair krediet problemen met de terugbetaling, tegenover 2 % in Wallonië en minder dan 1 % in Vlaanderen (Nationale Bank van België, 2019).

Het aandeel kredietnemers met minstens één niet-geregulariseerd achterstallig krediet in het totaal aantal kredietnemers varieert sterk tussen de Brusselse gemeenten (figuur 3-12). Het aandeel ligt veel hoger in gemeenten met een laag sociaaleconomisch statuut en varieert tussen 18 % in Sint-Joost-ten-Node en 3 % in Sint-Pieters-Woluwe.

Deze indicatoren omvatten enkel schulden inzake consumentenkredieten en hypothecaire leningen. Dat betekent dat andere soorten schulden zoals voor huur, gezondheidszorg, alimentatie, belastingen, energie en water hier niet worden geregistreerd.

Figuur 3-12: Het aandeel kredietnemers met minstens één niet-geregulariseerd achterstallig krediet naar gemeente, Brussels Gewest, 2018

4. DE ARBEIDSMARKT

Een regelmatig en toereikend inkomen uit werk vormt een belangrijke bescherming tegen armoede. Op niveau van België is het risico om een inkomen te hebben onder de armoederisicogrens voor werklozen (49 %) bijna tien keer zo hoog als voor personen die werken (5 %) ^[51]. Meer in het algemeen hebben personen die leven in een huishouden met een erg lage werkintensiteit (0-0,2) ^[52] een hoge armoederisicograad: 73 %, tegenover slechts 3 % onder personen van de huishoudens met een zeer hoge werkintensiteit (0,85-1). Bovendien kende de armoede in België onder leden van huishoudens met een zeer lage werkintensiteit een belangrijke stijging gedurende de afgelopen decennia, waardoor de kloof met huishoudens met een hoge werkintensiteit groter werd ^[53].

4.1. De activiteits-, tewerkstellings- en werkloosheidsgraad

De activiteitsgraad, de tewerkstellingsgraad en de werkloosheidsgraad worden berekend om de situatie op de arbeidsmarkt te analyseren (voor de definities, zie kader 1). De definitie van werkloosheid verschilt naargelang de gebruikte bron. Het verschil tussen 'werkloosheid' zoals beschouwd door het Internationaal Arbeidsbureau (IAB) en de 'administratieve werkloosheid' wordt verduidelijkt in kader 2.

Kader 1: Definiëring van de activiteits-, tewerkstellings-, en werkloosheidsgraad

De activiteits-, tewerkstellings- en werkloosheidsgraad in het Brussels Gewest wordt berekend op basis van de bevolking die in het Brussels Gewest woont, ongeacht of deze Brusselaars ook in het Brussels Gewest werken of elders. Onderstaand schema (figuur 4-1) toont de verdeling van de bevolking op actieve leeftijd (tussen 15 en 64 jaar) in categorieën op basis waarvan de verschillende graden berekend worden.

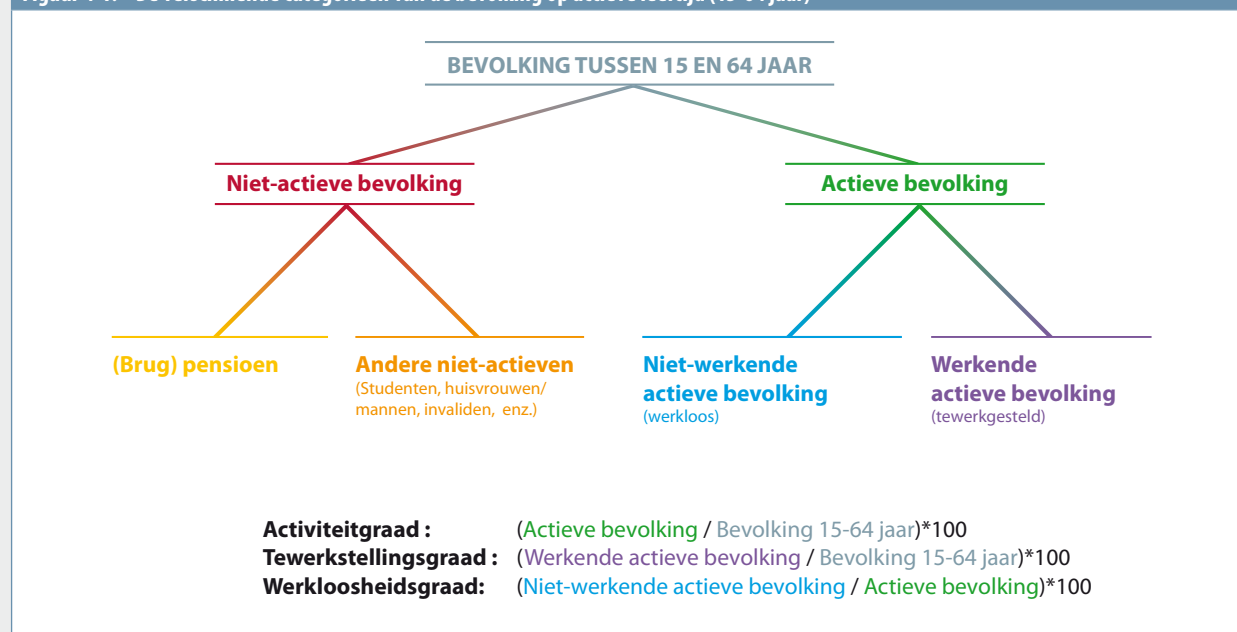
De activiteitsgraad komt overeen met het aandeel van de bevolking op actieve leeftijd (tussen 15 en 64 jaar) dat beschikbaar is op de arbeidsmarkt, of

ze nu werken of werkloos zijn (de zogenaamde "actieve bevolking"). Een lage activiteitsgraad komt dan bijvoorbeeld overeen met een groot aandeel van de bevolking dat "inactief" is, m. a. w. niet beschikbaar op de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld studenten, bruggepensioneerden, huismannen/-vrouwen, invaliden, ...).

De tewerkstellingsgraad is het aandeel van de bevolking op actieve leeftijd (tussen 15 en 64 jaar) dat werkt. De tewerkstellingsgraad zal stijgen als de groei van het aantal werkenden hoger ligt dan de groei van de bevolking op actieve leeftijd.

De werkloosheidsgraad toont het aandeel van de actieve bevolking (beschikbaar op de arbeidsmarkt) dat werkloos is. De werkloosheidsgraad kan op twee verschillende manieren dalen: ofwel door een daling van het aantal werklozen omwille van een hogere tewerkstelling, ofwel door een daling van de actieve bevolking (bijvoorbeeld door verschuiving van het statuut van werkloze naar inactieve), ofwel door beide manieren samen. De werkloosheidsgraad kan dus onafhankelijk van de tewerkstellingsgraad variëren. De twee indicatoren geven andere informatie.

Figuur 4-1: De verschillende categorieën van de bevolking op actieve leeftijd (15-64 jaar)

[51] Bron: FOD Economie – Statistics Belgium, EU SILC 2018

[52] Een huishouden heeft een zeer lage werkintensiteit wanneer de personen op actieve leeftijd (tussen 18 en 59 jaar) van het huishouden minder dan 20 % van hun potentiële arbeidstijd in de loop van het jaar effectief werken, terwijl de personen van een huishouden met een hoge werkintensiteit tussen 85 % en 100 % van hun potentiële arbeidstijd werken.

[53] Bron: Eurostat, EU-SILC 2018. Zie ook Cantillon B. (2018).

Kader 2: Vergelijking tussen de werkloosheidsgraad volgens het Internationaal Arbeidsbureau (IAB) en de werkloosheidsgraad gebaseerd op administratieve gegevens

Al naargelang de gebruikte gegevensbron worden werkloosheid, tewerkstelling en activiteit op een verschillende manier gedefinieerd. We onderscheiden de indicatoren die berekend worden op basis van de arbeidskrachtenenquête (EAK)^[54], waarvoor de definities zijn opgesteld door het Internationaal Arbeidsbureau (IAB) (zie paragraaf 4.1 en 4.3), en de indicatoren die berekend worden op basis van administratieve gegevens (zie paragraaf 4.2).

Volgens de **definitie van het IAB**, wordt iemand als werkloos beschouwd als hij voldoet aan drie voorwaarden: geen werk hebben (niet gewerkt hebben, al is het slechts een uur, gedurende een referentieweek), beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt (de persoon kan binnen een termijn van 2 weken beginnen werken) en actief op zoek

zijn naar werk. Om te voldoen aan dit criterium moet de werkzoekende persoon in de loop van de laatste vier weken voorafgaand aan het interview met de enquêteur een aantal "actieve" methoden gebruikt hebben om werk te vinden. Een werkloze volgens het IAB moet dus niet noodzakelijk ingeschreven zijn in een gewestelijk arbeidsbemiddelingskantoor (Actiris, Forem, VDAB of ADG). Omgekeerd wordt een persoon die wel als werkzoekende is ingeschreven in een arbeidsbemiddelingskantoor maar niet voldoet aan de drie bovenvermelde criteria niet bij de werkloze bevolking gerekend. In dit laatste geval wordt die persoon volgens het IAB als inactief beschouwd.

De **administratieve werkloosheid** baseert zich op de administratieve gegevens van de

gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten en telt alle niet-werkende werkzoekenden die ingeschreven zijn in één van de arbeidsbemiddelingsdiensten (Actiris in het Brussels Gewest). De keuze voor het gebruik van administratieve gegevens of gegevens uit enquêtes hangt voornamelijk af van de beschikbaarheid. De werkloosheidsgraad per gemeente kan bijvoorbeeld enkel berekend worden op basis van administratieve gegevens, terwijl de werkloosheidsgraad (net zoals de activiteits- en tewerkstellingsgraad) naar bepaalde kenmerken (diploma, nationaliteit, ...) enkel berekend kan worden op basis van de EAK (definities van het IAB). Deze laatste laat toe indicatoren te berekenen zoals gedefinieerd op Europees niveau en laat internationale vergelijkingen toe.

4.1.1. ALGEMENE SITUATIE

De activiteitsgraad van de Brusselse bevolking tussen 15 en 64 jaar bedraagt 66 % in 2018 (figuur 4-2). Zo is 34 % van de Brusselse bevolking inactief op de arbeidsmarkt: het gaat dan om studenten (onder de jongeren), huismannen en vrouwen, (brug)gepensioneerden (onder de ouderen), enzovoort. De activiteitsgraad in het Brussels Gewest ligt onder het niveau van Vlaanderen (72 %) maar is wel iets hoger dan in Wallonië (64 %). De tewerkstellingsgraad ligt daarentegen veel lager in het Brussels Gewest (57 %) dan in Vlaanderen (69 %) en is gelijkaardig aan deze van Wallonië (58 %). De werkloosheidsgraad tenslotte ligt opvallend hoger in het Brussels Gewest (13 % tegenover 4 % in Vlaanderen en 9 % in Wallonië). Vooral deze laatste twee indicatoren getuigen van de minder gunstige arbeidsmarktsituatie van de Brusselse bevolking.

"Slechts 57 % van de Brusselse bevolking tussen 15 en 64 jaar heeft werk. Onder de actieve bevolking is meer dan één persoon op acht werkloos."

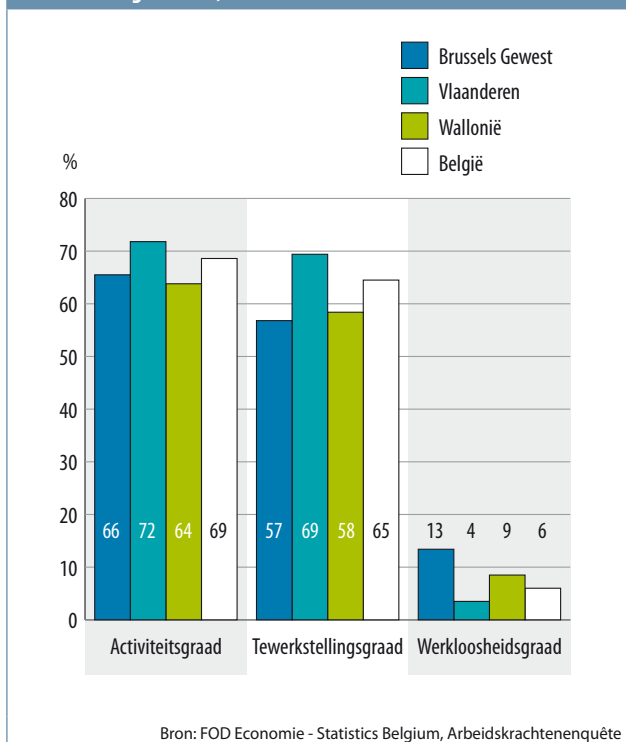
INTERNE WERKGELEGENHEID

De interne werkgelegenheid stemt overeen met de tewerkstellingsplaatsen op het territorium, ongeacht de woonplaats van de werkenden. Deze interne werkgelegenheid is hoog in het hoofdstedelijk gewest. Desondanks is de werkloosheidsgraad hoog. Deze schijnbare paradox kan verklaard worden door het feit dat de helft van de personen die in Brussel werken, in Vlaanderen of Wallonië wonen. In 2018 telde het Brussels Gewest op haar grondgebied 741 184 tewerkstellingsplaatsen (interne werkgelegenheid), waarvan 48 % wordt ingenomen door pendelaars. Van deze pendelaars die in Brussel werken, woont 64 % in Vlaanderen en 36 % in Wallonië. Andersom werkt 17 % van de 453 187 actieve werkende Brusselaars buiten het Brussels Gewest (onder hen werkt 63 % in Vlaanderen, 29 % in Wallonië en 8 % in het buitenland)^[55].

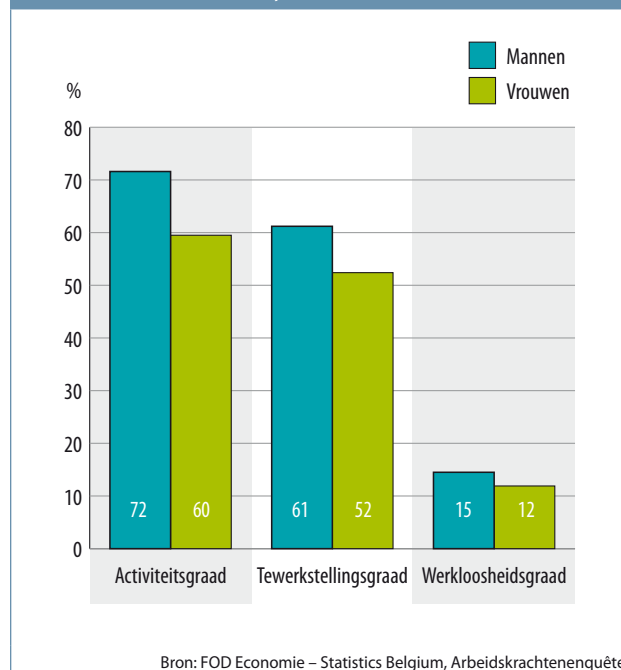
[54] We merken op dat de cijfers gebaseerd op de Arbeidskrachtenenquête (EAK) vanaf 2017 niet onmiddellijk vergelijkbaar zijn met deze van de voorafgaande jaren. In 2017 werd de Enquête naar de Arbeidskrachten immers grondig hervormd. Zo wordt vanaf 2017 met een roterend panel gewerkt, worden verschillende dataverzamingsmodi gebruikt en werd de weegmethode herzien. Dit zorgt voor een breuk in de resultaten, waardoor de cijfers volgens de oude methode niet meer vergelijkbaar zijn met deze volgens de nieuwe methode.

[55] Bron: FOD Economie – Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figure 4-2: Activiteitsgraad, tewerkstellingsgraad en werkloosheidsgraad IAB (15-64 jaar), België en de gewesten, 2018

Figuur 4-3: Activiteitsgraad, tewerkstellingsgraad en werkloosheidsgraad (IAB), naar geslacht (15-64 jaar), Brussels Gewest, 2018

4.1.2. ONGELIJKHEDEN OP BASIS VAN SOCIODEMOGRAFISCHE KENMERKEN

Binnen de Brusselse bevolking bestaan er tussen verschillende bevolkingsgroepen (naargelang geslacht, gezinstype, leeftijd, diploma of nationaliteit) belangrijke ongelijkheden op het vlak van participatie aan en toegang tot de arbeidsmarkt.

Naar geslacht

De ongelijkheid tussen mannen en vrouwen op de Brusselse arbeidsmarkt laat zich in belangrijke mate voelen op vlak van de arbeidsmarktparticipatie^[56]. In 2017 ligt de activiteitsgraad inderdaad veel lager bij vrouwen (60 %) dan bij mannen (72 %) (figuur 4-3). Deze ongelijkheden tussen mannen en vrouwen op het vlak van activiteitsgraad zijn bovendien iets groter in het Brussels Gewest dan in het hele land (niet geïllustreerd).

Vrouwen hebben in het Brussels Gewest echter wel, eens ze actief zijn op de arbeidsmarkt, een kleiner risico op werkloosheid (IAB, cf. supra, kader 2) dan mannen (12 % tegenover 15 %).

Het dient opgemerkt te worden dat de “administratieve werkloosheidsgraad” wel verschilt tussen mannen en vrouwen. Op basis van administratieve gegevens (aantal inschrijvingen bij Actiris), ligt de werkloosheidsgraad bij vrouwen hoger dan bij mannen. In 2018 bedroeg de “administratieve werkloosheidsgraad” bij vrouwen 17 %, wat hoger is dan deze van de mannen (15 %) ^[57]. Dit kan erop wijzen dat vrouwen die ingeschreven zijn bij Actiris, volgens de IAB-definitie vaker dan mannen worden beschouwd als inactief (omdat ze niet beantwoorden aan de verschillende criteria van “actief zoeken naar werk”) (cf. supra, kader 2).

“Er is voornamelijk een genderverschil op het vlak van arbeidsmarktparticipatie: de activiteitsgraad bij vrouwen ligt beduidend lager dan deze bij mannen. De Brusselse activiteitsgraad bij vrouwen ligt bovendien lager dan deze op niveau van het hele land.”

[56] Voor een meer gedetailleerde analyse van de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen op de Brusselse arbeidsmarkt, zie Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel en Brussels Observatorium voor de werkgelegenheid (2015).

[57] Bron: view.brussels

Naar huishoudenstype

De arbeidsmarktsituatie varieert eveneens naargelang het huishoudenstype (figuur 4-4). Vooral de eenoudergezinnen (voornamelijk alleenstaande moeders) zijn erg kwetsbaar op de arbeidsmarkt: hun activiteitsgraad (39%) en tewerkstellingsgraad (33%) liggen erg laag en de werkloosheidsgraad is hoog (17%).

De invloed van het huishoudenstype op de arbeidsmarktsituatie van de personen legt onder andere belangrijke genderverschillen bloot: de relatief lage activiteitsgraad en tewerkstellingsgraad van koppels met kinderen wordt verklaard door het feit dat veel vrouwen zich terugtrekken uit de arbeidsmarkt vanaf het eerste kind, een fenomeen dat sterker wordt naarmate het aantal kinderen in het gezin toeneemt (niet geïllustreerd). Bij de mannen is er geen, of zelfs een positieve impact van de aanwezigheid van kinderen in hun gezin op hun arbeidsmarktparticipatie (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel & Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid, 2015). Anderzijds, ligt de werkloosheidsgraad van alleenstaande mannen hoger dan deze van alleenstaande vrouwen (zonder kinderen) (20% tegenover 11%, cf. figuur 4-4).

“Eénoudergezinnen zijn bijzonder kwetsbaar: slechts iets meer dan één alleenstaande ouder op drie is aan het werk in het Brussels Gewest.”

Naar leeftijd, opleidingsniveau en nationaliteit

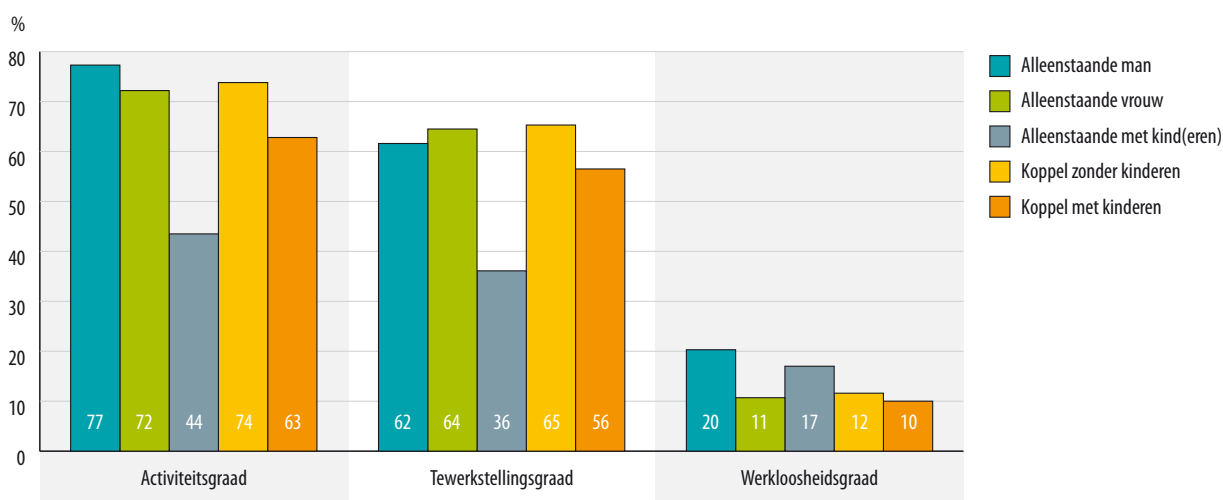
Naast het geslacht en de huishoudenstype, zijn er ook belangrijke ongelijkheden wat betreft leeftijd, opleidingsniveau en nationaliteit. De jongeren, laag opgeleiden en de onderdanen uit een niet-Europees land kennen een bijzonder ongunstige arbeidsmarktsituatie in het Brussels Gewest.

In vergelijking met België zijn de activiteitsgraad en de tewerkstellingsgraad lager in het Brussels Gewest dan op het niveau van België voor de meeste leeftijdsklassen, met uitzondering van de 60-64 jarigen. Voor deze oudere bevolking is de activiteitsgraad (41%) duidelijk hoger in het Brussels Gewest dan op het niveau van België (32%), wat verband houdt met een lager aandeel van (brug) gepensioneerden in het Gewest. De tewerkstellingsgraad van 60-64 jarigen bedraagt 38% in het Brussels Gewest, tegenover 30% in België (niet geïllustreerd)^[58].

Het is belangrijk op te merken dat de tewerkstellings- en activiteitsgraad bij de jongeren tussen 15-24 jaar sterk beïnvloed wordt door het hoge aandeel studenten (dat het aandeel inactieven sterk doet stijgen). Wanneer we deze groep buiten beschouwing laten, stijgt de tewerkstellingsgraad van de jongeren (15-24 jaar) van 16% naar 51%^[59].

“De activiteitsgraad en tewerkstellingsgraad liggen in het algemeen lager in het Brussels Gewest dan in de rest van het land, met uitzondering van de oudere bevolking (60-64 jaar) waar het aandeel actieven en tewerkgestelde actieven hoger ligt dan in de rest van het land.”

Figuur 4-4: Activiteitsgraad, tewerkstellingsgraad en werkloosheidsgraad (IAB) naar huishoudenstype (15-64 jaar), Brussels Gewest, 2018

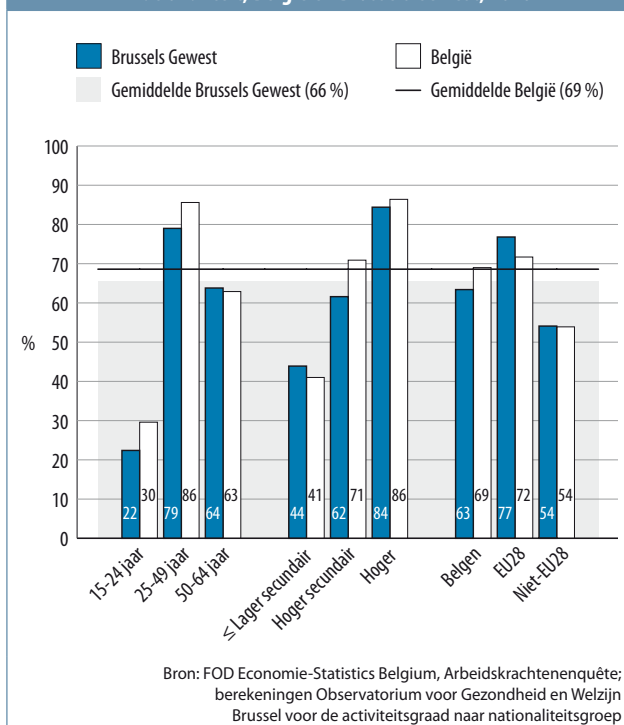

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

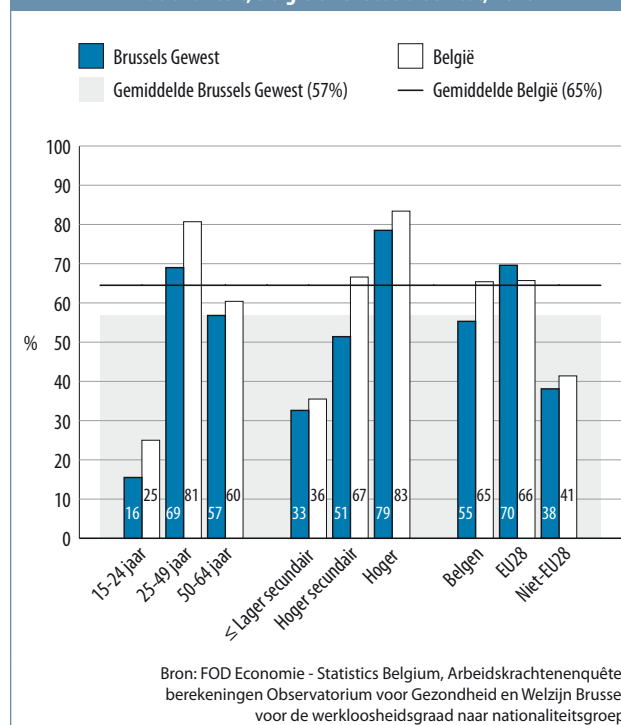
[58] Bron: FOD Economie – Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête 2018.

[59] Bron: FOD Economie – Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête 2018.

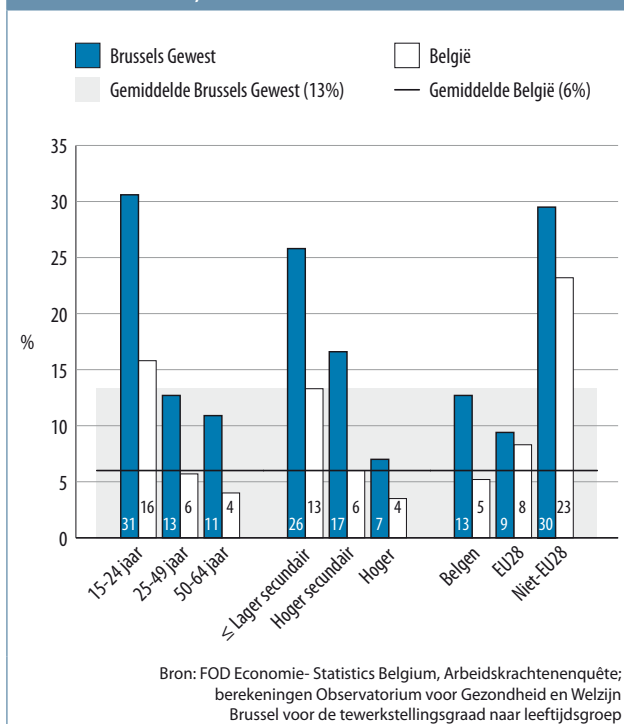
Figuur 4-5: Activiteitsgraad naar leeftijd, opleidingsniveau en nationaliteit, België en Brussels Gewest, 2018

Figuur 4-7: Tewerkstellingsgraad naar leeftijd, opleidingsniveau en nationaliteit, België en Brussels Gewest, 2018

Figuur 4-6: Werkloosheidsgraad (IAB) naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en nationaliteit, België en Brussels Gewest, 2018

De werkloosheidsgraad (IAB) van jongeren (15-24 jaar) is bijzonder hoog in het Brussels Gewest^[60]: onder de jongeren die beschikbaar zijn op de arbeidsmarkt is bijna één op drie (31 %) werkloos^[61] (figuur 4-6).

De verschillende arbeidsmarktindicatoren tonen ook grote ongelijkheden naargelang het **opleidingsniveau**: zowel de arbeidsmarktparticipatie (figuur 4-5) als de kansen om werk te vinden nemen toe naarmate men een hoger opleidingsniveau heeft (figuur 4-6 en 4-7). In 2018 is 26 % van de actieve Brusselaars met hoogstens een diploma van het lager secundair onderwijs **werkloos**, in vergelijking met 17 % van de Brusselaars met hoogstens een diploma van het hoger secundair onderwijs en 7 % van de Brusselaars met een diploma van het hoger onderwijs. Op niveau van België is er een groeiende kloof inzake toegang tot werk tussen enerzijds mensen met een laag diploma en de anderen (FOD Sociale Zekerheid, 2019).

De werkloosheidsgraad ligt hoger in het Brussels Gewest dan in heel België, en dit ongeacht het opleidingsniveau (en in het algemeen trouwens ook ongeacht andere sociaal-demografische kenmerken). Deze vaststelling doet vermoeden dat er specifieke factoren bestaan die de hoge werkloosheid kunnen verklaren, zoals bijvoorbeeld de vereisten op het vlak van tweetaligheid, een hoog aandeel personen die een diploma verworven hebben in het

“Van de Brusselse jongeren van 15 tot 24 jaar die beschikbaar zijn op de arbeidsmarkt, is bijna één op drie werkloos (IAB).”

[60] Het dient opgemerkt te worden dat de jongerenwerkloosheid op basis van de IAB-definitie duidelijk hoger ligt dan de administratieve werkloosheid (cf. paragraaf 4.2.3), wat er zou kunnen op wijzen dat een niet verwaarloosbaar deel van de jonge werkzoekenden niet ingeschreven is bij Actiris.

[61] Bron: FOD Economie – Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête 2017.

buitenland en waarvan het diploma niet erkend is in België of discriminatie bij de aanwerving (Englert, 2013).

“Meer dan één actieve Brusselaar met een laag opleidingsniveau op vier is werkloos, tegenover minder dan één op tien Brusselaars met een hoog opleidingsniveau. De werkloosheidsgraad is hoger in het Brussels Gewest dan in de andere gewesten en dit voor alle opleidingsniveaus.”

Merk op dat de **ongelijkheden tussen mannen en vrouwen** op het vlak van de activiteitsgraad het grootst zijn bij de laagst opgeleiden, en gradueel afnemen naarmate het opleidingsniveau toeneemt. De activiteitsgraad bij vrouwen met een laag opleidingsniveau bedraagt in 2018 in het Brussels Gewest 32 %, tegenover 54 % bij mannen, terwijl de vrouwen met een diploma hoger onderwijs een activiteitsgraad kennen van 81 %, tegenover 88 % voor de mannen (niet geïllustreerd).

Wat betreft **nationaliteit** hebben de onderdanen uit een Europees land (EU28), globaal gezien, de meest gunstige positie op de arbeidsmarkt, gevolgd door de Brusselaars met de Belgische nationaliteit en tenslotte door Brusselaars afkomstig uit landen buiten de EU28 (figuur 4-5, 4-6 en 4-7).

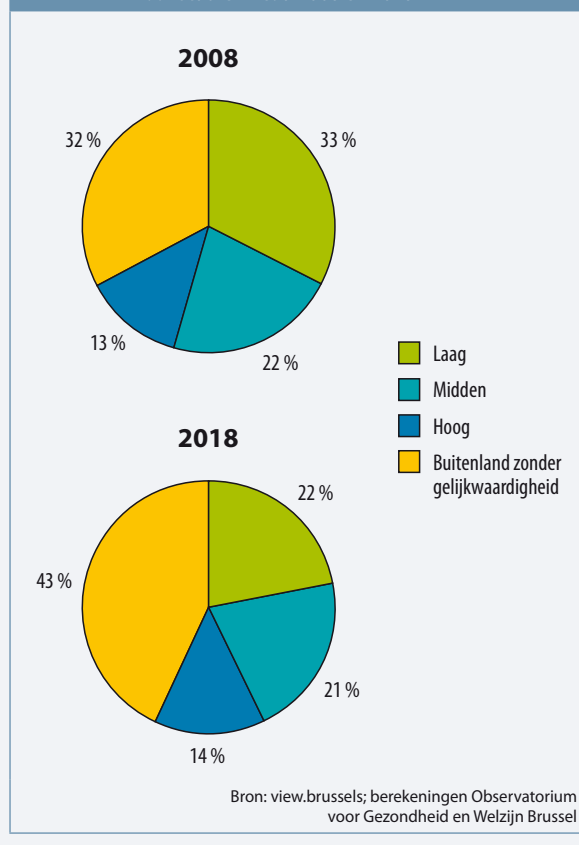
De personen met een **nationaliteit van buiten de EU-28** bevinden zich in een erg precare arbeidsmarktpositie: 30 % van de actieve niet-Europeanen woonachtig in het Brussels Gewest is **werkloos**. Een recente studie van view.brussels (2019), waarbij gegevens van Actiris werden gekruist met KSZ-gegevens, wees op een belangrijke problematiek van onder-tewerkstelling van personen van niet-Europese origine in het Brussels Gewest. Een deel wordt verklaard door een verschil in studieniveau of door diploma's die niet erkend zijn, maar dit verklaart niet alles: *“bij een gelijk opleidingsniveau zijn de doorstroomcijfers naar werk van de werkzoekenden van niet-Europese afkomst, minder hoog dan bij zij met een Belgische of Europese afkomst”*. Andere studies toonden aan dat er een belangrijke discriminatie bestaat op de Brusselse arbeidsmarkt (zie bijvoorbeeld Martens et al., 2005).

HET OPLEIDINGSNIVEAU VAN DE NIET-WERKENDE WERKZOEKENDEN (NWW)

De indicatoren in de figuren hieronder werden berekend op basis van de Arbeidskrachtenenquête, waarbij het opleidingsniveau bepaald wordt op basis van de verklaring van de geïnterviewde persoon en dus geen rekening houdt met het feit of het behaalde diploma al dan niet erkend wordt in België. Het is belangrijk hierbij op te merken dat administratieve gegevens ons leren dat in 2018 niet minder dan 43 % van de niet-werkende werkzoekenden die ingeschreven zijn bij Actiris, een diploma heeft dat niet erkend is in België (22,5 % heeft hoogstens een diploma lager secundair, 20,5 % een diploma hoger secundair en 14 % een diploma hoger onderwijs)^[62].

Wat betreft de evolutie blijkt dat het aandeel NWW met een niet-erkend diploma stijgt tussen 2008 en 2018 in het Brussels Gewest, in tegenstelling tot het aandeel van de laag-gediplomeerden (met maximum een diploma van het lager secundair onderwijs).

Figuur 4-8: Verdeling van de niet-werkende werkzoekenden naar studieniveau 2008 en 2018

[62] Bron: view.brussels, Actiris; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Er dient ook opgemerkt te worden dat de activiteitsgraad van vrouwen met een niet-Europese nationaliteit bijzonder laag ligt (38 % tegenover 69 % voor de mannen in 2018). Deze lage activiteitsgraad voor niet-Europese vrouwen geldt eveneens (en is zelfs nog lager) in de twee andere gewesten (en ligt zelfs nog lager in Wallonië) (niet geïllustreerd)^[63]. De studie van view. brussels (2019) toont aan dat vrouwen van Maghrebijnse of Turkse afkomst, hoewel ze een hoger studieniveau hebben dan mannen met deze afkomst, minder vaak werk hebben dan deze laatsten.

De relatief gunstigere situatie van **Europese inwoners (EU-28)** op vlak van werkloosheid in vergelijking met personen met de Belgische nationaliteit is een Brusselse bijzonderheid. Op basis van een beperkte steekproef, de cijfers moeten dus voorzichtig geïnterpreteerd worden, blijkt dat de **werkloosheidsgraad** relatief laag ligt bij zowel personen met een hoger diploma als personen met een lager studieniveau^[64]. Het gemiddeld iets hogere opleidingsniveau van Europese inwoners kan deels een verklaring bieden, maar we stellen deze gunstigere arbeidsmarktsituatie ook vast bij laaggeschoolden. Voor de hoger opgeleiden is het mogelijk dat zij vaak tewerkgesteld zijn in die segmenten van de arbeidsmarkt die verbonden zijn met de functie van het Brussels Gewest als hoofdstad van Europa. Voor de laagst geschoolden, zou het kunnen zijn dat zij vaker dan hun Belgische 'collega's' geneigd zijn om minder gunstige arbeids- en loonvoorwaarden te aanvaarden, terwijl ze in vergelijking met mensen uit landen buiten de EU-28 ook minder vaak aan discriminatie blootgesteld worden. Tenslotte dient nog opgemerkt te worden dat de Brusselse bevolking met de Belgische nationaliteit erg heterogeen is en mensen met zeer diverse origines vertegenwoordigt, waaronder ook tot Belg genaturaliseerde niet-Europeanen; het is dan ook mogelijk dat ook deze personen met de Belgische nationaliteit het slachtoffer worden van discriminatie.

4.1.3. DE LANGDURIGE WERKLOOSHEIDSGRAAD

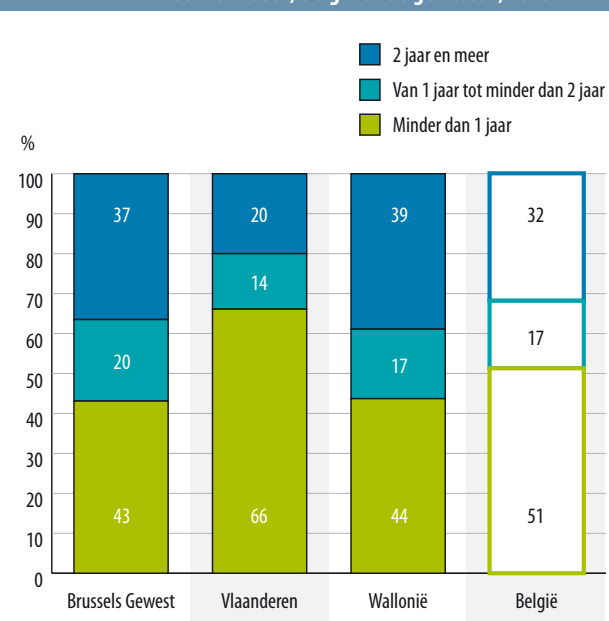
In een context van een tekort aan beschikbare en geschikte jobs, is het voor Brusselaars zonder werk des te moeilijker om zich (opnieuw) te integreren op de arbeidsmarkt, ongeacht de voorafgaandelijke situatie – werkloosheid, studies of andere vormen van inactiviteit (Englert, 2013). Daarenboven verhoogt het feit dat men op een gegeven moment een periode van werkloosheid heeft doorgemaakt het risico om werkloos te blijven of om nog een aantal keer opnieuw werkloos te worden (het fenomeen van hardnekkige werkloosheid). Dit kan onder andere verklaard worden door

“Onderdanen uit een land buiten de EU-28 bevinden zich in een erg moeilijke arbeidsmarktsituatie: hun werkloosheidsgraad (30 %) ligt meer dan twee keer zo hoog als deze van personen met een Belgische nationaliteit, en meer dan drie keer zo hoog als deze van onderdanen uit een land van de EU-28.”

de hoge vereisten van werkgevers op het vlak van werkervaring en een neiging om langdurige werklozen te stigmatiseren (Ganji, 2008). De (langdurige) afwezigheid van werk heeft bovendien een belangrijke invloed op de motivatie en de mentale gezondheid van mensen (Herman en Bourguignon, 2008). Langdurige werkloosheid verhoogt ten slotte het risico om daarna meer preciaire en slechter betaalde jobs op te nemen (Gangji, 2008).

De langdurige werkloosheidsgraad (minstens één jaar) (IAB) bedraagt 8 % in het Brussels Gewest in 2018, tegenover 1,2 % in Vlaanderen en 5 % in Wallonië (3 % voor heel België) (niet geïllustreerd)^[65]. In het Brussels Gewest is de meerderheid van de werklozen (IAB) (57 %) al minstens één jaar werkloos, 37 % is al gedurende minstens twee jaar werkloos (figuur 4-9).

Figuur 4-9: Verdeling van de werklozen (IAB) naar werkloosheidsduur, België en de gewesten, 2018

FOD Economie - Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

“In het Brussels Gewest is 37 % van de werklozen al gedurende minstens twee jaar werkloos.”

[63] FOD Economie – Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête 2018; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

[64] FOD Economie – Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête 2018; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

[65] Bron: Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid, Actiris; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

4.2. De niet-werkende werkzoekenden

4.2.1. EVOLUTIE VAN HET AANTAL NIET-WERKENDE WERKZOEKENDEN MET EN ZONDER EEN WERKLOOSHEIDSUITKERING

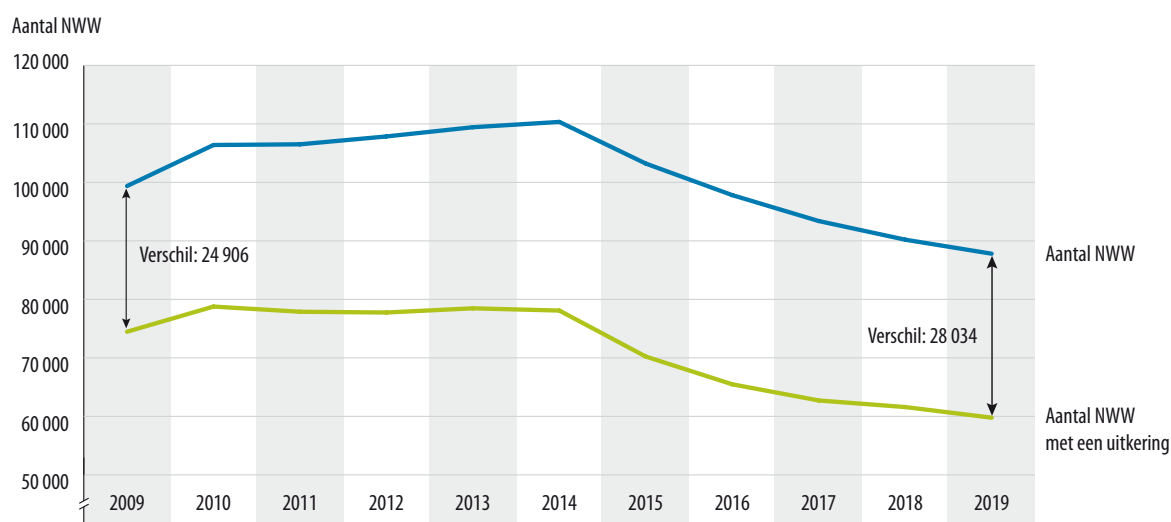
In juli 2019, telde men 87 735 niet-werkende werkzoekenden (NWW) ingeschreven bij Actiris in het Brussels Gewest.

Na een significante stijging van het aantal niet-werkende werkzoekenden (totaal en met een uitkering) na de economische crisis van 2008, wordt hun evolutie gekenmerkt door een daling sinds 2015 (figuur 4-10). Deze tendens geldt

voor de drie gewesten van het land^[68]. Een deel van deze daling in het Brussels Gewest kan verklaard worden door enerzijds een conjuncturele verbetering op niveau van het land dat wordt vertaald in een stijging van de netto jobcreatie (Hogere raad voor tewerkstelling, 2019), en anderzijds door bepaalde tewerkstellingsmaatregelen in het Gewest (in het bijzonder in het kader van de Jeugdgarantie). Maar ze wordt ook verklaard door de veranderingen in wetgeving, met name de verstrenging van de toegang tot de inschakelings- en werkloosheidsuitkeringen (federale maatregelen). Deze veranderingen leiden tot een daling van het aantal werkzoekenden met een uitkering van de RVA, maar ook van het aantal personen ingeschreven bij Actiris (schrapping of niet ingeschreven).

De veruit belangrijkste daling betrof het aantal begunstigden op een inschakelingsuitkering (uitkering ontvangen op

Figuur 4-10: Evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWW) en het aantal NWW met een uitkering, Brussels Gewest, jaarlijks gemiddelde 2009-2019

Bron: view.brussels; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

NIET-WERKENDE WERKZOEKENDE INGESCHEVEN BIJ ACTIRIS: MET OF ZONDER UITKERING?

Het is belangrijk om op te merken dat niet alle werkzoekenden een werkloosheidsuitkering krijgen. Bijna één derde van de Brusselse NWW (ofwel 27 837 in juli 2019) ontvangt geen werkloosheidsuitkering, waarvan een klein deel (12 %) jongeren zijn die hun socioprofessionele inschakelingstijd doorlopen en een belangrijker deel van de NWW (88 %) behoort tot de categorie "andere NWW"^[66]. De NWW die een (equivalent) leefloon ontvangen van het OCMW vertegenwoordigen de helft van de "andere NWW". De overige NWW in deze categorie zijn vooral personen die een beslissing van de RVA afwachten inzake hun recht op een werkloosheidsuitkering, NWW die werden uitgesloten van werkloosheidsvergoeding en die zich opnieuw inschreven bij Actiris, de NWW die geen enkel vervangingsinkomen krijgen.

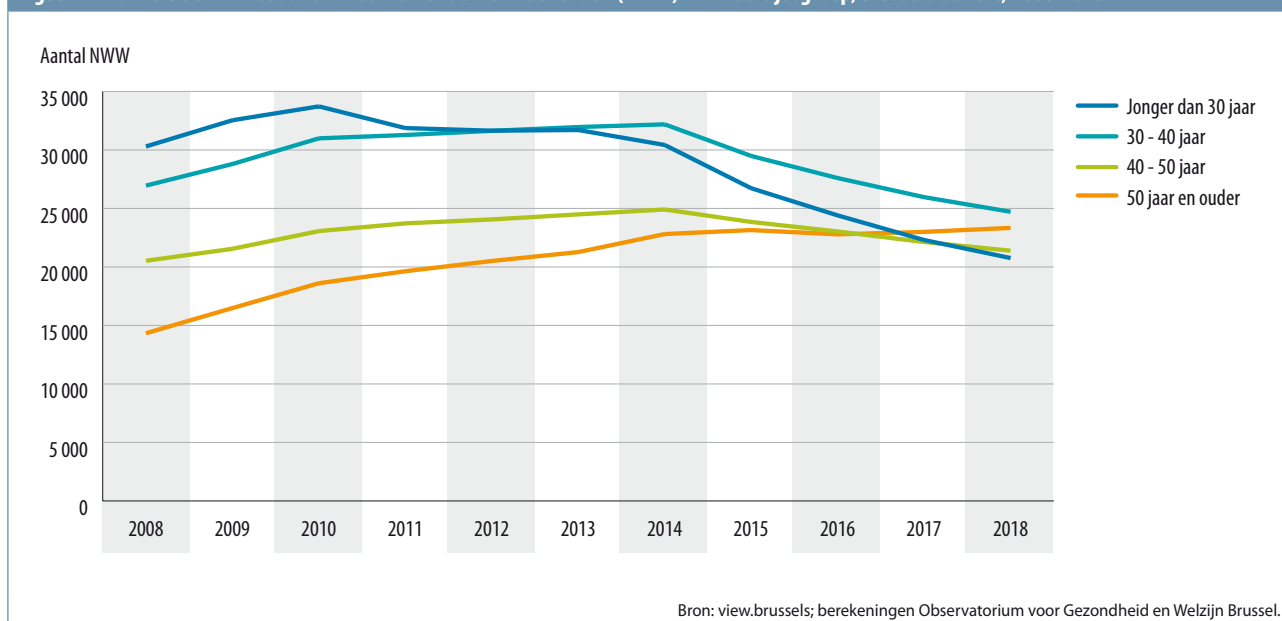
In het totaal van de NWW ontvangen 14 % een (equivalent) leefloon, onder de jongeren (jonger dan 25 jaar) stijgt het aandeel tot 25 %^[67].

[66] Bron: view.brussels

[67] Bron: view.brussels

[68] Inderdaad, tussen 2014 en begin 2018 daalde het aantal werkzoekenden met 18 % in het Brussels Gewest, met 15 % in Vlaanderen en 20 % in Wallonië (bron: gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten, gecentraliseerde gegevens door RVA, berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel).

Figuur 4-11: Evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWW) naar leeftijdsgroep, Brussels Gewest, 2008-2018

basis van de studies), in het bijzonder ten gevolge van de opeenvolgende hervormingen van de wetgeving naar striktere toekenningsvoorwaarden (RVA, 2019). In 2015 werden er 4 785 personen uitgesloten omdat ze aan het einde van hun recht op een inschakelingsuitkering kwamen, in 2016 betrof het 903 personen, 736 in 2017 en 600 in 2018 (RVA, 2019).

In het algemeen hebben de uitsluiting uit de werkloosheid en de schrapping bij Actiris van werklozen (of dit nu is in het kader van het einde van de rechten of in het kader van een activeringsplan van het zoekgedrag naar werk, of nog om andere redenen^[69]) niet alleen zware financiële gevolgen maar ook een emotionele impact (gevoel van onrechtvaardigheid) en dit kan ertoe leiden dat personen zich afzetten tegen de overheidsinstellingen (Zune et al, 2017). De uitsluiting uit de werkloosheidsuitkering gaat in veel gevallen gepaard met een toegenomen risico op armoede, en zeker voor die personen wiens situatie al onzeker was (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2017).

Daarenboven werden er nog bijkomende voorwaarden gesteld voor het recht op een inschakelingsuitkering, met name minimale diplomaverreisten voor personen jonger dan 21 jaar en de verlaging van de maximumleeftijd om een inschakelingsuitkering te vragen tot 25 jaar. De effecten van deze voorwaarden zijn zichtbaar vanaf 2016, in die zin dat er minder jongeren in aanmerking komen voor een uitkering (RVA, 2019). Deze maatregelen doen m.a.w. het aantal jongeren die geen recht hebben op een inschakelingsuitkering (en waaronder veel kansarme jongeren) sterk toenemen.

[69] Voor een overzicht van de verschillende types van sancties door de RVA, zie: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel (2017), p. 70-71.

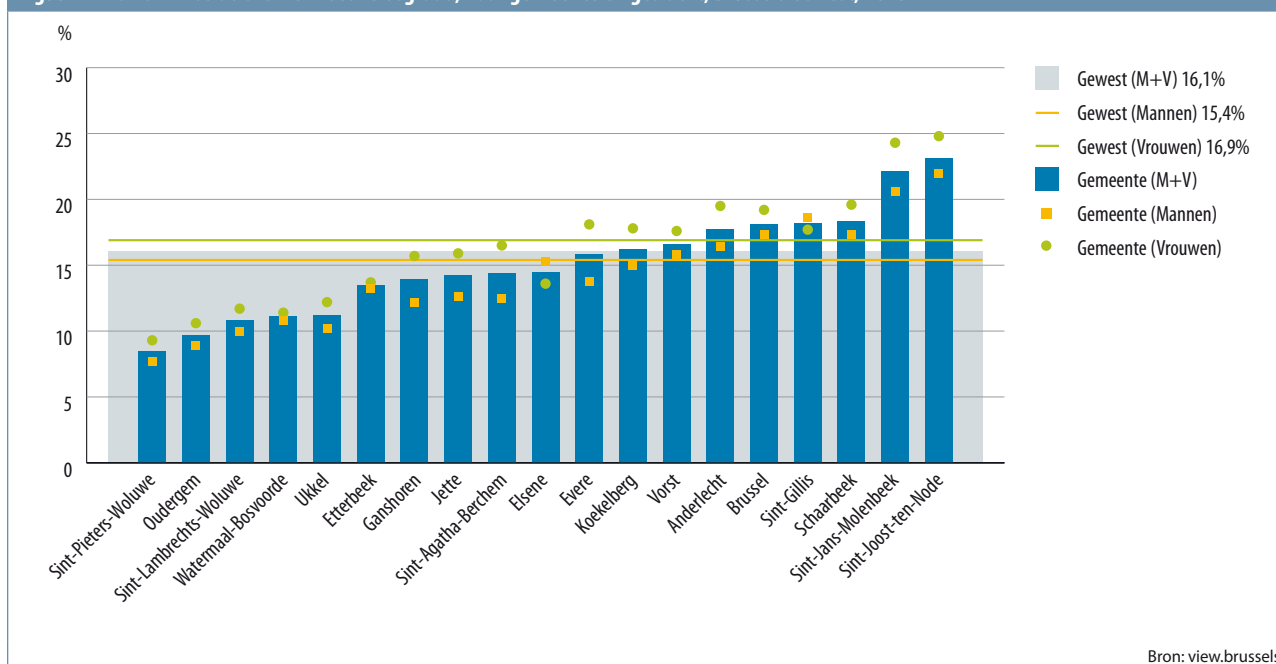
4.2.2. EVOLUTIE VAN HET AANTAL WERKZOEKENDEN NAAR LEEFTIJD

Het aantal NWW kan verschillend evolueren naargelang de verschillende leeftijdsgroepen (figuur 4-11). In de periode 2008-2018, steeg in het algemeen het aantal NWW bij de meeste leeftijdsgroepen tot 2015, om dan te dalen bij de personen jonger dan 50 jaar.

Vanaf 2015 merken we in het bijzonder een daling van het aantal NWW jonger dan 30 jaar en eveneens (maar in mindere mate) van de NWW tussen 30 en 40 jaar en (in nog mindere mate) van de NWW tussen 40 en 50 jaar.

Tot slot kent het aantal NWW van 50 jaar en meer een duidelijke stijgende tendens over de beschouwde periode, met de laatste jaren een zeker stagnatie. Terwijl deze laatsten slechts 16 % van de NWW vertegenwoordigden, steeg hun aandeel tot 26 % in 2018.

Deze evolutie van het aantal NWW volgens leeftijdscategorie wordt sterk beïnvloed door specifieke tewerkstellingsmaatregelen, of door een herdefiniëring van statuten of van de voorwaarden voor het recht hierop. Zo kan de lichte daling van het aantal jongere NWW voor een deel verklaard worden door de maatregelen in het kader van de Jeugdgarantie enerzijds en door de verstrenging van de toegang tot de werkloosheidsuitkering en inschakelingsuitkering anderzijds (met als gevolg een kleiner aantal jongeren die zich inschrijft bij Actiris) (cf. supra). De sterke stijging van het aantal NWW bij de 50-plussers houdt sterk verband met de maatregelen die genomen werden om de tewerkstellingsgraad van 50-plussers te verhogen (een verstrenging van de toegangsvoorwaarden tot het statuut

Figuur 4-12: Administratieve werkloosheidsgraad, naar gemeente en geslacht, Brussels Gewest, 2018

Bron: view.brussels

van 'vrijgestelde werkloze', het brugpensioen^[70] – sinds eind 2011 spreekt men van het 'stelsel van werkloosheid met bedrijfstoeslag'- of het vervroegd pensioen). De activiteitsgraad van de 50-plussers kende de afgelopen jaren inderdaad een sterke stijging^[71].

4.2.3. DE WERKLOOSHEIDSGRAAD IN DE GROTE STEDEN EN NAAR GEMEENTE

De werkloosheidsgraad in het Brussels Gewest, berekend op basis van administratieve gegevens, bedraagt 16 % in 2018. Dit ligt hoger dan de werkloosheidsgraad in de grote Vlaamse steden Antwerpen (14 %) en Gent (11 %) en ligt lager dan in de Waalse grote steden Luik (24 %) en Charleroi (22 %)^[72].

“De werkloosheidsgraad verschilt sterk tussen de Brusselse gemeenten. Hij varieert van 9 % in Sint-Pieters-Woluwe tot 23 % in Sint-Joost-ten-Node.”

De werkloosheidsgraad varieert ook sterk tussen de Brusselse gemeenten. **Figuur 4-12** rangschikt de Brusselse gemeenten van laag naar hoog in functie van hun administratieve werkloosheidsgraad (mannen en vrouwen) op basis van gegevens van Actiris. De laagste werkloosheidsgraad is te noteren in Sint-Pieters-Woluwe (9 %) en de hoogste in Sint-Joost-ten-Node (23 %). Voor alle gemeenten ligt de administratieve werkloosheidsgraad lager bij mannen dan bij vrouwen, met uitzondering van Elsene en Sint-Gillis waar hij hoger is voor de mannen en in Etterbeek en Watermaal-Bosvoorde waar hij quasi gelijk is.

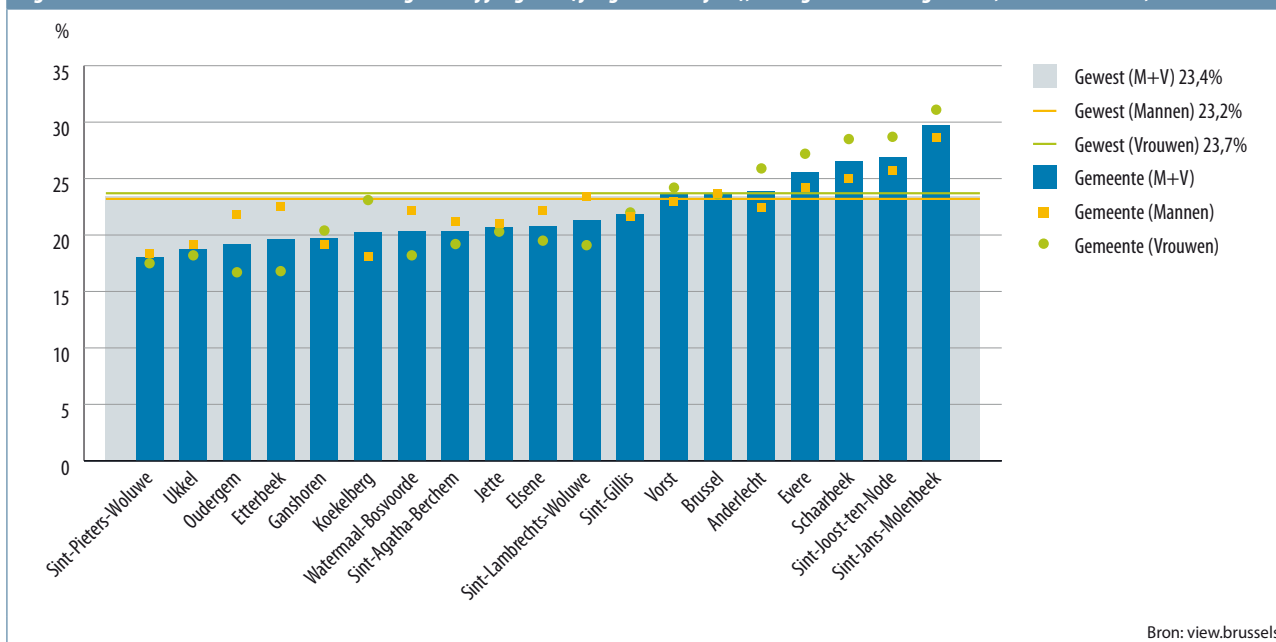
In 2018 was de administratieve werkloosheidsgraad van de jonge brusselaars (jonger dan 25 jaar) 23 % (**figuur 4-13**). Deze varieert van 18 % in Sint-Pieters-Woluwe tot 30 % in Sint-Jans-Molenbeek.

In 2018 is de administratieve werkloosheidsgraad van de jonge mannen hoger of gelijk aan deze voor jonge vrouwen in meer dan de helft van de gemeenten (10 op 19), terwijl deze administratieve werkloosheidsgraad voor alle leeftijden samen hoger ligt bij vrouwen in de grote meerderheid van de gemeenten (cf. **figuur 4-12**). We merken echter wel op dat in de gemeenten met de hoogste globale werkloosheidsgraad, de werkloosheidsgraad van jonge vrouwen vaker hoger ligt dan deze van jonge mannen.

[70] Er worden hervormingen doorgevoerd met als basisprincipe dat alle oudere werklozen, waaronder de werklozen met een bedrijfstoeslag (bruggepensioneerden), beschikbaar moeten blijven op de arbeidsmarkt en zich moeten inschrijven als werkzoekende. De leeftijd om een vrijstelling te verkrijgen van de inschrijving als werkzoekende wordt stelselmatig opgetrokken (63 jaar in 2018) en zal 65 jaar worden in 2020.

[71] Tussen 2007 en 2017, steeg de activiteitsgraad van de 50-plussers van 53 % tot 65 % in het Brussels Gewest (Bron: Statistics Belgium – Arbeidskrachtenenquête).

[72] Bron: VDAB-Arvastat, Le Forem, Actiris NBB (werkende beroepsbevolking 2018), FOD Economie - ADSEI (EAK 2018), Steunpunt-WSE (verdeling van de werkende beroepsbevolking per leeftijd 2017), berekeningen view.brussels

Figuur 4-13: Administratieve werkloosheidsgraad bij jongeren (jonger dan 25 jaar), naar gemeente en geslacht, Brussels Gewest, 2018

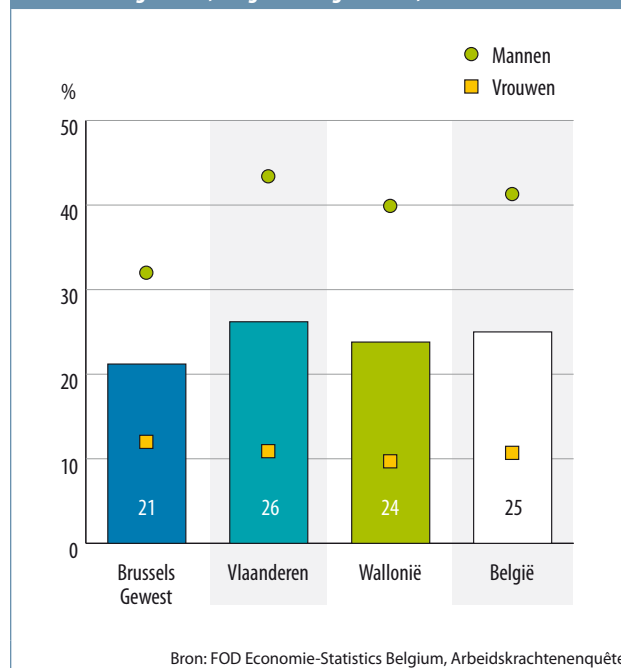
Bron: view.brussels

4.3. Armoede bij werkenden

Een job hebben biedt op zich niet altijd voldoende bescherming tegen armoede. Een laag loon, een contract met een beperkt aantal arbeidsuren, onstabiele omstandigheden van contracten van korte duur of voor meerdere personen in het gezin moeten zorgen, zijn evenzeer factoren die kunnen leiden tot armoede bij werkenden.

Het is moeilijk in te schatten hoeveel werkende Brusselaars toch in armoede leven, als gevolg van de onvolledigheid van de gegevens over het inkomen van de Brusselaars. De EAK-enquête geeft echter wel informatie over de mate waarin onvrijwillige deeltijdse tewerkstelling en tijdelijke tewerkstelling voorkomt.

Deeltijdse werk komt in het Brussels Gewest (21 %) iets minder vaak voor dan in de twee andere gewesten (namelijk 26 % in Vlaanderen en 24 % in Wallonië in 2018). In het algemeen werken meer vrouwen dan mannen deeltijds. In Brussel ligt het aandeel vrouwen dat deeltijds werkt lager dan het aandeel in Vlaanderen en Wallonië; het aandeel mannen dat deeltijds werkt ligt dan weer iets hoger in het Brussels Gewest (figuur 4-14).

Figuur 4-14: Aandeel deeltijds werk in de totale tewerkstelling per geslacht, België en de gewesten, 2018

Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête

Wanneer deeltijds werken iets minder frequent is onder de werkenden in het Brussels Gewest dan in de twee andere gewesten, bevinden zij zich vaker onvrijwillig in deze situatie. Onder de deeltijds werkenden verklaart in 2018 in het Brussels Gewest inderdaad 17 % zich in deze situatie te bevinden omdat ze geen voltijds werk vinden. In Vlaanderen en Wallonië wordt deze reden veel minder vaak opgegeven (respectievelijk 4 % en 10 % van de gevallen) ^[73].

Daarnaast ligt in het Brussels Gewest het aandeel werknemers met tijdelijk werk het hoogst: meer dan één werkende Brusselaar op zeven (15 %) heeft in 2018 enkel tijdelijk werk (contract bepaalde duur, interimwerk, occasioneel werk, ...), tegenover 9 % in Vlaanderen en 12 % in Wallonië. Bijna acht op de tien werkende Brusselaars met tijdelijk werk geven aan zich in deze situatie te bevinden omdat ze geen werk vinden met een contract van onbepaalde duur ^[74].

“In het Brussels Gewest geven de deeltijds werkenden vaker dan in Vlaanderen en Wallonië aan dat ze zich in deze situatie bevinden omdat ze geen voltijds werk vinden.”

---

[73] FOD Economie – Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête.

[74] FOD Economie – Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

5. ONDERWIJS EN VORMING

In onze samenleving is er een sterke correlatie tussen het sociaal statuut van een persoon en het opleidingsniveau. Op het niveau van België bedroeg in 2017 de armoederisicograad van de mensen met een laag opleidingsniveau (met maximaal een diploma van het lager secundair onderwijs) 28 %, tegenover 15 % voor de personen met een gemiddeld opleidingsniveau (ten hoogste het hoger secundair onderwijs) en 6 % voor de hoogopgeleiden^[75]. De afgelopen jaren werd er in België een belangrijke stijging in armoede vastgesteld onder de personen met een laag opleidingsniveau. Zo wordt de kloof tussen hoog- en laagopgeleiden alsmaar groter^[76]. Bovendien zijn er in vergelijking met België onder de Brusselaars op actieve leeftijd een groter aandeel personen zonder diploma van het hoger secundair onderwijs.

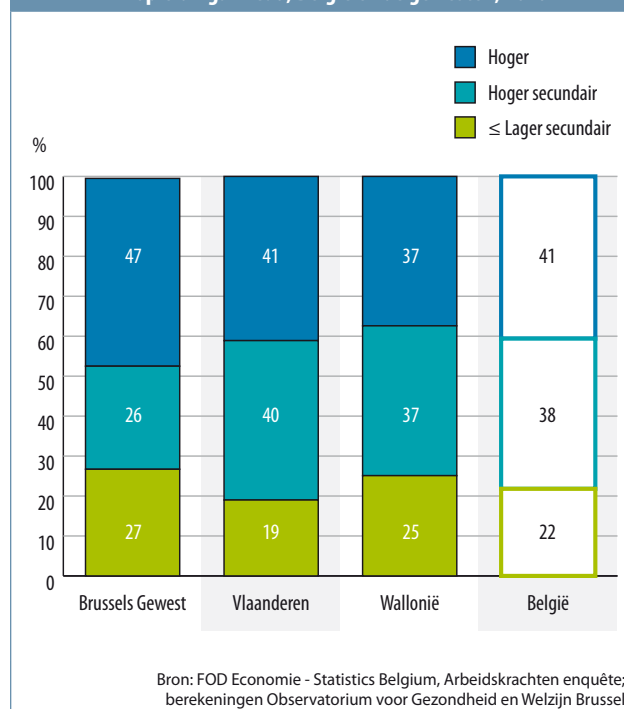
De cijfers in dit hoofdstuk (paragraaf 5.1, 5.3 en 5.4) zijn gebaseerd op de arbeidskrachtenenquête en geven het opleidingsniveau weer zoals dit door de ondervraagde zelf werd verklaard, ongeacht of het diploma erkend is in België of niet.

Het is belangrijk op te merken dat een groot deel van de geïmmigreerde bevolking in het buitenland studeerde en dat dit buitenlands diploma vaak niet erkend wordt in België. Hoewel een diploma geen garantie biedt op een job, bemoeilijkt deze niet-erkenning van een buitenlands diploma – net als het ontbreken van een diploma van het secundair onderwijs – de toegang tot de arbeidsmarkt (zie hoofdstuk 4). Dit geldt in het bijzonder voor de Brusselse arbeidsmarkt met haar hoge eisen op het vlak van opleidingsniveau (Van Hamme et al., 2011 en Brussels observatorium voor de werkgelegenheid, 2017).

5.1. Het opleidingsniveau van de bevolking van 25 -64 jaar: vergelijking tussen gewesten en evolutie

Het Brussels Gewest kenmerkt zich in het algemeen ten opzichte van België door een oververtegenwoordiging van zowel laag- als hoogopgeleiden, en dit ten koste van diploma's van een gemiddeld niveau. In 2018 had 27 % van de Brusselse bevolking van 25 tot 64 jaar maximaal een diploma van het lager secundair onderwijs, 26 % had een diploma van het hoger secundair onderwijs, 47 % een diploma van het hoger secundair onderwijs (als hoogste diploma) en 47 % een diploma hoger onderwijs. Voor België bedragen de percentages respectievelijk 22 %, 38 % en 41 % (figuur 5-1).

Figuur 5-1: Verdeling van de bevolking van 25-64 jaar naar opleidingsniveau, België en de gewesten, 2018

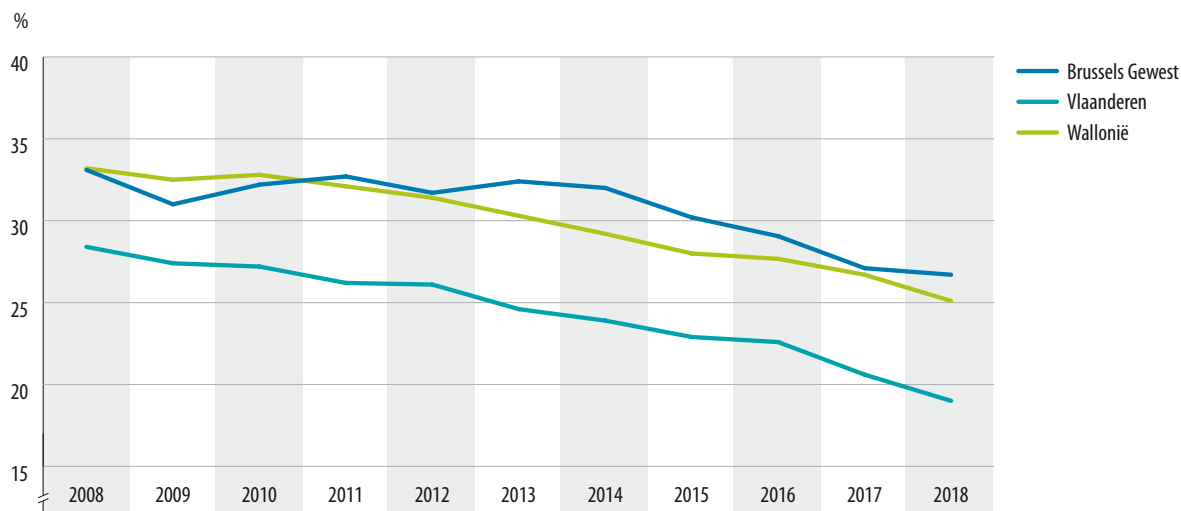

[75] Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, EU-SILC 2018

[76] Idem.

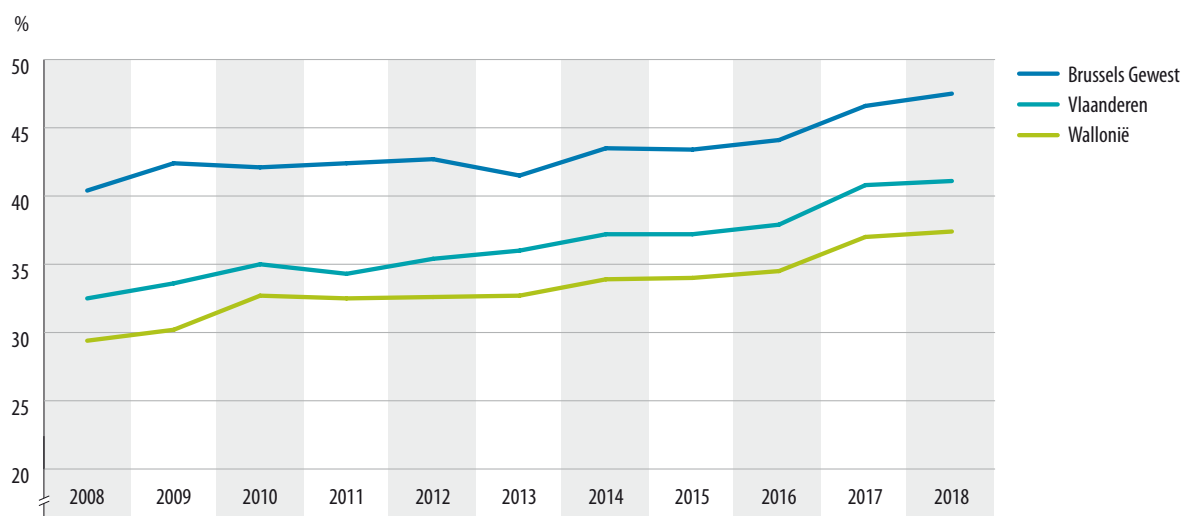

Figuur 5-2: Evolutie van het aandeel van de bevolking van 25-64 jaar met maximum een diploma van het lager secundair onderwijs, per gewest, 2008-2018

Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

Figuur 5-3: Evolutie van het aandeel van de bevolking van 25-64 jaar met een diploma hoger onderwijs, per gewest, 2008-2018

Bron: FOD Economie – Statistics Belgium, Arbeidskrachtenenquête; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

Het aandeel personen van 25 tot 64 jaar met maximum een diploma van het lager secundair onderwijs kent in België in het algemeen een neerwaartse trend. In de loop van de periode 2008-2018 werd dit, in verschillende mate, geobserveerd in de drie gewesten. In Vlaanderen was de daling het opvallendst, gevolgd door Wallonië en tot slot het Brussels Gewest (figuur 5-2). In 2018 was het aandeel van de personen met maximaal een diploma van het lager secundair onderwijs het hoogste (terwijl het omgekeerde gold in de jaren 2000 – niet geïllustreerd).

Aan het andere uiterste, stijgt het aandeel personen met een diploma van het hoger onderwijs in de drie gewesten. Het Brussels Gewest behoudt een hoger aandeel hogeschoolden in vergelijking met de twee andere gewesten in 2017, maar het verschil met de twee andere gewesten is wel iets kleiner geworden tegenover de situatie in 2007 (figuur 5-3).

5.2. Schoolachterstand

Jongeren die de school zonder diploma secundair onderwijs verlaten, kenden vaak een moeilijk schoolparcours. Dit "moeilijk parcours" kan benaderd worden met een indicator die het aandeel leerlingen meet die twee of meerdere jaren schoolachterstand opgelopen hebben.

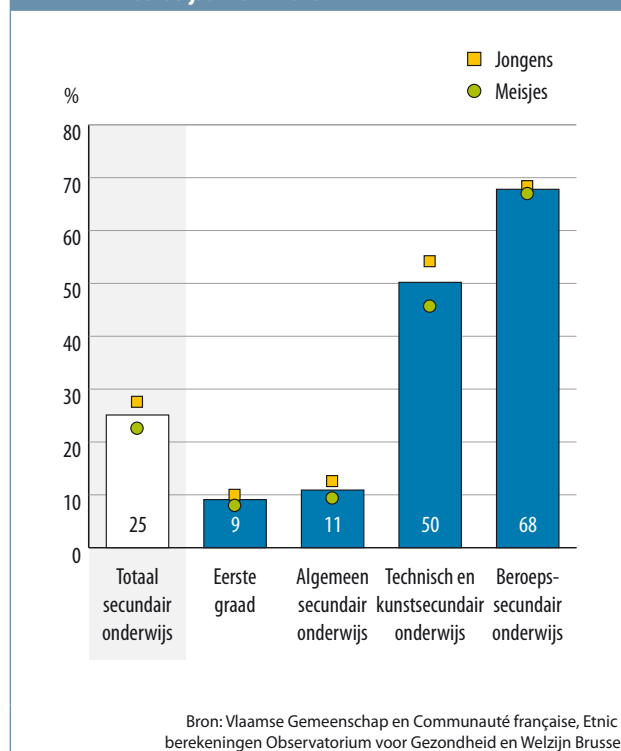
Veel verschillende redenen kunnen zo'n schoolachterstand verklaren, waarvan een deel gelinkt is aan de sociaal-economische situatie van de huishoudens (een migratie-traject, moeilijkheden om de taal te begrijpen, huisvestings-condities die ongunstig zijn om huiswerk te maken, enz.). Een kleine schoolachterstand oplopen betekent niet dat het kind per definitie zijn of haar schooltijd niet met succes zal afronden, maar het opstapelen van schoolachterstand verhoogt wel het risico op het verlaten van de school zonder diploma van het hoger secundair onderwijs (Visée-Leporcq, 2011).

Voor het schooljaar 2017-2018 had een kwart (25 %) van de Brusselse leerlingen in het secundair onderwijs (alle richtingen samen, maar zonder de nieuwkomers die in onthaalklassen schoollopen) een schoolachterstand van minstens twee jaar (figuur 5-4). Dit is iets vaker het geval bij jongens (28 %) dan bij meisjes (23 %).

Het aandeel leerlingen met schoolachterstand verschilt sterk tussen de richtingen: het beroepsonderwijs kent het grootste aandeel leerlingen met schoolachterstand (68 %), gevolgd door het technisch- en kunstsecundair onderwijs (50 %) en tot slot het algemeen onderwijs (11 %).

"Bijna één leerling op tien in het Brussels Gewest heeft in de eerste graad secundair onderwijs al minstens twee jaar schoolachterstand (en dit zonder de leerlingen in de onthaalklassen mee te tellen). Dit aandeel verschilt sterk tussen de Brusselse gemeenten en ligt bijzonder hoog in bepaalde arme gemeenten."

Figuur 5-4: Aandeel leerlingen in het secundair onderwijs met minstens twee jaar schoolachterstand, naar onderwijsvorm en naar geslacht, Brussels Gewest, schooljaar 2017-2018

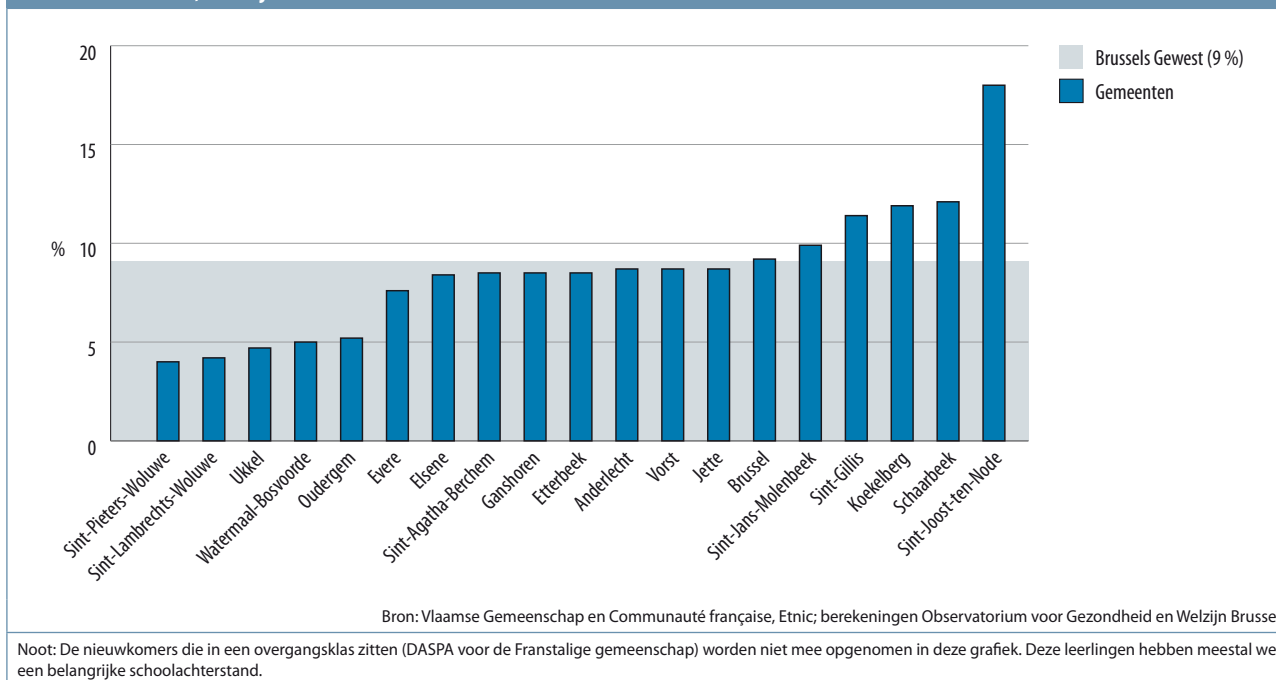

Het aandeel leerlingen met minstens twee jaar schoolachterstand varieert sterk tussen de Brusselse gemeenten. Gemeenten met een laag sociaaleconomisch statuut kennen de hoogste aandelen leerlingen met schoolachterstand: Sint-Joost-ten-Node heeft het hoogste aandeel voor het schooljaar 2017-2018 (37 %). In de gemeenten met een hoog sociaaleconomisch statuut vinden we de laagste aandelen terug, waarbij de leerlingen secundair onderwijs die wonen in Sint-Pieters-Woluwe het laagste percentage kennen (11 %)^[77] (niet geïllustreerd).

Dit verschil in schoolachterstand naargelang het sociaaleconomisch statuut van de gemeente tekent zich al af vanaf de eerste graad secundair onderwijs (figuur 5-5). Het aandeel leerlingen met schoolachterstand van minstens twee jaar varieert voor het schooljaar 2017-2018 van 4 % in Sint-Pieters-Woluwe tot 18 % in Sint-Joost-ten-Node.

[77] Bron: Vlaamse Gemeenschap, Communauté française; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

Figuur 5-5: Aandeel leerlingen in de eerste graad secundair onderwijs met minstens twee jaar schoolachterstand naar woonplaats, Brussels Gewest, schooljaar 2017-2018

5.3. Jongeren (18-24 jaar) zonder diploma van het hoger secundair onderwijs

Het aandeel jongeren (18-24 jaar) dat ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs heeft en geen onderwijs of vorming meer volgt, ligt opvallend hoog in het Brussels Gewest. In 2018 ging het om bijna één Brusselse jongere op negen. Dit cijfer ligt hoger voor mannen dan voor vrouwen (figuur 5-6). Deze aandelen zijn groter in het Brussels Gewest dan voor heel België. Merk op dat deze laaggeschoolde jongeren zowel jongeren zijn die in België school liepen en geen diploma hoger secundair onderwijs behaalden, als jonge immigranten die zich in het Brussels Gewest komen vestigen zonder een erkend diploma van het hoger secundair onderwijs.

Het aandeel jongeren in 2018 (15-24 jaar, die al dan niet hun schoolparcours hebben beëindigd) dat noch een opleiding of vorming volgt, noch aan het werk is, bedraagt 13 % in het Brussels Gewest, ten opzichte van 8 % in Vlaanderen, 10 % in Wallonië en 9 % voor heel België^[78]. Naar deze jongeren wordt op internationaal niveau vaak verwezen met de term NEETS ("not in employment, education or training").

Figuur 5-6: Aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar die vroegtijdig de school verlieten, met ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs en die geen onderwijs of vorming meer volgen, naar geslacht, België en de gewesten, 2018

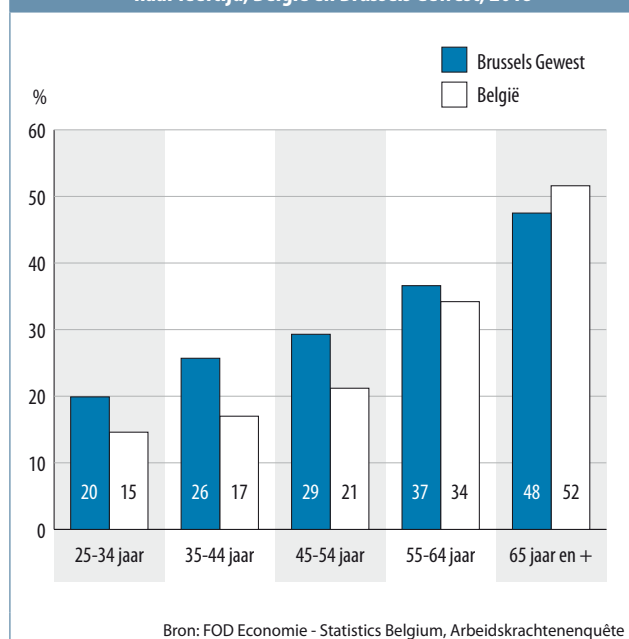

[78] Bron: Eurostat, Arbeidskrachtenenquête 2018. Deze cijfers zijn niet vergelijkbaar met de voorafgaande jaren omwille van een breuk in de statistische serie.

5.4. Volwassenen (25 jaar en ouder) zonder diploma van het hoger secundair onderwijs

Het aandeel laaggeschoolde volwassenen (met ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs) verschilt naargelang de leeftijd. Zowel de cijfers voor heel België als voor het Brussels Gewest tonen een duidelijk generatie-effect: het aandeel laaggeschoolden ligt aanzienlijk hoger bij de oudste leeftijdscategorieën en het laagst bij de jongere leeftijdscategorieën (figuur 5-7).

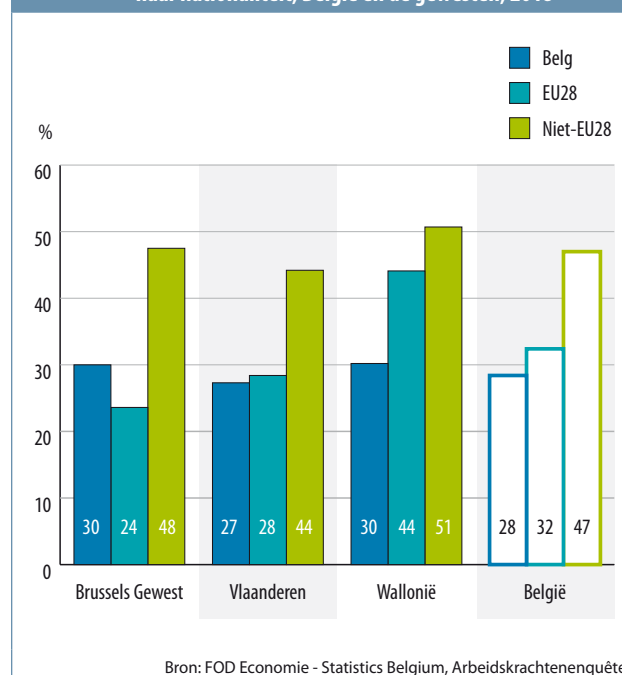
Figuur 5-7: Aandeel van de bevolking van 25 jaar en ouder met ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs naar leeftijd, België en Brussels Gewest, 2018

Vanaf ongeveer 65 jaar ligt het aandeel laaggeschoolden lager in vergelijking met heel België; bij de bevolking jonger dan 65 jaar, dus voor de bevolking op actieve leeftijd, zien we het omgekeerde en ligt het aandeel laaggeschoolden hoger dan in de rest van het land. Eén vijfde van de Brusselaars tussen 25-34 jaar beschikt in 2018 over ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs (15 % in België). Voor de 35-54 jarigen is deze kloof tussen het Brussels Gewest en België nog groter (figuur 5-7).

Er zijn belangrijke verschillen naar nationaliteit met betrekking tot het hoogst behaalde diploma. Bij de volwassen Brusselaars van 25 jaar en ouder ligt het aandeel laaggeschoolden (maximum een diploma lager secundair onderwijs) twee keer hoger bij de niet-Europeanen (48 %) dan bij de Europeanen (EU28) (24 %) en hoger dan bij de Belgen (30 %). In Vlaanderen en Wallonië ligt het aandeel laaggeschoolden eveneens het hoogst bij de personen met een nationaliteit van buiten de EU28. In Wallonië ligt het aandeel laaggeschoolden met een (niet-Belgische) nationaliteit van de EU28 daarentegen hoger dan in de twee andere gewesten (figuur 5-8).

Figuur 5-8: Aandeel van de bevolking van 25 jaar en ouder met ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs naar nationaliteit, België en de gewesten, 2018

“Het aandeel volwassenen op actieve leeftijd zonder diploma van het hoger secundair onderwijs ligt hoger in het Brussels Gewest dan voor heel België. Het omgekeerde geldt voor de oudere generaties: het aandeel laag-gediplomeerde personen onder de 65-plussers ligt lager in het Brussels Gewest dan gemiddeld in België.”

6. GEZONDHEID

Armoede en gezondheid zijn nauw met elkaar verbonden. Armoede, in al zijn dimensies, kan leiden tot een verslechtering van de gezondheidstoestand en een slechte gezondheid kan leiden tot verarming.

Sociale ongelijkheden in gezondheid komen voor op alle leeftijden en worden vastgesteld voor de meeste gezondheidsproblemen. In dit hoofdstuk presenteren we enkele markante illustraties van deze sociale ongelijkheden in de gezondheidstoestand en in de toegang tot preventieve en curatieve zorg.

Meer informatie over sociale ongelijkheden in gezondheid in het Brussels Gewest kan worden gevonden in het uitgebreide dossier over het onderwerp, opgesteld door het Observatorium voor Welzijn en Gezondheid (2019a).

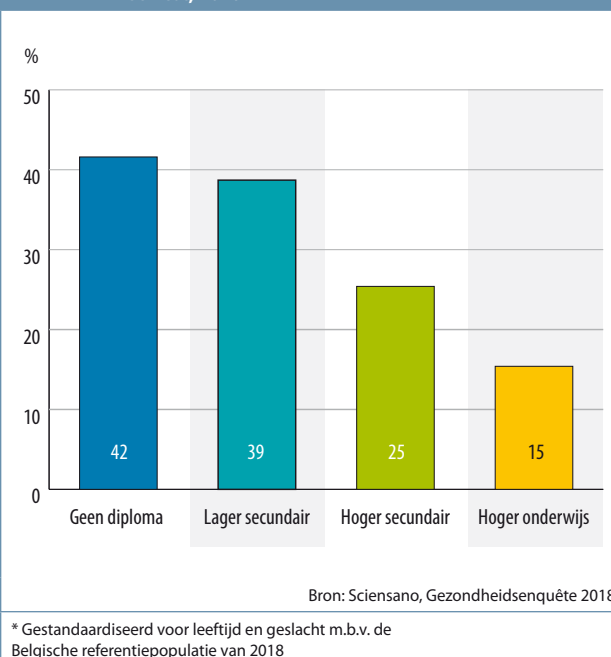
6.1. Gezondheidstoestand

6.1.1. SUBJECTIEVE GEZONDHEID

De «subjectieve gezondheid» is een begrip dat gezondheid in brede zin omvat. Het wordt gebruikt als algemene indicator van de gezondheid van een bevolking. Volgens de Gezondheidsenquête 2018 verklaart 22 % van de Brusselse bevolking van 15 jaar en ouder niet in een goede gezondheid te verkeren^[79].

Het aandeel personen die hun eigen gezondheidstoestand niet als goed beoordelen, verschilt beduidend naargelang het socio-economisch statuut (bij gelijke leeftijd en geslacht), dat hier wordt gemeten door middel van het opleidingsniveau^[80]. Er bestaat een duidelijke sociale gradiënt: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het aandeel personen dat de eigen gezondheid niet als goed beschrijft (figuur 6-1).

Figuur 6-1: Aandeel Brusselaars van 15 jaar en ouder die de eigen gezondheid niet als goed beoordelen naar opleidingsniveau (gestandaardiseerd cijfer*), Brussels Gewest, 2018

6.1.2. FOCUS OP DIABETES

Sociale ongelijkheden in gezondheid zijn vooral aanwezig bij chronische ziekten (cf. Observatorium voor Welzijn en Gezondheid, 2019b).

Diabetes is een chronische ziekte die verschillende gezondheidsproblemen met zich meebrengt. Met behulp van de gegevens van het InterMutualistisch Agentschap (IMA)^[81] kunnen we verschillen^[82] in het risico op diabetes naargelang het inkomen van de statistische sector van de woonplaats bestuderen. De prevalentie van diabetes^[83] ligt systematisch

[79] De grote daling in 2018 (-3 %) van het totale aandeel van de Brusselse bevolking die aangeeft een slechte gezondheid te hebben doet vragen rijzen (22 % in 2018 in vergelijking met 25-26 % voor de verschillende enquêtes tussen 1997-2013). We moeten voorzichtig zijn met de interpretatie van de resultaten, aangezien er nog bijkomende methodologische controles moeten gebeuren voor de Brusselse steekproef van de gezondheidsenquête 2018 om de resultaten te valideren/ verklaren (Tafforeau, 2019).

[80] Inkomen, werk en opleiding zijn de drie dimensies die doorgaans worden gebruikt om de socio-economische situatie van personen te benaderen. Deze drie dimensies zijn uiteraard sterk gecorreleerd. Bijvoorbeeld, het armoederisico en het werkloosheidsrisico zijn hoger bij personen die lager zijn opgeleid (zie hoofdstuk 4 en 5).

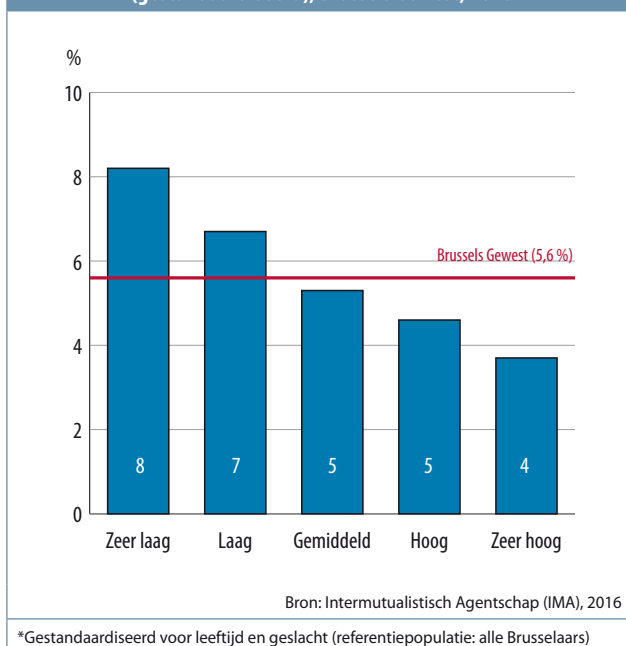
[81] Het IMA brengt de informatie bijeen van alle ziekenfondsen in België. Zodoende hebben we de administratieve en de facturatiegegevens van terugbetaalde zorg en medicatie van iedereen die is ingeschreven bij de verplichte ziekteverzekering in België. Voor Brussel is dit 93,5 % van de officiële bevolking in het Rijksregister in 2016.

[82] De IMA-databank bevat geen informatie over inkomens, opleidingsniveau of andere indicatoren die de socio-economische positie van de personen kan inschatten. Wel kan het adres van domicilie gebruikt worden om bij benadering de socio-economische positie in te schatten op basis van de woonplaats (fiscale gegevens 2017 over de statistische sector van de woonplaats (d.w.z. inkomens 2016)). Voor meer informatie, verwijzen we naar het rapport over socio-economische ongelijkheden in Brussel (Observatorium voor Welzijn en Gezondheid, 2019b).

[83] Geëvalueerd op basis van terugbetaalde medicatie voor diabetes (ATC code A10) en/of de codes die zeker naar diabetes verwijzen. Diabetes kan ook optreden tijdens de zwangerschap. Aangezien het hier om een tijdelijk fenomeen gaat, en dus niet om een chronische aandoening, wordt zwangerschapsdiabetes hier buiten beschouwing gelaten. Belangrijk is om in het achterhoofd te houden dat diabetes vaak niet wordt gediagnosticeerd. De prevalentie zal hier dus onderschat worden, en het is niet duidelijk in welke mate deze onderschatting

hoger in statistische sectoren met een lager inkomen. De verschillen zijn zeer groot tussen elke inkomensgroep (zie [figuur 6-2](#)). De prevalentie bij rechthebbenden uit het laagste inkomenskintiel is dubbel zo hoog (8 per 100) dan bij de groep uit het hoogste kwintiel (4 per 100), de andere inkomenskintielen liggen daar stelselmatig tussen, met een duidelijke sociale gradiënt als gevolg. De ruimtelijke spreiding van de prevalentie van diabetes volgt bijna perfect de inkomensverdeling in het Brussels Gewest (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2019b).

Figuur 6-2: Aandeel personen met diabetes* per inkomenskintiel van de statistische sector van de woonplaats (gestandaardiseerd), Brussels Gewest, 2016

Type-2 diabetes, de meest voorkomende vorm van diabetes (WHO, 2016), wordt duidelijk gelinkt aan overgewicht en andere sociale gezondheidsdeterminanten (naast factoren die je niet kan beïnvloeden zoals erfelijke aanleg en leeftijd). Deze hangen ook nauw samen met iemands' socio-economische positie^[84].

6.2. Invaliditeit

Gezondheidsproblemen kunnen leiden tot langdurige werkonbekwaamheid (invaliditeit^[85]), en bijgevolg tot inkomensverlies. Globaal genomen, neemt het aantal invaliden in het Brussels Gewest elk jaar progressief toe^[86]. In 2018, ontvingen 32 283 loontrekkenden en 1 982 zelfstandigen een invaliditeitsuitkering, tegenover respectievelijk 30 666 en 1 837 in 2017. Dit komt overeen met een toename van 5 % bij de loontrekkenden en 8 % bij de zelfstandigen.

In 2018, bedraagt het aandeel invaliden^[87] 8 per 100 potentieel uitkeringsgerechtigden bij de loontrekkenden, en respectievelijk 3 per 100 bij de zelfstandigen. Deze aandelen lijken toe te nemen de laatste jaren (in 2010, bedroegen deze respectievelijk 6 per 100 bij de loontrekkenden, en 2,6 per 100 bij de zelfstandigen ([tabel 6-1](#))^[88]).

Tabel 6-1: Aantal en aandeel invaliden, loontrekkenden en zelfstandigen, Brussels Gewest, 2010-2018

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Loontrekkenden	Aantal invaliden	22 586	23 500	24 205	25 451	27 149	28 878	30 691	30 666	32 283
	Invaliditeitsaandeel	6,0 %	6,1 %	6,2 %	6,4 %	6,8 %	7,3 %	7,7 %	7,7 %	8,0 %
Zelfstandigen	Aantal invaliden	1 489	1 500	1 570	1 606	1 713	1 809	1 934	1 837	1 982
	Invaliditeitsaandeel	2,6 %	2,5 %	2,6 %	2,6 %	2,7 %	2,8 %	2,9 %	2,8 %	3,0 %

Bron: Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV); berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

verschilt naargelang inkomensgroep (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2019a).

[84] In het dossier over sociale gezondheidsongelijkheden in het Brussels Gewest (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2019b) worden de sociale gradiënten in gezondheid geanalyseerd.

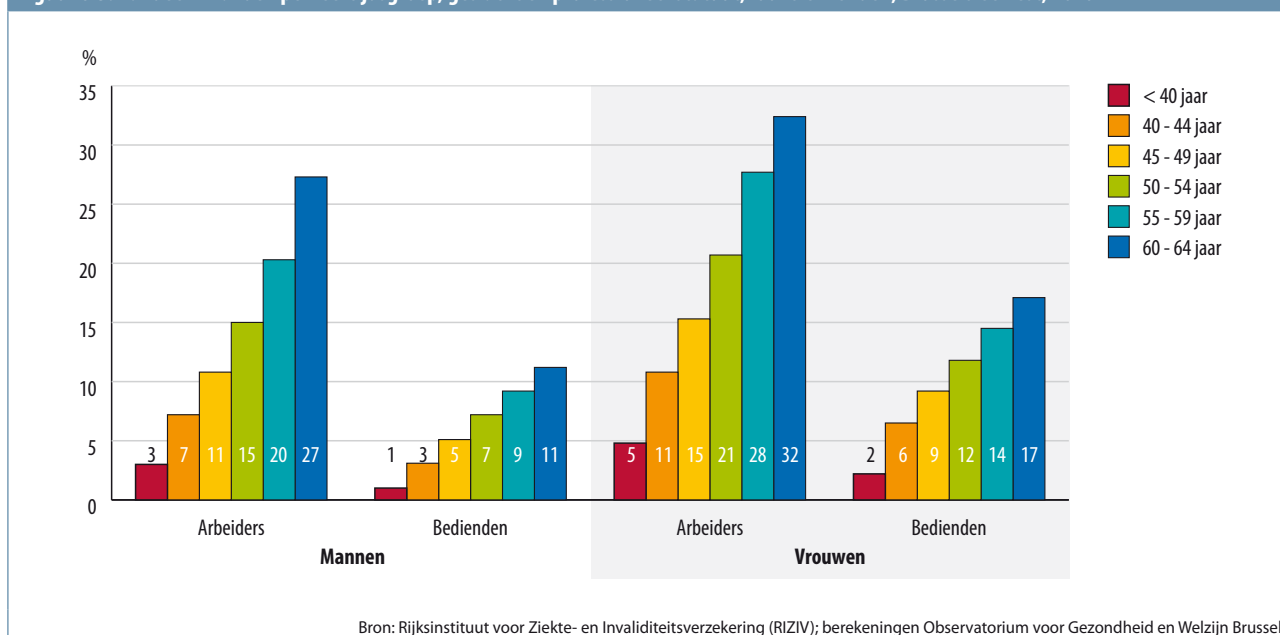
[85] De hier gepresenteerde invaliditeitscijfers betreffen de personen die van een invaliditeitsuitkering genoten op 30 juni van het desbetreffende jaar, na een werkonbekwaamheid van meer dan een jaar. Het gaat hier dus niet om werkonbekwaamheid van korte duur (minder dan een jaar).

[86] Voor meer informatie over verklarende factoren voor deze toename, zie Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2016a

[87] Het invaliditeitsaandeel wordt berekend op basis van het aantal personen die een invaliditeitsuitkering ontvangen (op 30 juni van het desbetreffende jaar) ten opzichte van het aantal potentieel rechthebbenden binnen het algemene stelsel (loontrekkende werkenden of werklozen die op dat moment aanspraak maken op een invaliditeitsuitkering), de pregepensioneerden uitgezonderd. Voor de zelfstandigen, wordt dit berekend door het aantal zelfstandigen en meewerkend(e) echtgeno(o)t(e) die een invaliditeitsuitkering ontvangen in verhouding te nemen tot het totale aantal zelfstandigen en meewerkend(e) echtgeno(o)t(e) op 30 juni van het desbetreffende jaar.

[88] De cijfers worden hier voor loontrekkenden en zelfstandigen apart gepresenteerd, aangezien de voorwaarden bij invaliditeit verschillen: afhankelijk van het profiel van de personen die zich inschrijven als zelfstandige en het type activiteiten die worden uitgevoerd, bestaan er belangrijke verschillen wat betreft het recht op invaliditeitsuitkering. Loontrekkenden worden vergoed in functie van het gedeerde inkomen (met toepassing van minima en maxima), terwijl bij zelfstandigen met forfaits wordt gewerkt (RIZIV, 2019).

Figuur 6-3: Aandeel invaliden per leeftijdsgroep, geslacht en professioneel statuut, loontrekkenden, Brussels Gewest, 2018

Geestelijke gezondheidsproblemen blijven de vaakst voorkomende oorzaak van invaliditeit. Bij de loontrekkenden is dit het geval bij 44 % in 2018, vervolgens zijn musculoskeletale aandoeningen het meest voorkomend (25 % van de gevallen van invaliditeit). Bij de zelfstandigen zijn geestelijke gezondheidsproblemen respectievelijk verantwoordelijk voor 27 % van de gevallen, en musculoskeletale aandoeningen voor 26 % in 2018.

Voor loontrekkenden, blijven de ongelijkheden markant in 2018. Het risico om invalide te worden ligt 2 maal hoger bij arbeiders (11 %) dan bij bedienden (5 %). Vrouwen worden vaker getroffen, met een invaliditeitscijfer van 9 % tegenover 7 % bij mannen. Het aandeel invaliden neemt ook toe met de leeftijd, zowel voor arbeiders als bedienden (figuur 6-3).

6.3. Sociale ongelijkheden bij de geboorte

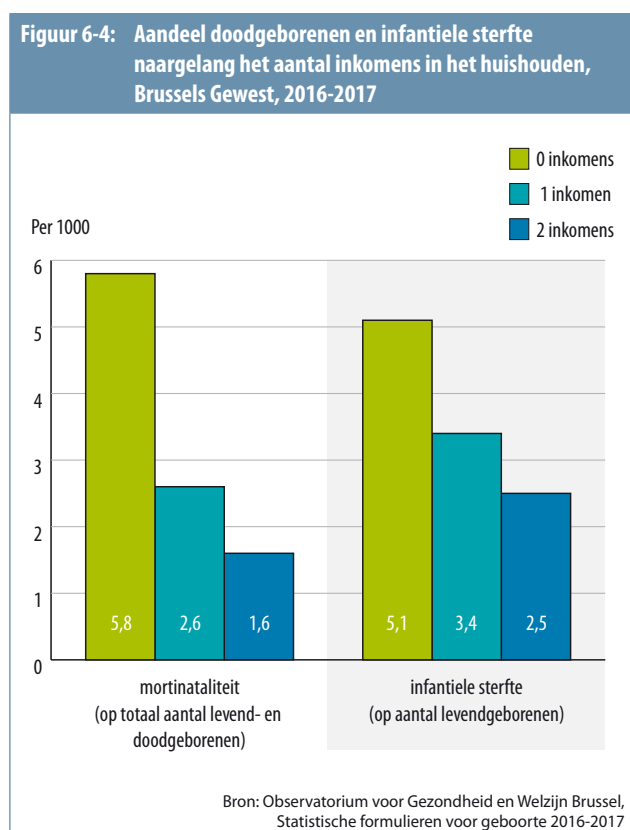
In 2017 werd in het Brussels Gewest 1 op de 5 kinderen (19 %) geboren in een huishouden zonder inkomen uit werk, wat een iets lager aandeel is als in 2015 (22 %) [89]. Bovendien worden 34 % van de kinderen geboren in een huishouden met slechts 1 inkomen, en ongeveer 16 % van de kinderen worden geboren in een huishouden met een alleenstaande moeder op het moment van de geboorte. Van de alleenstaande moeders beschikt 63 % niet over een arbeidsinkomen [90].

[89] Deze cijfers houden rekening met alle geboortes (levend- of doodgeborenen vanaf 22 weken zwangerschap of vanaf een minimumgewicht van 500 gram), en niet enkel met de levendgeborenen.

[90] Bron: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, Statistische formulieren voor geboorte 2017.

6.3.1. MORTINATALITEIT EN INFANTIELE STERFTE

Vanaf de geboorte wordt de gezondheid van een kind beïnvloed door het sociaal statuut van de ouders. **Figuur 6-4** presenteert de mortinataliteit^[91] en de infantiele sterfte^[92] in functie van het aantal inkomens van het huishouden. In 2016-2017, lag het risico op een doodgeboorte in huishoudens zonder inkomen uit arbeid drie keer zo hoog en is bij levendgeboren kinderen het risico op overlijden in het eerste levensjaar 2 keer zo hoog, dan bij gezinnen met twee inkomens.

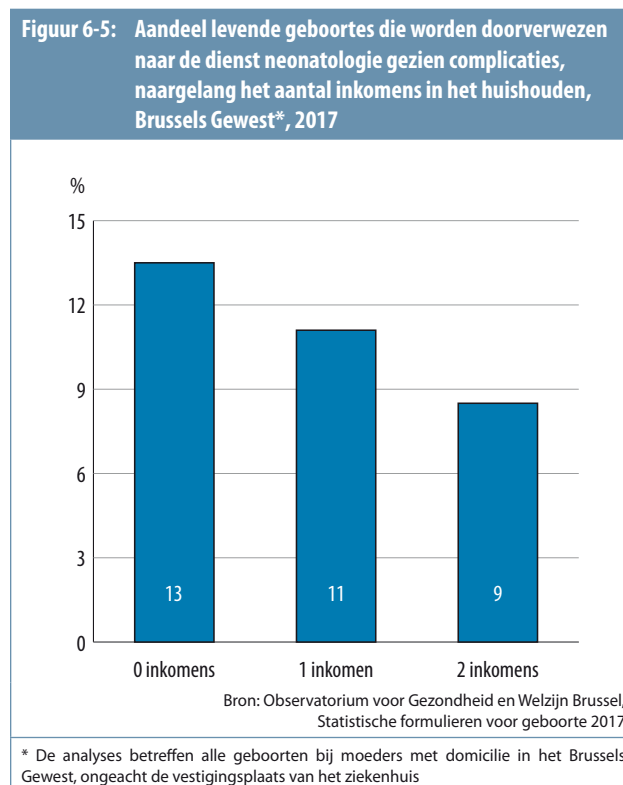
[91] De mortinataliteit of foetale sterfte wordt bepaald door het aantal overlijdens voor of tijdens de bevalling wanneer er 22 zwangerschapsweken overschreden zijn of de foetus 500 gram of meer weegt, per 1 000 geboorten (levend en dood) (Koninklijk Besluit van 17 juni 1999).

[92] De infantiele sterfte wordt bepaald door het aantal levendgeborenen dat overleed voor de 365ste levensdag per 1 000 levendgeborenen.

6.3.2. NEONATALE ZORGEN

Sociale ongelijkheden in gezondheid bij de geboorte, uiteten zich ook in het aandeel neonatale zorgen^[93]. Pasgeborenen die speciale zorgen nodig hebben, worden opgenomen op de dienst neonatologie in het ziekenhuis, dit omwille van, onder andere, een vroeggeboorte, een aangeboren afwijking, een infectie of een andere pathologie^[94]. In vorig onderzoek werd reeds aangetoond dat kinderen die geboren worden in een socio-economisch achtergesteld huishouden in Brussel meer kans hebben om te vroeg te worden geboren (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2015).

Figuur 6-5 toont het aandeel geboorten met complicaties die een opname op neonatologie vereisen bij Brusselse moeders, volgens het aantal inkomens in het huishouden. Coherent met de bevindingen van de vorige paragraaf, is ook hier een sociale gradiënt aanwezig. Van de pasgeborenen in een huishouden zonder inkomen, wordt 13 % doorverwezen naar de dienst neonatologie. Dit aandeel neemt af tot 11 % voor baby's geboren in een huishouden met 1 inkomen, en tot 9 % wanneer het huishouden over 2 inkomens beschikt.

[93] Ter verduidelijking, deze indicator van opname op de dienst neonatologie die in dit hoofdstuk wordt voorgesteld, geeft niet enkel het gebruik van gezondheidszorg weer, maar eveneens de gezondheidstoestand van pasgeborenen.

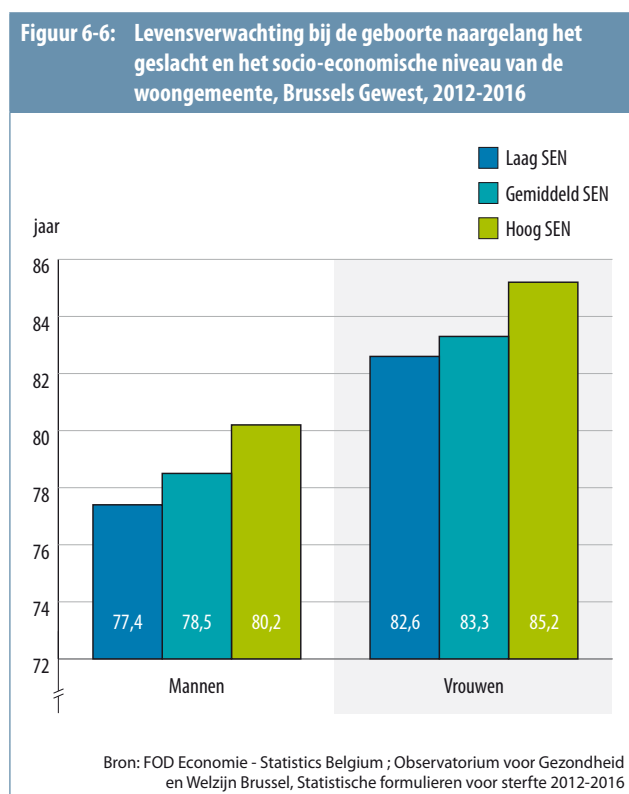
[94] Bronnen: CHU Saint-Pierre. Néonatalogie [En ligne] (geraadpleegd op 09/09/19). Beschikbaar via: <https://www.stpierre-bru.be/fr/services-medicaux/neonatalogie-1>; Erasme. Néonatalogie [En ligne] (geraadpleegd op 09/09/19). Beschikbaar via: <https://www.erasme.ulb.ac.be/fr/services-de-soins/services-medicaux/neonatalogie>

6.4. Levensverwachting

De levensverwachting bij de geboorte^[95] verschilt naargelang het socio-economische statuut van de personen. Om dit fenomeen te illustreren werd, door ontbrekende gegevens op het individuele niveau, het socio-economische statuut op basis van het gemiddelde socio-economische niveau (SEN) van de gemeente^[96] waar de moeder woont, gebruikt als indicator.

Figuur 6-6 laat zien dat, voor beide geslachten, de levensverwachting bij de geboorte toeneemt wanneer het SEN van de Brusselse woongemeente hoger ligt. Tussen de armste en de rijkste gemeenten is het verschil in levensverwachting bij de geboorte, 2,8 jaar voor mannen en 2,6 jaar voor vrouwen in 2012-2016.

[95] De levensverwachting bij de geboorte is het aantal jaren dat een kind geboren in een bepaald jaar mag verwachten te leven indien hij of zij gedurende in de loop van zijn of haar leven dezelfde leeftijdsspecifieke sterfterisico's zou lopen als deze gemeten in dat welbepaalde jaar.

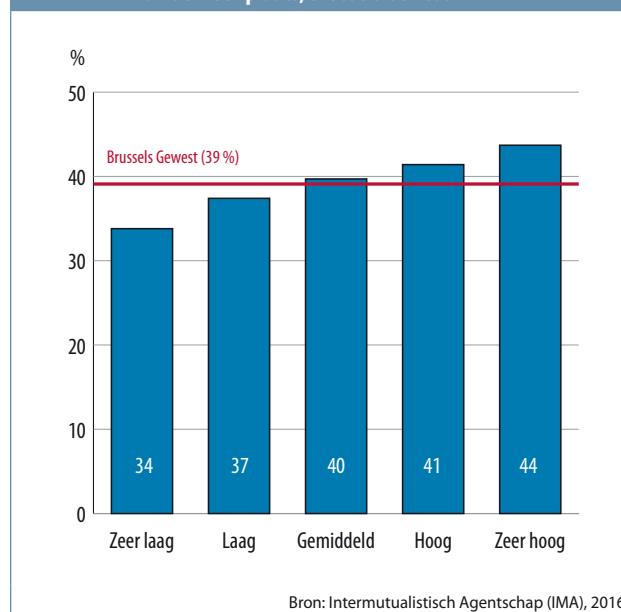
[96] De gemeenten werden opgedeeld in 3 categorieën op basis van een statistische clusteranalyse van hun bevolking. De indeling is gebaseerd op 3 indicatoren (2012): het mediaan inkomen op de belastingaangiften, de werkloosheidsgraad en het aandeel begunstigen van een vervangingsinkomen (18-64 jaar). Op basis van deze criteria bevat de categorie van gemeenten met een hoog SEN: Oudergem, Ukkel, Watermaal-Bosvoorde, Sint-Lambrechts-Woluwe en St-Pieters-Woluwe. De categorie met gemeenten met een laag SEN bevat: Anderlecht, Brussel-Stad, St-Jans-Molenbeek, Sint Joost ten Node, Sint Gillis en Schaarbeek. De acht overige gemeenten maken deel uit van de tussenliggende categorie.

6.5. Preventie: opsporing van baarmoederhalskanker als voorbeeld

Volgens de Europese richtlijnen en de Wereldgezondheidsorganisatie, wordt het aangeraden om elke drie jaar een uitstrijkje te doen (Pap test) bij vrouwen tussen 24-65 jaar, voor de opsporing van baarmoederhalskanker (CCR, 2019 ; Arbyn et al., 2015). Deze opsporing maakt het mogelijk, om eventuele precancereuze letsels lokaal te behandelen, of een eventuele kanker in een heel vroeg stadium op te sporen (CCR, 2019; Arbyn et al., 2015). In België wordt het uitstrijkje sinds 2009, eens per 3 jaar terugbetaald. In Vlaanderen bestaat er een georganiseerd opsporingsprogramma sinds 2013. Echter, in Franstalig België en in Brussel bestaat er geen dergelijk georganiseerd opsporingsprogramma (Arbyn et al., 2015).

Volgens de gegevens van het InterMutualistisch Agentschap (IMA), kregen 39 % van de vrouwen tussen 24-65 jaar in het Brussels Gewest op zijn minst 1 uitstrijkje terugbetaald tussen 2014-2016 (Avalosse et al., 2019). Dit is lager dan in Vlaanderen (45 %) en in Wallonië (45,5 %) (Avalosse et al., 2019). Mogelijks wordt het werkelijke aandeel vrouwen die een uitstrijkje lieten doen onderschat op basis van de gegevens van het IMA^[97] (Devos et al., 2019).

Figuur 6-7: Het percentage vrouwen tussen 24-65 jaar, die minstens 1 uitstrijkje liet uitvoeren tussen 2014-2016, volgens inkomenskwintiel van de statistische sector van de woonplaats, Brussels Gewest

[97] Cijfers op basis van andere gegevensbronnen leveren andere resultaten op. Deze zijn hoger voor het Vlaamse opsporingsprogramma voor baarmoederhalskanker (Devos et al., 2019).

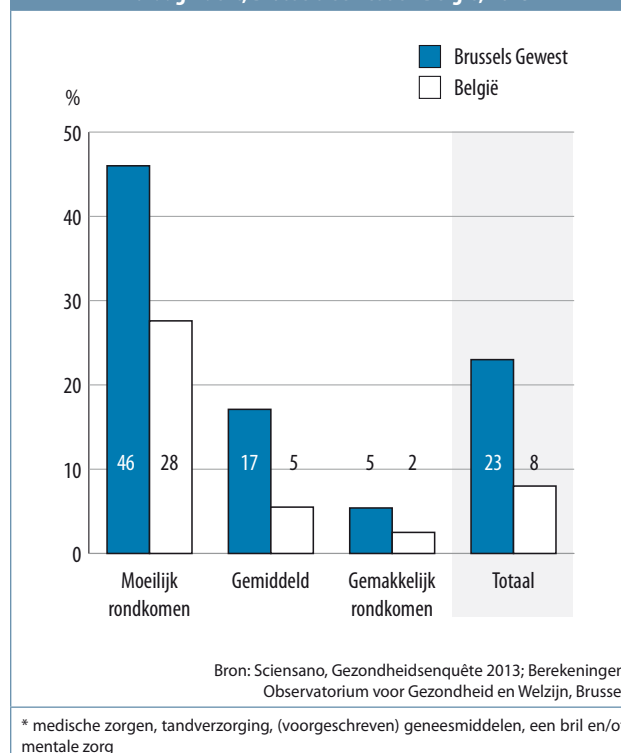
Zoals aangetoond voor andere gezondheidsaspecten, bestaan er ook voor de opsporing van baarmoederhalskanker sociale ongelijkheden. Onder de vrouwen wonende in een statistische sector uit het laagste inkomenskwintiel, liet 34 % een uitstrijke nemen tussen 2014-2016. Dit aandeel stijgt systematisch naargelang een hoger inkomen, tot 44 % onder de vrouwen uit het hoogste inkomenskwintiel (figuur 6-7).

6.6. Zorg uitstellen om financiële redenen

De toegang tot gezondheidszorg blijft moeilijk voor heel wat Brusselse huishoudens. Volgens de Gezondheidsenquête 2013^[98] verklaart bijna een vierde van de Brusselse huishoudens (23 %) gezondheidszorg te hebben uitgesteld om financiële redenen. Dit gebeurt ook veel vaker in het Brussels Gewest dan in Vlaanderen (5 %) en Wallonië (9 %).

Ook hier is de sociale gradiënt duidelijk: het uitstellen van zorg neemt af naargelang de beschikbare financiële middelen van een huishouden toenemen. In het Brussels Gewest verklaart bijna de helft van de Brusselse huishoudens die aangaven moeilijk rond te komen (46 %), zich gezondheidszorgen te hebben onzeggd of te hebben uitgesteld om financiële redenen, tegenover 17 % van de gezinnen in de middencategorie en slechts 5 % bij de huishoudens die aangeven gemakkelijk rond te komen (figuur 6-8).

Figuur 6-8: Percentage huishoudens die verklaren in het afgelopen jaar gezondheidszorgen* te hebben moeten uitstellen om financiële redenen, naargelang financiële draagkracht, Brussels Gewest en België, 2013

Het uitstellen van gezondheidszorgen om financiële redenen komt vaker voor bij eenoudergezinnen (36 %) dan bij alleenstaanden (23 %), koppels met kind(eren) (21 %) en koppels zonder kind(eren) (14 %).

[98] Voor deze indicator zijn de resultaten van de meest recente dataverzameling in 2018, nog niet gekend.

7. HUISVESTING

De beperkte beschikbaarheid van gegevens maakt het moeilijk om de huisvestingsproblematiek in het Brussels Gewest nauwkeurig in kaart te brengen. De thematische rapporten over armoede in Brussel van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn (in het bijzonder het rapport “Armoede, slechte huisvesting en uithuiszettingen in het Brussels Gewest”, 2019a) en de wel beschikbare gegevens maken echter duidelijk dat een groot aantal Brusselaars geconfronteerd wordt met grote moeilijkheden om toegang te vinden tot een degelijke woning. De huishoudbudget enquête van 2018 toont aan dat de Brusselse huishoudens gemiddeld een groter deel van hun budget spenderen aan huisvesting in vergelijking met de andere gewesten.

De uitzonderlijk hoge huur- en verkoopprijs, de verouderde staat van de woningen en de hoge armoede hebben als gevolg dat een niet verwaarloosbaar deel van de bevolking leeft in overbevolkte woningen van slechte kwaliteit, zich in een situatie van thuisloosheid bevindt, of het Gewest heeft moeten verlaten.

7.1. Aantal huishoudens en aantal woningen

Op basis van de beschikbare statistieken blijkt dat het aantal woningen (gebaseerd op het kadaster) hoger is dan het aantal huishoudens, en dit in de drie gewesten van het land, ook al is dit verschil in het Brussels Gewest gering^[99] (tabel 7-1).

	Huishoudens	Woningen	Relatief verschil
Brussels Gewest	547 679	577 200	5 %
Vlaanderen	2 792 444	3 179 395	12 %
Wallonië	1 571 850	1 707 886	8 %
België	4 911 973	5 464 481	10 %

Bron: FOD Economie – Statistics Belgium en BISA; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

Dat het aantal woningen hoger is dan het aantal huishoudens valt gedeeltelijk te verklaren door de aanwezigheid van leegstaande woningen (tijdelijk of structureel). Er bestaat echter geen exhaustieve telling van het aantal leegstaande woningen op het gehele territorium van het Brussels Gewest. Volgens de Brusselse Bond voor het Recht op Wonen (BBRoW) “weet niemand exact hoeveel leegstaande woningen er in het Brussels Gewest zijn, maar men kan er toch voorzichtig

vanuit gaan dat het cijfer tussen de 15 000 en 20 000^[100] ligt” (BBRoW, 2019).

De verschillen tussen het aantal woningen en huishoudens moeten voorzichtig geïnterpreteerd worden, rekening houdend met de **kwaliteit van de statistieken, zowel voor de woningen als de huishoudens**. Het is immers zo dat de woninggegevens in het kadaster niet altijd de actuele situatie weergeven vanwege de achterstand in de registratie van nieuwe woningen of eventuele schrappingen van woningen. Sommige gebouwen waarin één huishouden woont, kunnen in het kadaster opgenomen zijn als meergezinswoningen. Omgekeerd zijn er woningen zonder bouwvergunning, opnieuw hoofdzakelijk huizen onderverdeeld in appartementen of koten, die niet opgenomen zijn in het kadaster.

Wat de huishoudens betreft, zijn er naast het feit dat de niet-officiële bevolking (zie hoofdstuk 2) niet opgenomen is in de statistieken (cf. supra) nog de mogelijke fouten die verband houden met situaties zoals personen in een collectief huishouden (bijv. rusthuis) die nog steeds gedomicilieerd zijn op hun oude adres, studenten die op kot wonen maar die gedomicilieerd blijven bij hun ouders, enz.

We moeten benadrukken dat – terwijl we deze beperkingen voor ogen houden – de voorbije decennia **het aantal huishoudens sneller is gestegen dan het aantal woningen** in het Brussels Gewest. Tussen 2001 en 2018 is het aantal private huishoudens toegenomen met 73 057 eenheden, terwijl het aantal woningen slechts is toegenomen met 66 675 eenheden^[101]. In Vlaanderen en in Wallonië zien we een omgekeerde trend: het aantal woningen steeg er sneller dan het aantal huishoudens.

In het Brussels Gewest werd een deel van deze ‘overtallige vraag’ ongetwijfeld deels geabsorbeerd door het in gebruik nemen van gebouwen die vroeger onbewoond waren en door ‘resterende ruimtes’ te gaan gebruiken als woningen zoals zolders, kelders, enz. (Dessouroux et al, 2016).

7.2. Een meerderheid is huurder^[102]

Het Brussels Gewest kent een bijzonder groot aandeel huurders. Op basis van de CENSUS 2011 stellen we vast dat in het Brussels Gewest 61 % van de woningen huurwoningen zijn, in vergelijking met 34 % in Wallonië, 29 % in Vlaanderen

[100] Gebaseerd op het aantal watermeters zonder verbruik.

[101] Bron: BISA en berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

[102] Het grootste deel van deze paragraaf is identiek aan deze in de Welzijnsbarometer 2019 aangezien de gegevens afkomstig zijn van CENSUS 2011 en we niet beschikken over meer recente cijfers op niveau van het Brussels Gewest en haar gemeenten. Via de EU-SILC enquête beschikken we informatie op nationaal niveau, de steekproef is echter te klein om ook niveau van het Brussels Gewest cijfers te geven.

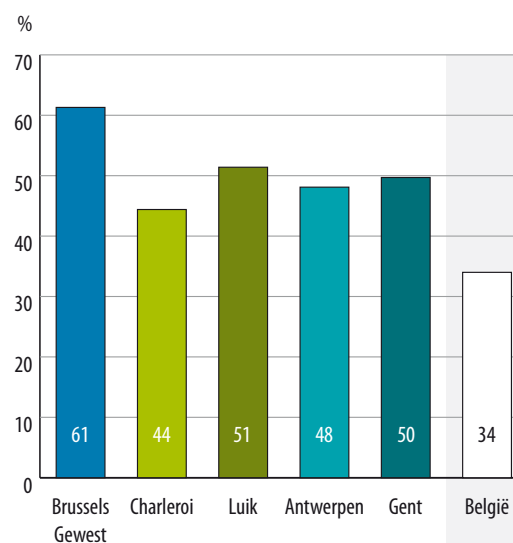
[99] De inhoud van dit deel is voor een belangrijk deel gebaseerd op de nota van Defeyt, 2018.

en ongeveer 50 % in het merendeel van de overige grote Belgische steden (figuur 7-1).

Binnen het Brussels Gewest zijn er grote verschillen in het aandeel huurders tussen de statistische sectoren (kaart 7-1): in het centrum van het Gewest en binnen de eerste kroon ligt het percentage huurders veel hoger dan in de tweede kroon. Ook de statistische sectoren waar de sociale huurwoningen gelegen zijn, onderscheiden zich van de rest van hun omgeving door het hoge aandeel huurders.

We noteren dat, op basis van de enquête van het "Observatiecentrum van de huurprijzen 2017" (cf. infra), de huishoudens met kinderen oververtegenwoordigd zijn onder de huurders (44 % tegenover 36 % van de totale bevolking), dit geldt zowel voor de tweeouder- als de eenoudergezinnen (De Keersmaecker, 2019).

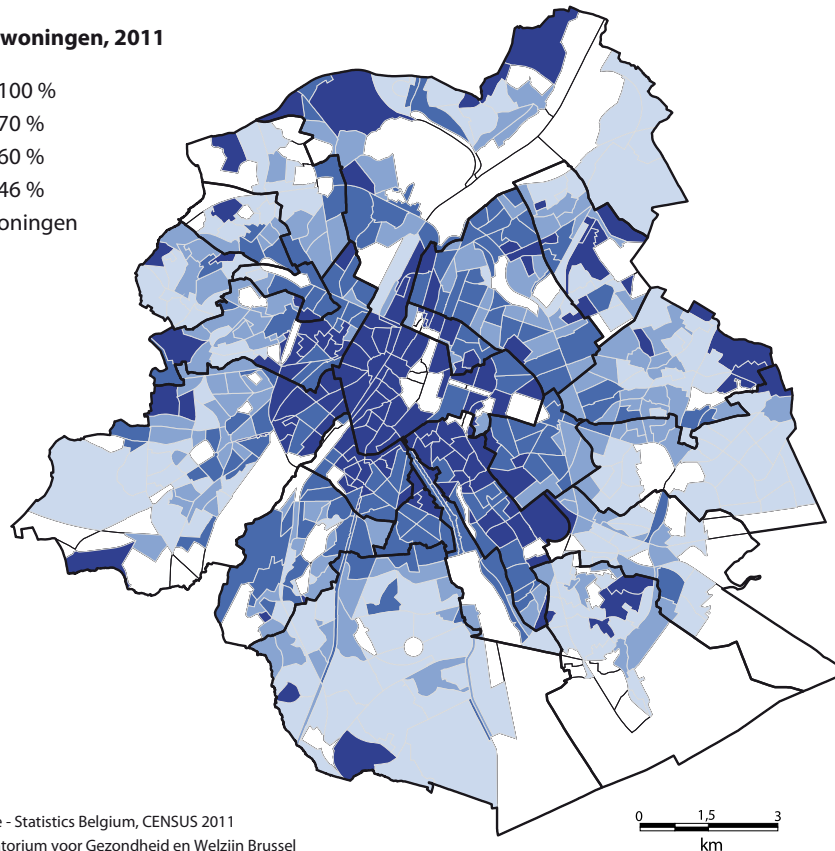
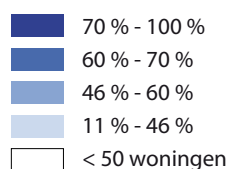
Figuur 7-1: Percentage huurwoningen van het totaal aantal woningen, Brussels Gewest en de grote steden, 2011

Bron: FOD Economie – Statistics Belgium, CENSUS 2011

Kaart 7-1: Aandeel huurwoningen in het totaal aantal woningen, per statistische sector, Brussels Gewest, 2011

Aandeel huurwoningen, 2011

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium, CENSUS 2011
Cartografie: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

7.3. Kwaliteit van de woningen, leefomgeving en ongelijkheden

7.3.1. KWALITEIT VAN DE WONINGEN

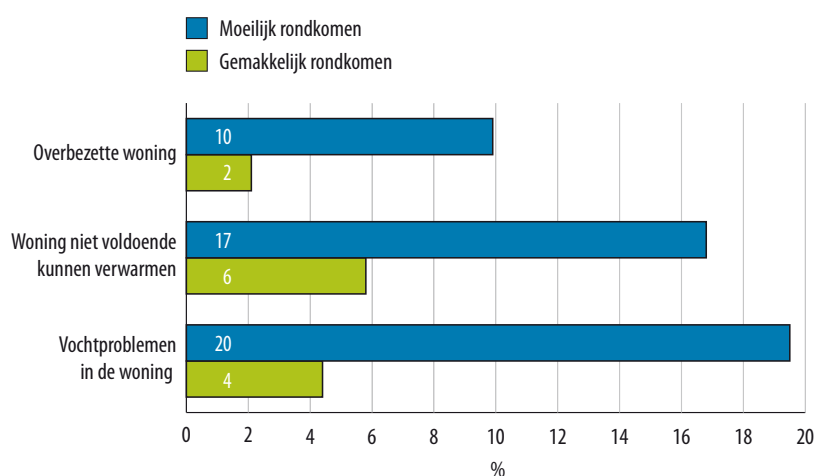
Ongeveer 22 % van de Brusselse huishoudens verklaart in de **Gezondheidsenquête 2013**^[103] (Sciensano, ex-WIV) een woning (al dan niet gehuurd) te betrekken met minstens een van volgende problemen: vocht in de woning, overbezetting en/of niet de mogelijkheid hebben de woning te verwarmen. Dit aandeel is duidelijk hoger dan in Vlaanderen (9 %) en Wallonië (13 %). Het aandeel huishoudens dat aangeeft geconfronteerd te worden met een van deze problemen varieert naargelang de kenmerken van de huishoudens. Private huurders (26 %) worden vaker met deze problemen geconfronteerd dan eigenaars (13 %).

Op het vlak van het huishoudtype worden koppels met kind(eren) het vaakst getroffen (34 %), gevolgd door de alleenstaande ouders (27 %), en tot slot 14 % voor koppels en alleenstaanden zonder kinderen (Charafeddine, 2015).

De kwaliteit van de woning en de leefomgeving varieert ook sterk naargelang het inkomensniveau. Onder de Brusselse huishoudens die aangeven dat ze moeilijk rondkomen, meldt 34 % minstens een van de hierboven vermelde problemen met hun woning, tegenover 11 % onder de Brusselse huishoudens die gemakkelijk rondkomen. **Figuur 7-2** geeft het aandeel Brusselse huishoudens weer dat geconfronteerd wordt met problemen op het vlak van de kwaliteit van hun woning, respectievelijk voor zij die moeilijk en zij die gemakkelijk rondkomen.

Deze uiteenlopende huisvestingsproblemen zoals overbevolking, een woning die niet voldoende verwarmd kan worden of een vochtige woning zijn niet zonder gevolg. Zij brengen voor bepaalde gezinnen gevolgen mee voor hun lichamelijke gezondheid, hun geestelijke gezondheid, het gezinsleven, ... Deze problemen, die vaak voorkomen bij mensen in bestaansonzekerheid, verergeren hun dagelijkse leefomstandigheden die al moeilijk zijn.

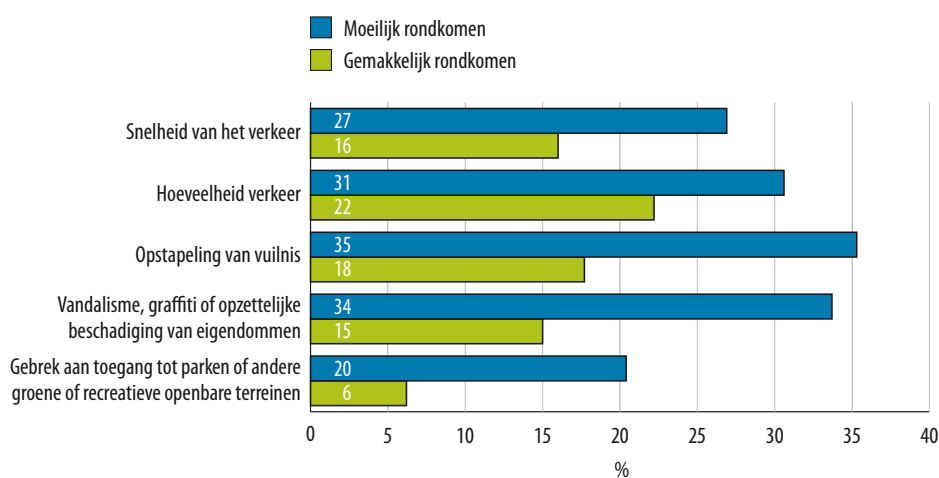
Figuur 7-2: Percentage huishoudens met een comfortprobleem in hun woning, naar financiële draagkracht, Brussels Gewest, 2013

Bron: Sciensano (Wetenschappelijk Instituut voor de Volksgezondheid), Gezondheidsenquête 2013; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

[103] De gegevens over de kwaliteit van de woningen (al dan niet gehuurd) en de woonomgeving (cf. punt 7.3.2) zijn gebaseerd op de Gezondheidsenquête die elke 5 jaar wordt afgenomen. Op moment van redactie van de Welzijnsbarometer waren nog niet alle resultaten van de Gezondheidsenquête 2018 beschikbaar. Dit deel herneemt dus de gegevens van 2013, en is identiek aan de Welzijnsbarometer 2018.

Figuur 7-3: Aandeel van de bevolking (van 15 jaar en ouder) dat in hun woonbuurt gehinderd werd door minstens één omgevingsfactor, naar financiële draagkracht, Brussels Gewest, 2013

Bron: Wetenschappelijk Instituut voor de Volksgezondheid, Gezondheidsenquête 2013; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, Brussel

7.3.2. LEEFOMGEVING

Naast de kwaliteit van de huisvesting, heeft ook de leefomgeving of de woonbuurt (naast talrijke andere factoren) een impact op de gezondheid en het welzijn in het algemeen.

Op basis van de Gezondheidsenquête 2013 rapporteert 46 % van de Brusselse huishoudens minstens één type van omgevingshinder (voor de verschillende types, zie [figuur 7-3](#)) in hun woonomgeving. Deze kwaliteitsproblemen worden duidelijk minder vaak gemeld in Vlaanderen (21 %) en in Wallonië (26 %).

Dit verschil wordt voor een belangrijk deel verklaard door het stedelijke karakter van het Brussels Gewest. Inderdaad, in het algemeen, worden problemen met de leefomgeving duidelijk vaker gemeld in stedelijke gebieden (Charafeddine, 2015).

De omvang van hinder door bepaalde omgevingsfactoren in de woonbuurt varieert naargelang het inkomensniveau van de inwoners in het Brussels Gewest ([figuur 7-3](#)). De sociale gradiënt is wel in mindere mate aanwezig dan voor de woonkwaliteit. Onder de Brusselse huishoudens die moeilijk rondkomen, rapporteert 57 % minstens één vorm van hinder, tegenover 41 % van de Brusselse huishoudens die gemakkelijk rondkomen.

7.4. Kenmerken van de private huurmarkt

7.4.1. DE HUURPRIJZEN

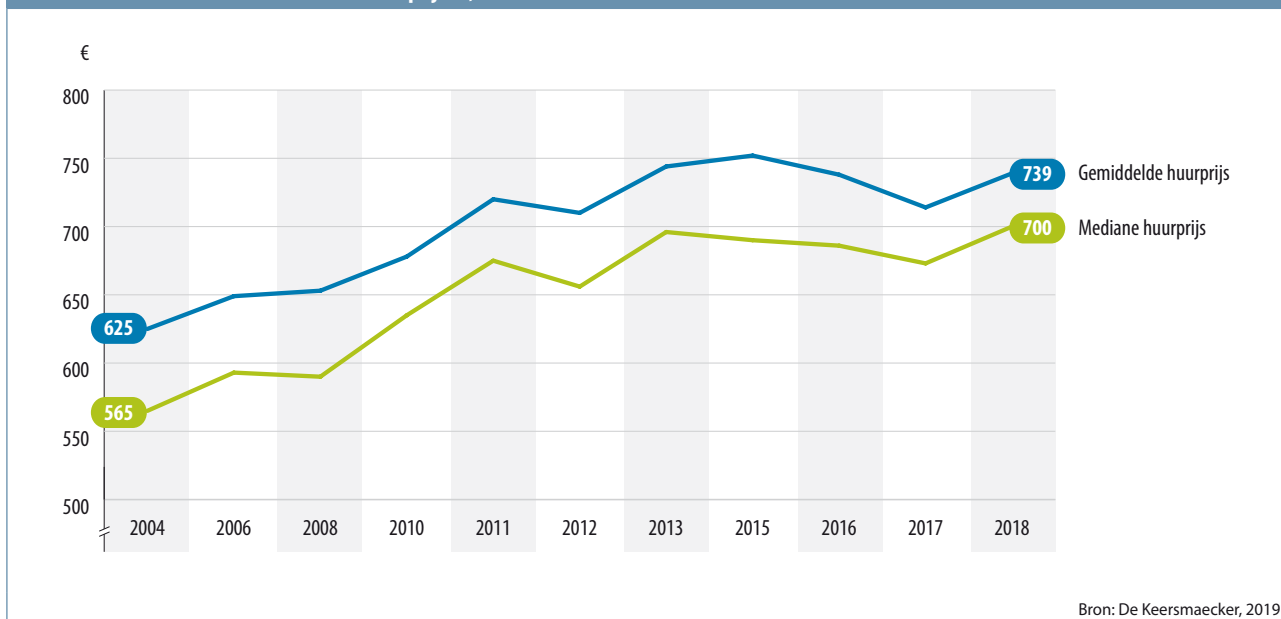
De **enquête 'Observatorium van de Huurprijzen 2018' van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest** (De Keersmaecker, 2019) verschaft jaarlijks informatie over de private huurwoningmarkt in het Brussels Gewest. Deze enquête bevraagt de huurders over de huurprijzen van hun woning. Het gaat hier bijgevolg over de huurprijzen die momenteel worden betaald door alle huurders (met behulp van een representatieve steekproef) en niet alleen over nieuwe huurovereenkomsten of advertenties. De huurprijzen op deze basis liggen beduidend lager dan de huurprijzen van woningen die op de huurmarkt komen via de site Immoweb^[104].

Tabel 7-2: Huurprijzen op basis van de enquête van het Observatiecentrum van de huurprijzen, Brussels Gewest, 2018

	Observatiecentrum van de huurprijzen
Gemiddelde huurprijs	738 €
1e kwartiel	550 €
Mediane huurprijs	700 €
3e kwartiel	830 €
Modale huurprijs*	700 €
Bron: De Keersmaecker, 2019	
*De modale huurprijs is de huurprijs die het vaakst voorkomt	

[104] Zie Welzijnsbarometer 2018 en Observatiecentrum van de huurprijzen (2017). De Editie 2017 van het Observatiecentrum van de huurprijzen bevat een vergelijking van de enquêteresultaten met een steekproef van gegevens geregistreerd op de website Immoweb.

Figuur 7-4: Mediane en gemiddelde huurprijzen (geactualiseerd naar de prijzen van 2018) gebaseerd op de enquête van het Observatiecentrum van de huurprijzen, 2004-2018

Op basis van deze enquête bedraagt de mediane maandelijkse huurprijs € 700 in 2018, wat impliceert dat de helft van de Brusselse huurders een huurprijs betaalt die meer bedraagt dan dit bedrag.

De gemiddelde huurprijs bedraagt op zijn beurt € 739. Bijna 90 % van de woningen die worden verhuurd in het Brussels Gewest zijn appartementen, die in 80 % van de gevallen minder dan 3 kamers tellen. De helft van de verhuurde woningen heeft een bewoonbare oppervlakte van minder dan 70 m² en 25 % heeft een oppervlakte van minder dan 50 m². We stellen vast dat de gemiddelde huurprijs voor een studio (zonder kamer) van minder dan 28 m² ongeveer € 461 bedraagt.

In de periode 2004-2018 steeg in totaal de reële huurprijs met bijna 20 %, dit wil zeggen dat er geen rekening wordt gehouden met de indexering gelinkt aan de gezondheidsindex (die de evolutie weergeeft van de prijs van consumptieartikelen^[105] en die als basis dient voor de loonindexatie en aanpassingen van pensioenen, bijstandsuitkeringen en vervangingsinkomens). In de loop van de beschouwde periode stegen de huurprijzen in het Brussels Gewest steeds sterker dan de gezondheidsindex, behalve tussen 2015 en 2017 wanneer de reële huurprijzen een lichte daling kenden om daarna terug te stijgen in 2018.

De laagste huurprijzen vinden we terug in bepaalde buurten in de vijfhoek en in de buurten van het noordelijk deel van de eerste kroon (Sint-Joost-ten-Node, Schaarbeek) en het westelijk deel (Sint-Jans-Molenbeek en Anderlecht). De hoogste huurprijzen vinden we terug in de zuidoostelijk deel van de tweede kroon (Sint-Lambrechts-Woluwe, Sint-Pieters-

Woluwe, Ukkel, enz.). In het algemeen liggen de huurprijzen hoger in de tweede dan in de eerste kroon, en hoger ten oosten van het kanaal dan ten westen hiervan. We merken op dat het verschil in huurprijs voor appartementen tussen de eerste en de tweede kroon vervaagt in het oosten van het Gewest. Dit komt voornamelijk door de stijging van de huurprijzen in de buurten dichtbij de Europese instellingen. De huurprijzen stegen inderdaad sneller in bepaalde buurten van Elsene (Louizalaan, Kastelein) en Etterbeek, net zoals in Sint-Gillis. De stijging is eveneens opmerkelijk in de buurten met een sterke renovatiedynamiek (stadscentrum, bij Tour & Taxis, station van Schaarbeek) (De Keersmaecker, 2019).

In het algemeen steeg in het Brussels Gewest, zoals in de rest van België, de huurprijs van kleine woningen sterker dan deze van grote woningen. "De hoge huurprijzen en deze voor grote woningen stijgen trager (en dalen zelfs) dan de minder hoge huurprijzen en deze voor kleine woningen. De stijging weegt dus meer door bij de kwetsbare doelgroepen die alleen maar (kleine) goedkope woningen kunnen huren" (IWEPS, 2018).

In deze studie heeft het **IWEPS (2018)** gebruik gemaakt van de gegevens over **de huurprijzen van Immoweb en de geregistreerde huurovereenkomsten** (de nieuwe huurovereenkomsten die elk jaar geregistreerd worden) op lokaal niveau, en dit voor heel België. Dit laat vergelijkingen toe tussen alle gemeentes van België.

Zoals uitgewerkt in de studie bevatten deze gegevensbronnen aanzienlijke beperkingen en zijn ze niet exhaustief, maar bevatten ze wel een indicatie over de huurprijzen die huurders die een (nieuwe) woning zoeken, moeten betalen. De studie toont aan dat deze huurprijzen duidelijk hoger zijn dan diegene die gebaseerd zijn op de enquêtes die een representatief aantal huurders bevragen over de huurprijzen

[105] Zonder rekening te houden met alcoholische dranken, tabak en brandstof (met uitzondering van LPG).

die ze betalen in hun huidige woning, zoals voor de enquête van het Observatiecentrum voor de huurprijzen. Dat getuigt gedeeltelijk van de veralgemeende stijging van de huurprijzen, wat bovendien impliceert dat sommige huurders gevangenen kunnen zijn van hun woning aangezien het voor hen onmogelijk is om er een nieuwe te vinden voor een prijs die overeenkomt met hun huidige huurprijs. Dit is in het bijzonder het geval in het Brussels Gewest.

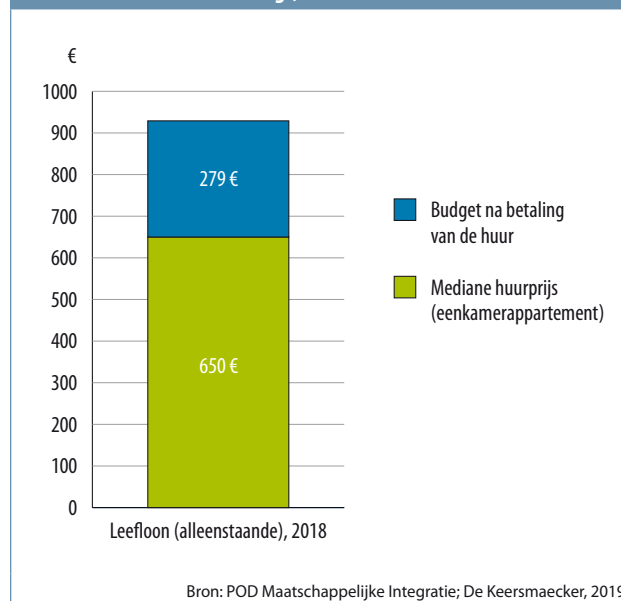
De cartografie van de geregistreerde huurovereenkomsten voor heel België toont duidelijk dat de **huurprijzen meer bedragen in de hoofdstad; en dat deze dalen naarmate men er zich verder van begeeft**. Blijkbaar bedragen de huurprijzen in de arme sikkels van het Brussels Gewest meer dan in de meeste rijke gemeenten die verder verwijderd zijn van Brussel. Zo zijn de huurprijzen voor een appartement met twee kamers in Namen en in de omliggende gemeenten lager dan in Molenbeek (IWEPS, 2018).

7.4.2. HET AANDEEL VAN DE HUUR IN HET BUDGET VAN DE HUISHOUDENS

Gezien de hoge huurprijzen en de lage inkomens voor een belangrijk deel van de Brusselse bevolking, is het aandeel van het huishoudensbudget dat gaat naar de huur vaak erg groot, voor velen zelfs onhoudbaar.

Voor de leefloongerechtigden betekent een woning uit de private huursector betrekken dat men een groot deel van het beschikbaar inkomen moet spenderen aan de huur. Dit loopt, afhankelijk van de gezinssituatie, op tot de helft of zelfs twee derde van het leefloon (cf. Welzijnsbarometer 2016b). In 2018 spendeert een alleenstaande die een leefloon ontvangt bijna 70% van zijn/haar budget aan de huur van een appartement met één slaapkamer, op basis van de mediane huurprijs (€ 650) (figuur 7-5). Dit betekent dat er slechts € 279 zou overblijven voor andere uitgaven (bijkomende kosten voor water en energie, voeding, gezondheidsuitgaven, ...). Personen in armoede moeten zich dus richten op de lage segmenten van de huurmarkt, vaak al verzaaid en van slechte kwaliteit. Dit leidt vaak tot situaties van deprivatie, schulden, uitstellen van gezondheidszorgen, ... en soms, afhankelijk van de situatie, wordt het onmogelijk om de huur nog te betalen. Op basis van gegevens van Immoweb (cf. De Keersmaecker, 2017) zou de mediane huurprijs quasi 100% van het budget van een alleenstaande leefloongerechtigde innemen.

Figuur 7-5: Aandeel van de huurprijs voor een appartement (één kamer) in het budget van een alleenstaande die een leefloon ontvangt, 2018

7.4.3. WELKE “KEUZE” VOOR DE HUURDERS?

Een “strategie” voor personen in armoede om hoofd te bieden aan de sociale en stedelijke druk bestaat eruit om het Brussels Gewest te verlaten voor gebieden waar de huisvestingskost minder zwaar doorweegt. Een studie van De Laet (2018), gebaseerd op gegevens van 2005 tot 2013, toont aan dat niet enkel de middenklasse het Gewest verlaat om zich te vestigen in de peri-urbane gemeenten: bijna een derde van de personen die migreren uit het Brussels Gewest naar de periferie zijn personen uit de lagere inkomensklasse. Wanneer men enkel kijkt naar de personen die de centrale wijken van het Gewest verlaten dan stijgt dit percentage tot zelfs 50% (De Laet, 2018). Deze vertrekken, gekozen of met een gedwongen karakter, kunnen beschouwd worden als de weerslag van de kritische situatie op vlak van toegang tot woningen in het Brussels Gewest.

De tendens, die al jaren aan de gang is, van een steeds moeilijker toegang tot huisvesting voor in het bijzonder kansarme gezinnen, kan mee aan de verklaring liggen van de **vergroting van de huishoudens** (naast bepaalde demografische tendensen zoals verjonging en toename van de internationale bevolking) (cf. figuur 2-10). De afgelopen jaren werd er inderdaad een afname vastgesteld van het aantal eenpersoonshuishoudens. Parallel hiermee is er een verhoging van het aantal huishoudens van drie personen. Dit fenomeen wordt enerzijds verklaard door een later vertrek van jongeren uit het ouderlijk huis (Dessouroux et al, 2016) en de keuze voor samenwonen (uit vrije wil of omdat het niet anders gaat) (BISA, 2016c) (cf. hoofdstuk 2).

Op basis van de enquête van het Observatiecentrum voor de huurprijzen van 2018, worden 11 % van de woningen gehuurd door **samenhuurders**. Het percentage ligt daarenboven nog hoger wanneer men enkel de “pas betrokken woningen” beschouwt, dat wil zeggen dat ze ten laatste drie jaar geleden op de huurmarkt zijn gekomen: ongeveer één vijfde (18 %) worden gehuurd door samenhuurders. We merken echter op dat personen die leven van een uitkering ondervertegenwoordigd zijn in de samenhuurders (in vergelijking met hun aandeel in de totale huurmarkt), wat waarschijnlijk o.a. te maken heeft met het statuut van samenwonende (voor wie de bedragen lager liggen dan voor alleenstaanden^[106]^[107]). Bovendien zijn de geregistreerde samenhuurders relatief meer vertegenwoordigd in bepaalde duurder buurten van de vijfhoek en van de zuidoostelijke kwadrant (meer bepaald in buurten in Elsene, Etterbeek en Sint-Gillis).

De enquête bracht eveneens aan het licht dat meer dan een op de tien Brusselse huurders (11 %) hun woning verliet in het kader van een “**gedwongen vertrek**” (huurcontract dat afloopt en niet verlengd werd, betrekking van de woning door de eigenaar of zijn familie, renovatiewerken door de eigenaar, ...). Wanneer we kijken naar de beweegredenen voor vertrek naargelang de inkomensbron, dan stellen we vast dat een gedwongen vertrek vooral frequent is bij gepensioneerden, niet minder dan 27 % onder hen verliet hun vorige woningen in het kader van een gedwongen vertrek; het komt voor bij 13 % van de personen die een uitkering ontvangen op het moment van de enquête, tegenover 9 % onder de personen met een inkomen uit werk (De Keersmaecker, 2019).

Er zijn geen officiële statistieken over de **uithuiszettingen** in het Brussels Gewest, maar een schatting van de grootteorde van de vragen tot uithuiszetting en de effectieve uithuiszettingen door het Observatorium toont aan dat dit fenomeen, met extreem zware gevolgen voor de betrokkenen, niet te verwaarlozen is in het Brussels Gewest (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2019a).

Tot slot, wat betreft de **mobilititeit van de huurders** in het Gewest, worden er ongelijkheden geobserveerd tussen de huishoudens die een inkomen uit werk hebben en de huurders die leven met een sociale uitkering: de huurders met inkomen uit werk maken verhuisbewegingen in alle richtingen van het Brussels Gewest, terwijl de personen met een uitkering voornamelijk naar de buurten in het westen van het Gewest gaan (naar de eerste maar ook naar de tweede kroon) (De Keersmaecker, 2019).

7.5. Sociale huisvesting en aanverwante

De inkomenssituatie van veel Brusselaars in combinatie met hoge huurprijzen zorgen voor een heel grote vraag naar woningen van sociale aard met betaalbare huurprijzen. Het kan gaan om publieke woningen (sociale woningen, woningen van gemeenten of van OCMW's, ...) of de woningen van private eigenaars maar die verhuurd worden via een sociaal verhuurkantoor (SVK).

7.5.1. DE SOCIALE WONINGEN

De reële gemiddelde huurprijs van sociale woningen in het Brussels Gewest bedraagt € 311 op 31 december 2017, dit is minder dan de helft van de prijs op de private huurmarkt.

Op 31 december 2017 beheerde de Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij (BGHM) 39 586 sociale woningen waarvan er 36 014 verhuurd zijn en 3 572 onbewoond (door renovatie of leegstand). Ten opzichte van het jaar voordien, kende het aantal verhuurde woningen een lichte daling, maar bleef het totale aantal sociale woningen gelijk.

Op 31 december 2017 bedroeg de verhouding van het aantal sociale woningen tot het aantal huishoudens 7 %, net zoals in de voorgaande jaren.

Dit aandeel verschilt sterk tussen de Brusselse gemeenten: Watermaal-Bosvoorde is de gemeente met het hoogste aandeel sociale woningen (18 %), Elsene telt het laagste aandeel (3 %)^[108]. Er is quasi geen evolutie in deze percentages.

Het aantal sociale woningen ligt ver onder de, groeiende, vraag naar sociale woningen in het Brussels Gewest. **Figuur 7-6** geeft de evolutie weer van de huishoudens op de wachtlijst, voor en na schrapping (zie kader), naast het aantal sociale woningen (totaal en verhuurd). Op 31 december 2018 stonden er 45 987 huishoudens op de wachtlijst (voor schrapping), dit zijn 2 817 huishoudens meer dan het jaar voordien. Het aantal huishoudens op de wachtlijst steeg de afgelopen tien jaar zeer sterk (+47 % tussen 2008 en 2018, wanneer de lijst voor de schrapping wordt bekeken).

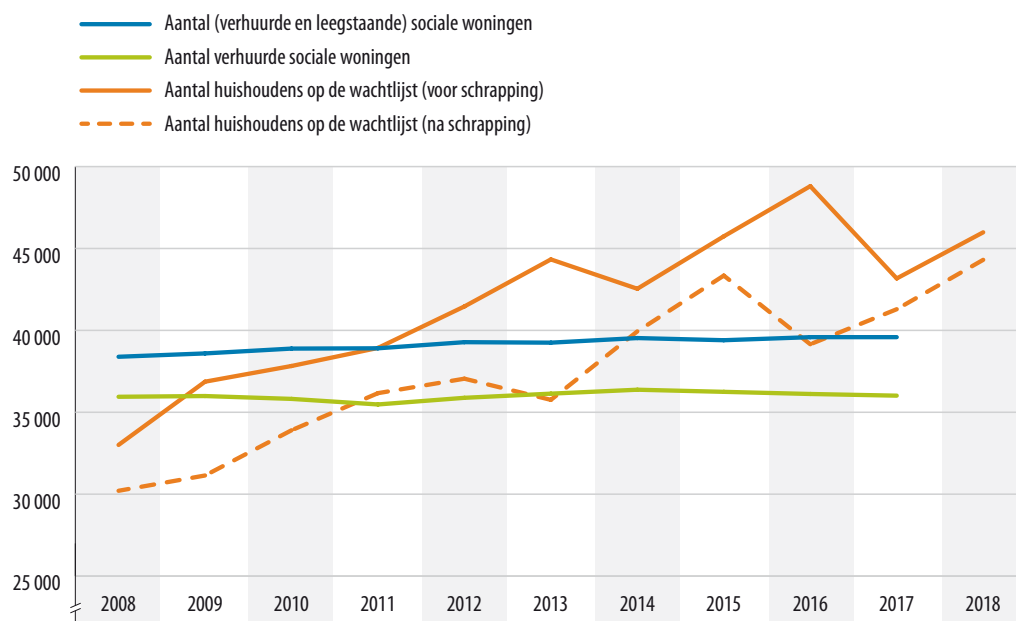
Wanneer men het aantal verhuurde sociale woningen en het aantal personen op de wachtlijst samentelt (cf. verder), kan men stellen dat er in het Brussels Gewest een vraag is naar een sociale woning voor ongeveer 80 000 gezinnen. Zo wordt er dus slechts aan ongeveer de helft van de vraag voldaan.

[106] Zie tabel 3-1, hoofdstuk 3.

[107] Wettelijk gezien impliceert wonen onder hetzelfde dak niet automatisch het statuut van samenwonende voor de Sociale Zekerheid. Voor meer informatie, zie van der Plancke en Bernard (2019).

[108] Bron: BISA, Wijkmonitoring, 2019

Figuur 7-6: Aantal huishoudens op de wachtlijst (voor en na schrapping) voor een sociale woning en aantal (verhuurde) sociale woningen, Brussels Gewest, 31 december 2008-2018

Bron: Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij

SCHRAPPING VAN DE WACHTLIJST VOOR EEN SOCIALE WONING

Men kan om verschillende redenen geschrapt worden van de wachtlijst: wanneer de personen hun kandidatuur niet hebben vernieuwd of omwille van andere administratieve problemen (zoals een adresverandering die niet gecommuniceerd werd), wanneer een woning werd toegekend, bij weigering of bij het ontbreken van een antwoord wanneer een woning wordt voorgesteld, enz. De Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij (BGHM) vraagt aan de kandidaat huurders om hun kandidatuur elke twee jaar te vernieuwen. Wanneer er geen antwoord is, worden de kandidaten geschrapt (en verliezen ze bijgevolg hun voorkeurspunten). Daarnaast werden er in 2016 enkele bijkomende gegevens gevraagd aan de kandidaat huurders, wat bijdraagt aan de verklaring voor het grote aantal schrappingen in dat jaar en zelfs een daling van het aantal huishoudens op de wachtlijst (terwijl er de afgelopen tien jaar een quasi continue stijging was). In 2016 werden er 9 651 huishoudens geschrapt van de wachtlijst, voor 8 506 onder hen kwam dit omdat ze hun kandidatuur niet hadden vernieuwd (BGHM, 2016).

7.5.2. DE ANDERE VORMEN VAN PUBLIEKE HUISVESTING

Naast de sociale woningen die beheerd worden door de OVM (Openbare Vastgoed Maatschappij), bestaan er ook nog een (beperkt) aantal andere vormen van publieke huisvesting met sociaal karakter (gemeentelijke woningen, OCMW, Woningfonds) of andere formules zoals de woningen verhuurd door de Sociale Verhuurkantoren (SVK).

Op 1 januari 2018 werden er 7 335 woningen van de gemeente, 2 285 woningen van een OCMW en 1 229 woningen van het Woningfonds geteld^[109].

Zo verhuren gemeentes en OCMW's 9 620 woningen in totaal. We merken wel op dat een deel van die woningen een huurprijs hebben die dichtbij de private huurmarkt ligt (en dus gereserveerd zijn voor de middenklasse) (BBRoW, 2018).

7.5.3. WONINGEN VERHUURD DOOR DE SVK'S

De opdracht van de SVK's bestaat erin om een deel van de Brusselse huurmarkt te socialiseren en mensen met een bescheiden inkomen toegang te geven tot kwaliteitsvolle woningen, aan een redelijke huurprijs. De SVK's worden gesubsidieerd door het Gewest om het volledige verhuurbeheer op zich te nemen en te zorgen voor een conflictloze relatie tussen eigenaar en huurder. Om toegang te krijgen tot een woning via een SVK gelden dezelfde

[109] Bron: Observatorium Brussel Huisvesting, Gewestelijke overheidsdienst Brussel

voorwaarden als voor een sociale woning. Toch heeft elke SVK haar onafhankelijke werking en haar eigen inschrijvings- en toewijzingsprocedures (er bestaat geen gecentraliseerde procedure)^[110].

Het aantal woningen dat verhuurd wordt via een SVK neemt de laatste jaren toe: op basis van gegevens verzameld door de Federatie van de Sociale Verhuurkantoren (FEDSVK)^[111] beheerden de 23 "klassiek erkende" SVK's 5 380 woningen op 31 december 2018. Daarenboven beheerde "SVK studenten" 70 studio's en 37 kamers (die zich kunnen bevinden in appartementen in medehuur), ofwel 107 eenheden bestemd voor studenten.

7.6. Dak- en thuislozen

Het verlies van huisvesting is vaak het resultaat van een langdurig en complex proces. Dakloosheid komt in bepaalde gevallen voort uit een uithuiszetting waarbij geen herhuisvesting mogelijk was (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2019a). Thuislozen worden geconfronteerd met een meervoudige problematiek die zich uitstrekt over meerdere levensdomeinen (la Strada, 2013).

Bovendien vormt het beschikken over een woning en een adres de basis voor de toekenning van andere rechten; het ontbreken of het verliezen van de woning, zonder referentieadres, kan dus zware gevolgen hebben in termen van niet-toegang en uitsluiting uit rechten (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, 2017).

Op 5 november 2018 (vóór de winteropvang) organiseerde la Strada een vijfde telling van dak- en thuislozen en mensen in ontoereikende huisvesting in het Brussels Gewest. Het steunpunt herinnert eraan dat deze cijfers de realiteit altijd zullen onderschatten, als gevolg van de moeilijkheden om de problematiek volledig te overzien, in het bijzonder wat betreft de migranten zonder papieren die talrijk aanwezig zijn in het Gewest (la Strada, 2019).

Er werden niet minder dan 4 187 mensen geteld, waarvan 51 % dakloos was (op openbare plaatsen of in noodopvang), 22 % thuisloos (onthaaltehuizen) en 25 % in ontoereikende huisvesting woonde (kraakpanden, NEOS^[112], onderhandelde bezettingen, opvang georganiseerd door religieuze gemeenschappen). In vergelijking met de telling van 2008, is er in tien jaar meer dan een verdubbeling van het aantal getelde personen in het Brussels Gewest. In vergelijking met de telling van 2016, is het aantal dak-en thuislozen toegenomen met 24 %. De opvallendste stijging werd genoteerd voor daklozen (gaande van 1 181 personen naar 2 151, ofwel +82 %).

[110] <https://www.fedsvk.be/woningaanvraag-indienen>

[111] Bron: Federatie van de Sociale Verhuurkantoren van het Brussels Gewest.

[112] Niet Erkende Opvangstructuren.

La Strada heeft daarnaast gegevens die complementair zijn aan deze van de telling: in november 2018 werden 1 394 personen begeleid door een andere dienst voor begeleiding aan huis (waarvan een derde in een woning gehuurd via een SVK woont) en 120 gevolgd worden in het kader van een Housing First project (la Strada, 2019).

7.7. Water- en energie

Naast de huur, wegen de vaste kosten (energie, water) eveneens zwaar door in het huishoudensbudget. Op basis van de beschikbare gegevens (cf. hieronder) is energie- en waterarmoede erg aanwezig in het Brussels Gewest.

7.7.1. ENERGIEARMOEDE

Elektriciteit en gas vormen een belangrijke kost voor de huishoudens. De combinatie van ontoereikende inkomens, verouderde en dikwijls slecht geïsoleerde woningen en, in het bijzonder, de hoge energiekosten, zorgt ervoor dat heel wat huishoudens zich in een situatie van energiearmoede bevinden. Zo ondervinden ze bijvoorbeeld bijzondere moeilijkheden om te voldoen aan hun basisbehoeften op het vlak van energie (Huybrechts, Meyer en Vranken 2011). Naast de impact op het budget, heeft energiearmoede (kan gaan over verwarming, verlichting, warm water...) een impact op veel domeinen zoals de fysieke en mentale gezondheid, beroepsituatie, schoolparcours van de kinderen, enz (zie Delvaux en Grévisse, 2017).

In België kent meer dan een vijfde van de huishoudens een bepaalde vorm van energie-armoede: een energie factuur dat te hoog is ten opzichte van het beschikbare inkomen, een energiegebruik dat onder de basisbehoeften ligt^[113], moeilijkheden om de woning correct te verwarmen. De huurders zijn vaker getroffen dan de eigenaars, en het verschil tussen deze twee lijkt door de tijd heen toe te nemen. De alleenstaanden (vaak ouderen) en de eenoudergezinnen worden het vaakst getroffen door energiearmoede. Energiearmoede gaat vaak samen met een slechte huisvestingskwaliteit (met bijvoorbeeld een lekkend dak, een te hoge vochtigheid, een slechte isolatie, enz.). Hoewel huishoudens met de laagste inkomens het vaakst getroffen worden door energiearmoede – waardoor het bijdraagt aan een versterking van de ongelijkheid – is er ook een niet te verwaarlozen deel van de huishoudens met een inkomen

[113] Voor deze twee indicatoren (te hoge energiefactuur in verhouding tot het beschikbaar inkomen en te weinig energieverbruik om de basisbehoeften te dekken), berust de methode op het bepalen van een grens (ratio van de energiekosten in het beschikbaar inkomen) waarboven het aandeel van de energiekosten als te veel wordt beschouwd. Net zoals voor de berekening van de armoederisicograad, gaat het om een relatieve grens, die wordt vastgelegd in functie van de mediane ratio voor de Belgische bevolking. Voor meer informatie, zie Coene & Meyer (2018).

boven de armoederisicogrens dat hiermee te maken krijgt (Coen en Meyer, 2019).

Vandaag ontbreekt het, net als voor de huisvestingsproblematiek in het algemeen, in het Brussels Gewest aan indicatoren om dit fenomeen cijfermatig te analyseren. De Barometer Energiearmoede (2017) geeft echter wel schattingen over de situatie in het Brussels Gewest op basis van de gegevens van de EU-SILC enquête^[114]. Op basis hiervan blijkt dat 28% van de Brusselse huishoudens (of ongeveer 152 641 huishoudens^[115]) getroffen worden door een vorm van energiearmoede, een cijfer vergelijkbaar met Wallonië en beduidend hoger dan in Vlaanderen (16%) (Coen en Meyer, 2019).

Op 31 december 2018 werden er 27 628 vermogensbegrenzers gebruikt in het Brussels Gewest (Sibelga, 2019). Een vermogensbegrenzer is een systeem dat het elektrisch vermogen van de elektriciteitsmeter beperkt maar wel zorgt voor een minimale continue stroomvoorziening. Het wordt op aanvraag van de energieleverancier geplaatst wanneer een klant betalingsmoeilijkheden heeft.

Bovendien hebben 3 520 klanten het statuut van "beschermd klant"^[116] en 943 klanten hebben het statuut "winterklant"^[117] (Sibelga, 2019). Deze aantallen lijken relatief laag gezien het geschatte aantal huishoudens in energiearmoede.

7.7.2. WATERARMOEDE

Een onderzoek gepubliceerd door de Koning Boudewijnstichting in 2018 schetst de situatie van waterarmoede in België (Van Vooren, 2018). Waterarmoede duidt op een situatie waarin een persoon onvoldoende toegang heeft tot water (in termen van hoeveelheid en/of kwaliteit) waardoor men niet aan zijn of haar basisbehoeften kan voldoen (aangaande voeding, persoonlijke hygiëne of huishoudelijke hygiëne). "Waterarmoede is hoofdzakelijk het resultaat van een te laag inkomen, een te hoge waterfactuur en een woning van slechte kwaliteit" (Van Vooren, 2018). De waterfactuur steeg de afgelopen jaren sterk, in reële termen, in de drie gewesten. Dit wil zeggen dat er een sterkere stijging was dan de gezondheidsindex.

[114] We herinneren eraan dat de EU-SILC steekproef voor het Brussels Gewest beperkt is, de cijfers kunnen dus enkel indicatief gebruikt worden.

[115] Bron: Coene en Meyer (2019) en BISA; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.

[116] Het betreft huishoudelijke klanten met betalingsmoeilijkheden die een ingebrekestelling hebben ontvangen van hun commerciële energieleverancier. Met dit statuut, verkregen onder specifieke voorwaarden en voor bepaalde duur, wordt Sibelga hun sociale energieleverancier. De commerciële leverancier kan geen vraag tot afsluiting indienen bij de vrederechter.

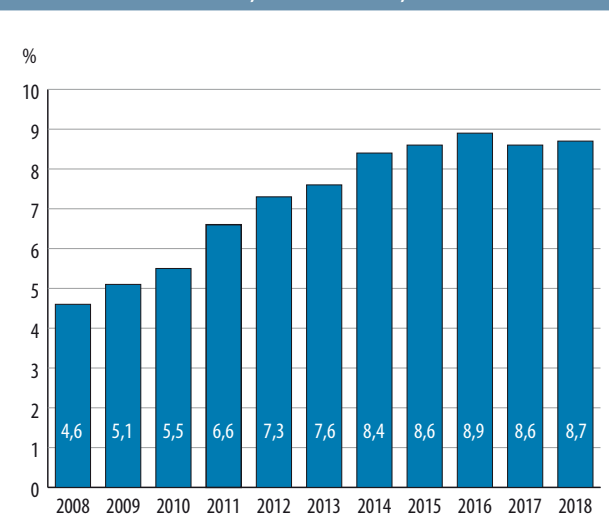
[117] Huishoudelijke klanten zonder een contract met een energieleverancier worden tussen 1 oktober en 31 maart "winterklanten" genoemd. Gedurende deze periode voorziet Sibelga hen van energie onder specifieke voorwaarden.

Voor België geldt in het algemeen dat het waterfactuur stijgt met het inkomensniveau, dit betekent dat de armste huishoudens hun waterconsumptie meer beperken.

Ondanks deze lagere consumptie weegt het waterfactuur voor de armste huishoudens sterker door in hun huishoudensbudget. Waterarmoede^[118] treft ongeveer een op vijf Brusselse huishoudens^[119], een gelijkaardige verhouding vinden we terug in Wallonië, maar ze ligt veel hoger dan in Vlaanderen waar één huishouden op tien getroffen wordt (Van Vooren, 2018).

Voor personen die moeilijkheden hebben om hun waterfactuur te betalen, biedt VIVAQUA twee mogelijke oplossingen: het Sociaal Fonds en afbetalingsplannen (betaling gespreid over enkele maanden). In 2018 werden er 28 420 afbetalingsplannen toegekend, dit zijn er 1 208 meer dan in 2017. Ongeveer 9% van de huishoudelijke waterfacturen gebeurde via een afbetalingsplan in 2018 (figuur 7-7). Tussen 2008 en 2018 steeg het aantal toegekende afbetalingsplannen sterk (+130%).

Figuur 7-7: Evolutie van het aandeel afbetalingsplannen voor water op het totaal aantal huishoudelijke waterfacturen, Brussels Gewest, 2008-2018

Bron: VIVAQUA; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

Noot: het aandeel afbetalingsplannen onder de huishoudens die geabonneerd zijn, kan overschat worden aangezien ook niet-huishoudelijke abonnees een afbetalingsplan kunnen hebben (en deze bevinden zich niet in de noemer). Deze niet-huishoudelijke abonnees vertegenwoordigen echter een laag aandeel van het totaal aantal abonnees en het aantal afbetalingsplannen onder hen is erg beperkt.

[118] Men stelt dat een huishouden zich in een situatie van waterarmoede bevindt wanneer een te groot aandeel van het huishoudensbudget naar het waterfactuur gaat. In België bedraagt de mediaan van de ratio "waterfactuur/beschikbaar inkomen na huisvestingskosten", 1,13% in 2017. In de studie van Van Vooren (2018), verdubbelde men deze mediaan om de risicogrens voor waterarmoede te bepalen. Volgens deze benadering wordt een huishouden met waterarmoede geconfronteerd wanneer meer dan 2,26% van de beschikbare inkomens (na aftrek van de huisvestingskosten) wordt besteed aan het waterfactuur.

[119] Gezien de bron van deze gegevens EU-SILC is, moet het percentage als indicatief beschouwd worden voor het Brussels Gewest (cf. supra).

Wanneer betalingsproblemen zich blijven voordoen en bij het uitblijven van een reactie op de ingezonden ingebrekestelling, kan de waterdistributiemaatschappij een aanvraag indienen tot afsluiting, waarbij eerst een advies aan de burgemeester en/of aan de OCMW voorzitter van de woongemeente van de klant wordt gevraagd. De afsluiting kan dan gebeuren na die kennisgevingen en op basis van een oordeel van de Vrederechter of van de Rechtbank van eerste aanleg. Meestal verstrijkt er een lange wachttijd, soms zelfs meerdere jaren, tussen de vervaldatum van de factuur en de afsluiting van de watertoevoer. In 2018 werd de waterlevering bij 1 014 huishoudelijke gebruikers onderbroken (VIVAQUA, 2019). De onbetaalde facturen stegen de afgelopen continu: de bedragen gingen van 29 miljoen euro in 2011 tot 51,5 miljoen euro in 2018, dit is een stijging van 78 % op 7 jaar tijd (VIVAQUA, 2019).

7.8. Een moeilijke toegang tot eigendom

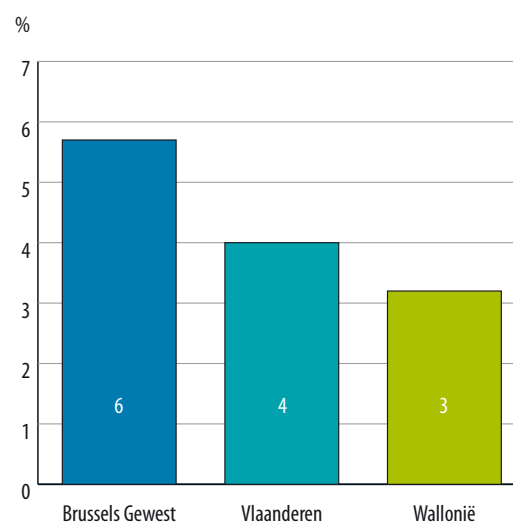
Naast de toegang tot een huurwoning, is toegang tot eigendom eveneens moeilijk of zelfs onmogelijk voor veel Brusselse huishoudens. Daarnaast is het interessant om de prijs van het vastgoed te observeren aangezien deze voor een belangrijk deel de huurprijs bepaalt.

Volgens de enquête van het Observatiecentrum van de huurprijzen van 2018, heeft 71 % van de huurders niet de intentie om op een dag zelf eigenaar te worden. Twee derde van de huurders die niet de intentie hebben om een huis te kopen stellen vast dat hun inkomen te laag is en/of dat de prijs van de woningen te hoog ligt (De Keersmaecker, 2017).

In het Brussels Gewest is de prijs van vastgoed hoger dan in de andere twee gewesten. In het eerste trimester van 2019 bedroeg de mediane verkoopprijs van appartementen, flats en studio's € 200 000 in het Brussels Gewest, tegenover € 190 000 in Vlaanderen en € 145 000 in Wallonië^[120]. Het is echter wel belangrijk voor ogen te houden dat de appartementen niet dezelfde kenmerken hebben in de drie gewesten. Voor een appartement van dezelfde grootte en hetzelfde niveau van comfort, is het verschil met het Brussels Gewest en de twee andere gewesten waarschijnlijk nog groter.

Het Brussels Gewest tekende in 2016 het grootste verschil op tussen de mediane verkoopprijs van appartementen en het inkomen in vergelijking met de andere gewesten (figuur 7-8).

Figuur 7-8: Ratio van de mediane verkoopprijs van appartementen, flats en studio's/mediaan inkomen van de aangiften, 2016

Bron: FOD Economie - Statistics Belgium; berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

Noot: deze cijfers zijn niet vergelijkbaar aan deze van de vorige Welzijnsbarometers omdat de methodologie om de prijs van het vastgoed te berekenen werd aangepast door Statistics Belgium.

[120] Bron: FOD Economie – Statistics Belgium. Deze cijfers zijn niet vergelijkbaar met deze in de vorige Welzijnsbarometers omdat de methode van berekening is aangepast door Statistics Belgium rekening houdende met een modernisering van de gegevensbron van FOD Financiën (het Kadaster).

8. MAATSCHAPPELIJKE INTEGRATIE EN PARTICIPATIE

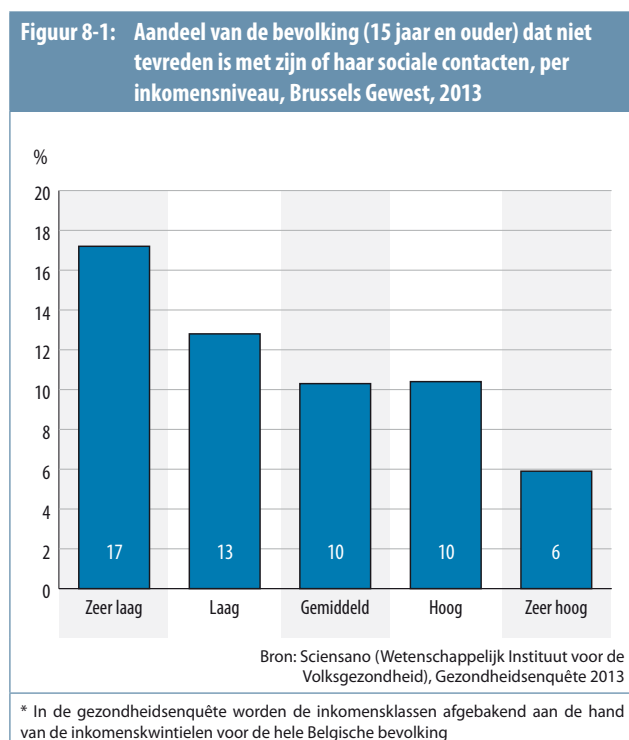
De laatste dimensie die in deze barometer aan bod komt, betreft de maatschappelijke participatie. Ondanks de grote rijkdom van het sociale en verenigingsleven in het Brussels Gewest is het niet voor iedereen even toegankelijk.

8.1. Sociale contacten

Het belang van sociale contacten in het welbevinden en levenskwaliteit is uitvoerig gedocumenteerd (zie bijvoorbeeld het project BruVoices^[121] voor het Brussels Gewest).

In de gezondheidsenquête 2013 geeft 11 % van de bevroegde bewoners van het Brussels Gewest (van 15 jaar en ouder) aan ontevreden te zijn over hun sociale contacten, tegenover 8 % in Vlaanderen en 10 % in Wallonië^[122].

We stellen een verband vast tussen het inkomensniveau en de frequentie en kwaliteit van sociale contacten. Armoede is niet enkel kwestie van inkomen, het gaat ook vaak samen met aan sociaal isolement. De voldoening over sociale contacten hangt samen met het inkomensniveau: 17 % van de armste Brusselaars (15 jaar en ouder) is ontevreden over zijn of haar sociale contacten; bij de rijkste Brusselaars bedraagt dit aandeel slechts 6 % (figuur 8-1).

[121] Van Brussel et al (2018).

[122] De gegevens over de tevredenheid van de sociale contacten komen van de Gezondheidsenquête, die elke vijf jaar afgenomen wordt. Op het moment van de redactie van de Welzijnsbarometer waren nog niet alle resultaten van de Gezondheidsenquête 2018 beschikbaar. Dit deel herneemt daarom de gegevens van 2013, zoals in de Welzijnsbarometer 2018.

8.2. Maatschappelijke en culturele participatie

Ook de EU SILC-enquête laat toe om indicatoren van sociale participatie te berekenen, deze geven echter enkel een indicatie gezien de beperkte steekproef voor het Brussels Gewest. Volgens de enquête nam 17 % van de Brusselaars (16 jaar en ouder) in 2018 deel aan sportieve, recreatieve (jeugd-beweging, gepensioneerdenvbond, vrijetijdsverenigingen, ...) of artistieke activiteiten (muziek, theater, beeldende kunsten, ...). Dit percentage ligt hoger in Wallonië (21,5 %) en opmerkelijk hoger in Vlaanderen (29 %) ^[123].

Daarnaast kan 31,5 % van de Brusselaars het zich niet veroorloven om een week op vakantie te gaan, Wallonië kent een iets hoger aandeel (34 %) maar het percentage ligt opmerkelijk lager in Vlaanderen (16 %) ^[124].

8.3. Gebruik van een computer en internet

Toegang hebben tot informatie- en communicatie-technologie (ICT) en deze kunnen gebruiken bevordert de sociale integratie: het zoeken naar werk en informatie, bepaalde administratieve handelingen maar ook andere dagelijkse activiteiten worden vaak vergemakkelijkt door het internet, of zijn soms zelfs onmogelijk zonder een computer en internet. De digitalisering kan in het algemeen bijdragen aan de moeilijkheden toegang te krijgen tot bepaalde rechten en draagt zo bij tot een grotere ongelijkheid (Mazet, 2017).

De sociaaleconomische digitale kloof verwijst naar de sociale ongelijkheden in de toegang tot ICT en het gebruik hiervan (Valenduc, 2010). De digitale kloof heeft een sterk verband met de arbeidsmarktsituatie, het opleidingsniveau en de leeftijd van de personen (FOD Economie – Statistics Belgium). Volgens Valenduc (2013) zijn er steeds minder mensen zonder toegang tot ICT, maar stijgen de risico's op uitsluiting wel sterk voor niet-gebruikers.

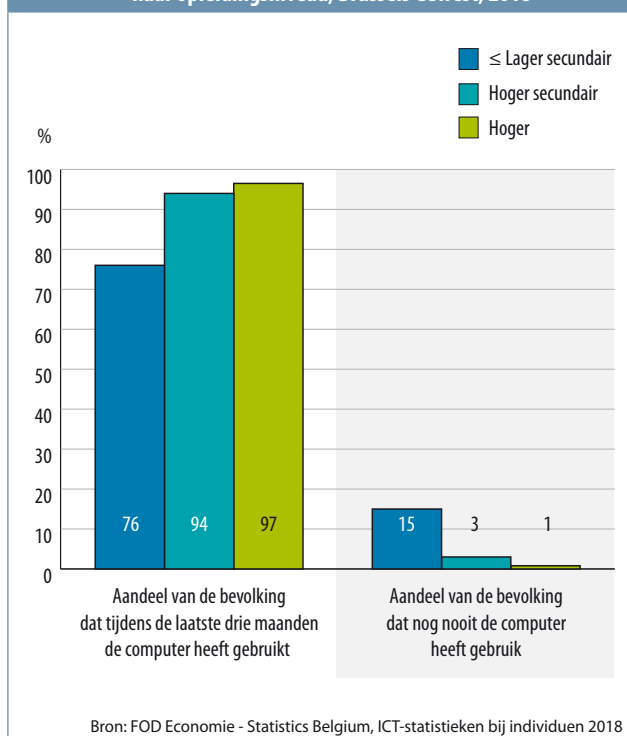
[123] Bron: EU-SILC 2018.

[124] Bron: EU-SILC 2018.

De Enquête ICT- en internetgebruik^[125] toonde in het Brussels Gewest (zoals elders) aan dat het gebruik van een computer^[126] inderdaad sterk gelinkt is met het opleidingsniveau: in 2018 heeft 76 %^[127] van de mensen met maximaal een diploma van het lager secundair onderwijs een computer gebruikt gedurende de drie maanden voorafgaand aan de enquête, tegenover 94 % van de personen die beschikken over een diploma hoger secundair onderwijs en 97 % onder de personen met een diploma hoger onderwijs. Bovendien heeft 15 % van de personen die laaggediplomeerd zijn in het Brussels Gewest nog nooit een computer gebruikt (tegenover verwaarloosbare aandelen onder de personen met een hoger diploma)^[128] (figuur 8-2).

Daarnaast had 12 % van de Brusselse huishoudens in 2018 geen internetverbinding, een gelijkaardig percentage aan dat voor heel België. Het aandeel ligt wel hoger onder de huishoudens zonder kinderen (14 %) dan onder de huishoudens met kinderen (7 %) voor het Brussels Gewest. Deze aandelen bedragen respectievelijk 16 % en 3 % op niveau van België^[129].

Figuur 8-2: Aandeel van de bevolking (van 16 tot 74 jaar) dat tijdens de laatste drie maanden de computer heeft gebruikt en dat nog nooit de computer heeft gebruikt, naar opleidingsniveau, Brussels Gewest, 2018

[125] De Enquête naar het ICT-gebruik bij huishoudens en individuen is als een speciale module 'ICT en Internet' gekoppeld aan de arbeidskrachtenenquête (FOD Economie – Statistics Belgium).

[126] Onder computer valt een vaste PC, een laptop, een tablet (bv. iPad) of een phablet (tablet met een telefoonfunctie), maar geen GSM, smarphone of PDA met telefoonfunctie, een mediaspeler, een e-reader of een spelconsole zoals Nintendo. De computers die thuis staan, maar die worden gebruikt voor het werk, worden eveneens mee in rekening gebracht.

[127] Deze cijfers moeten voorzichtig geïnterpreteerd worden gezien de beperkte grootte van de steekproef. Ze geven slechts een indicatie.

[128] Idem.

[129] Bron: FOD Economie-Statistics Belgium, ICT-statistieken bij individuen 2018

9. BESLUIT EN SAMENVATTING

De Welzijnsbarometer verzamelt jaarlijks een reeks indicatoren die verschillende aspecten van armoede in het Brussels Gewest belichten. De sociaaleconomische situatie van de Brusselaar wordt geschetst doorheen de verschillende levensdomeinen.

Vooraleer enkele kerncijfers te geven, is het belangrijk op te merken dat een deel van de personen die in armoede leven waarschijnlijk ontbreken in heel wat statistieken; dit geldt in het bijzonder voor personen zonder wettig verblijf of daklozen.

Enkele kerncijfers

De indicatoren over **inkomensarmoede** tonen aan dat een groot aantal inwoners van het Brussels Gewest met een laag inkomen leeft.

Een derde van de Brusselaars (33 %) moet zien rond te komen met een inkomen onder de armoederisicogrens. Dit armoederisico ligt bijzonder hoog bij personen die leven in een huishouden zonder werk of met een lage werkintensiteit. In het Brussels Gewest leeft één volwassene (18-59 jaar) op vijf en meer dan één kind (0-17 jaar) op vier in een huishouden zonder inkomen uit werk.

Meer dan een vijfde (21 %) van de bevolking op actieve leeftijd (18-64 jaar) heeft recht op een bijstandsuitkering of een vervangingsinkomen (exclusief pensioenen). Het minimale bedrag van de meeste uitkeringen ligt onder de armoederisicogrens.

Meer specifiek krijgt 6 % van de Brusselse bevolking op actieve leeftijd (18-64 jaar) een (equivalent) leefloon en dit aandeel is meer dan dubbel zo hoog (13 %) bij de jongvolwassenen (18-24 jaar). Onder de oudere bevolking ontvangt 12 % een Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO). Dit maakt dat in het Brussels Gewest meer dan één jongere op tien en één oudere op tien over zo goed als geen andere inkomensbron beschikken dan zijn of haar bijstandsuitkering.

In het Brussels Gewest heeft meer dan een kwart (25 %) van de leerlingen die ingeschreven zijn in het secundair **onderwijs** een schoolachterstand van minimum twee jaar. Bij de jongvolwassenen (18-24 jaar) in het Brussels Gewest, verlaat een op zeven de school vroegtijdig (zonder diploma van het hoger secundair onderwijs). Personen zonder een diploma van het secundair onderwijs ondervinden, ongeacht hun leeftijd, vaak grote moeilijkheden om zich in te schakelen op de arbeidsmarkt: 26 % van de actieve Brusselaars met maximum een diploma van het lager secundair onderwijs is werkloos.

De hoge kosten voor **huisvesting** leggen zwaar beslag op het inkomen van de Brusselse gezinnen. Een alleenstaande met een leefloon zou gemiddeld ongeveer 70 % van zijn budget moeten spenderen om een woning te kunnen huren op de private huurmarkt, waardoor er slechts € 279 overblijft

voor de overige maandelijkse uitgaven. In het algemeen kennen personen met een laag inkomen een bijzonder moeilijke toegang tot huisvesting, en dit in een gewest waar de grote meerderheid van de woningen bewoond is door huurders (61 %). Het toenemend aantal gezinnen op de wachtlijst voor een sociale woning (45 987) getuigt van een tekort aan sociale woningen. Er wordt aan minder dan de helft van de vraag voldaan. Daarenboven telde la Strada 4 187 dak- of thuislozen in haar telling van november 2018.

Wat betreft de kwaliteit van de woningen verklaart ongeveer 22 % van de Brusselse huishoudens in de Gezondheidsenquête 2013 een woning te betrekken met minstens één van volgende problemen: vocht in de woning, overbezetting en/of niet de mogelijkheid hebben de woning te verwarmen. Voor de armste Brusselse gezinnen loopt dit aandeel op tot 34 %.

Tot slot, kampt het Brussels Gewest ook met een **digitale kloof**. Onder de personen met een laag diploma heeft ongeveer 15 % nog nooit een computer gebruikt (tegenover zeer lage percentages voor de personen met een hoger diploma). In het algemeen kan de snelle ontwikkeling van de digitalisering het risico op sociale uitsluiting en non take-up van rechten in de hand werken voor personen zonder toegang tot de digitale wereld.

De meeste armoede-indicatoren wijzen erop dat in het Brussels Gewest een hoger aandeel personen in armoede leeft dan in de twee andere gewesten. Een vergelijking met de Belgische grote steden toont echter, al naargelang de gehanteerde indicator, dat de socio-economische situatie gelijkend of zelfs minder gunstig is in de Waalse steden in vergelijking met het Brussels Gewest. De inkomensongelijkheid is echter groter in het Brussels Gewest dan deze in de overige gewesten en grote steden van het land.

Sociale gezondheidsongelijkheden

De sociaaleconomische situatie waarin een persoon zich bevindt, beïnvloedt in belangrijke mate zijn of haar gezondheidssituatie. De grote sociale heterogeniteit die het Brussels Gewest kenmerkt, weerspiegelt zich dan ook in belangrijke ongelijkheden op het vlak van gezondheid.

De sociale gezondheidsongelijkheden worden doorheen heel de levensloop gevormd, ze vinden hun oorzaak in de leefomstandigheden enerzijds (werkcondities, huisvesting, enz.) en anderzijds de toegang tot de gezondheidszorg (curatief en preventief).

De ongelijkheden inzake sterfte tonen hierin de top van de ijsberg: het verschil in levensverwachting tussen de armste en de meest gegoede Brusselse gemeenten bedraagt ongeveer 2,8 jaar onder de mannen en 2,6 jaar onder de vrouwen. Al vanaf de geboorte beïnvloedt de sociaaleconomische situatie

van de ouders de gezondheid van de pasgeborene: kinderen die geboren worden in een huishouden zonder een inkomen uit werk, hebben een risico op doodgeboorte of om te sterven in het eerste levensjaar dat twee keer zo hoog is als bij kinderen geboren in een huishouden met twee inkomens uit werk. En ook binnen de werkende bevolking zijn er ongelijke gezondheidsrisico's: het risico op invaliditeit is meer dan twee keer hoger bij arbeiders dan bij bedienden.

In het algemeen beschouwt 42 % van de Brusselaars (van 15 jaar of ouder) met maximaal een diploma van het lager onderwijs zich in slechte gezondheid, tegenover 15 % onder zij met een diploma van het hoger onderwijs. Onder de personen met financiële moeilijkheden is er vaker een cumul van chronische ziekten.

De ongelijke toegang tot gezondheidszorg wordt in deze Welzijnsbarometer eveneens geïllustreerd. Bijna de helft van de Brusselaars met financiële moeilijkheden hebben hun zorgen moeten uitstellen omwille van financiële redenen. Inzake preventieve zorgen, met als voorbeeld de baarmoederhalsscreening, worden er beduidend meer vrouwen met een hoog inkomen bereikt dan vrouwen met een laag inkomen.

Sociaal-ruimtelijke ongelijkheden

De globale cijfers voor het Brussels Gewest verbergen belangrijke sociaal-ruimtelijke ongelijkheden.

Er zijn inderdaad grote verschillen tussen de Brusselse gemeenten en wijken inzake armoede. De werkloosheidsgraad bijvoorbeeld varieert sterk tussen de Brusselse gemeenten: ze is het hoogst in Sint-Joost-ten-Node (23 %) en het laagst in Sint-Pieters-Woluwe (9 %). Het mediaan inkomen per aangifte verschilt eveneens sterk van gemeente tot gemeente: van € 15 421 in Sint-Joost-ten-Node tot € 25 833 in Sint-Pieters-Woluwe.

Tot slot bedraagt het aandeel ouderen met een IGO 27 % in Sint-Joost-ten-Node, 20 % in Sint-Gillis en 18 % in Sint-Jans-Molenbeek en Brussel-Stad, tegenover aandelen rond 5 % in de gemeenten Sint-Pieters-Woluwe, Oudergem, Sint-Lambrechts-Woluwe en Ukkel.

Personen in armoede of bestaansonzekerheid wonen voor een belangrijk deel in de "arme sikkels", in deze zone, die een cirkel vormt ten westen van het stadscentrum, is er al meerdere decennia een concentratie van de op economisch vlak meest kansarme bevolkingsgroepen.

De evolutie van het aantal personen met een vervangingsinkomen of bijstandsuitkering, voorzichtig te interpreteren

In het algemeen is het moeilijk om precies de evolutie van armoede in het Gewest in kaart te brengen, maar het blijkt in elk geval dat reeds gedurende een tiental jaar ongeveer een derde van de Brusselse bevolking over een inkomen beschikt dat onder de armoederisicogrens ligt. Dit is een benadering gezien de grote betrouwbaarheidsintervallen van de EU-SILC enquête (door de kleine steekproef in het Brussels Gewest^[130]), de stabiliteit van dit aandeel doorheen de jaren maakt dat de schatting redelijk betrouwbaar lijkt.

Hoewel deze indicator getuigt van een zekere stabiliteit, duiden andere indicatoren op een verslechtering van de situatie gedurende de afgelopen tien jaar. Van 2008 tot 2018 steeg het aantal personen met een leefloon opvallend in het Brussels Gewest (+68 %). Onder de jongvolwassenen (18-24 jaar), is de stijging nog belangrijker: over dezelfde periode kende het aantal gerechtigden meer dan een verdubbeling.

Daarnaast lijkt de toegang tot huisvesting in een context van een stijging van de huurprijzen in combinatie met lage inkomens voor een groot deel van de bevolking eveneens steeds moeilijker: van 2008 tot 2018 steeg het aantal huishoudens op de wachtlijst voor een sociale woning met ongeveer 40 %.

Een andere opmerkelijke evolutie beschreven in deze Welzijnsbarometer betreft de **oudere bevolking**. Na een jarenlange daling van het aantal personen van 65 jaar en ouder in het Brussels Gewest, komt er stilaan een kentering in deze tendens. Sinds 2010 stijgt het aantal 65-plussers en volgens de demografische projecties zal hun aantal blijven stijgen in de loop van de volgende jaren (+12 % tussen 2019 en 2029). Bovendien blijkt uit de stijgende trend van het aandeel ouderen met een IGO dat armoede een steeds groter probleem wordt. Het aandeel ouderen met een IGO steeg van 9 % in 2009 tot 12 % in 2019 (terwijl deze stijging niet genoteerd wordt op niveau van België met een quasi constant aandeel van 5 %). In verband hiermee, kan de hervorming van het recht op een IGO die sinds juli 2019 van kracht is en een hogere controle van de woonplaats van een begunstigde impliceert, de Brusselse bevolking harder treffen. In het Brussels Gewest ligt het aandeel ouderen met een IGO immers hoger en zijn er meer ouderen met een

[130] We herinneren hier graag aan het feit dat een nieuwe stratificatiemethode van de steekproeftrekking van de EU-SILC enquête in België momenteel wordt toegepast. Deze nieuwe methode zou, vanaf 2019 (beschikbaar in 2020), de betrouwbaarheidsintervallen voor infranationale resultaten moeten verkleinen, en dus betrouwbaardere resultaten moeten geven voor het Brussels Gewest (Statbel 2017).

immigratie achtergrond (die wanneer mogelijk vaker dagen in het buitenland zullen doorbrengen).

De stijging van het aantal ouderen en de problematiek van bestaansonzekerheid bij ouderen is een belangrijke uitdaging van het Brussels Gewest in termen van toegang tot gezondheidszorg en aangepaste opvangstructuren.

De hervorming van de controle procedure van het IGO is één van de voorbeelden van federale (hervormings)maatregelen die een grote impact hebben op de Brusselse bevolking, gezien de grote armoedeproblematiek in het Brussels Gewest. Wat betreft de **bevolking op actieve leeftijd**, zijn er de verschillende hervormingen met betrekking tot een verstrenging van de voorwaarden voor de toegang tot een werkloosheidsuitkering. Dit heeft geleid tot een daling van het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen, in het bijzonder bij de jongvolwassenen. Een deel onder hen vindt werk, een ander deel komt terecht bij het OCMW. Een laatste deel wordt onzichtbaar in de statistieken, zij ontvangen immers geen inkomen dat geregistreerd is in de sociale zekerheid of bijstand.

Onder de zogenaamde "onzichtbare bevolking" zijn er naast de bevolking die wel is ingeschreven in het Rijksregister maar die onbekend zijn bij de sociale zekerheid (omdat ze geen recht (meer) hebben op de sociale rechten), ook een zeker aantal personen die niet zijn ingeschreven in het Rijksregister, zoals de **personen zonder papieren**. Het enige recht voor deze personen is de dringend medische hulp (DMH). Ook hier voorziet de federale regering een hervorming die negatieve gevolgen kan hebben voor deze reeds zeer kwetsbare personen. Personen zonder papieren zijn in het Brussels Gewest bovendien oververtegenwoordigd ten opzichte van Vlaanderen en Wallonië.

We kunnen dus besluiten dat er, in navolging van de voorgaande jaren, in het Brussels Gewest continu een groot aantal personen leeft in een moeilijke situatie. Dit impliceert dat federale hervormingen van het recht op sociale zekerheid en bijstand belangrijke effecten kunnen hebben in het Brussels Gewest. Het is belangrijk om de sociaaleconomische situatie van alle Brusselaars in kaart te brengen, ook van zij die ver verwijderd zijn van alle vormen van sociale bescherming.

In het kader van een sterke demografische groei en de overdracht van een reeks bevoegdheden van de federale overheid naar de deelstaten, wordt het Brussels Gewest geconfronteerd met belangrijke uitdagingen op het vlak van huisvesting, tewerkstelling, scholing, gezondheid en bijstand aan personen, zoals blijkt uit de indicatoren van deze Welzijnsbarometer.

10. WOORDENLIJST

Arbeidsongeschiktheidsuitkering en invaliditeitsuitkering: verschillende regelingen zijn van toepassing wanneer iemand omwille van een ongeval of ziekte niet kan werken. Loontrekkenden hebben in de beginperiode (maximum een maand) recht op het volledige loon, betaald door de werkgever. Wanneer de arbeidsongeschiktheid langer duurt dan een maand, betaalt de mutualiteit gedurende een jaar een arbeidsongeschiktheidsuitkering die overeenkomt met 60 % van het geplafonneerd vroegere bruto-inkomen. Wanneer de ongeschiktheid langer duurt dan een jaar, spreekt men van invaliditeit en krijgt de persoon een invaliditeitsuitkering uitbetaald door de mutualiteit. Deze bedraagt 65 % van het geplafonneerd vroegere bruto-inkomen voor een persoon met minimum een persoon ten laste, 55 % voor een alleenstaande werknemer en 40 % voor een samenwonende.

Voor meer informatie zie: www.socialsecurity.be

Arme sikkel: zone van het Brussels gewest waar al meerdere decennia een concentratie van de op economisch vlak meest kansarme bevolkingsgroepen woont. Deze bestaat uit de wijken in het noorden en het westen van de eerste kroon. Deze wijken behoren tot de armste wijken van het Brussels Gewest, ze vormen een sikkel rond het stadscentrum, van de lage gedeelten van Vorst tot Sint-Joost-ten-node.

Armoederisicogrens: inkomensgrens vastgelegd op 60 % van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen. Voor België lag de armoederisicogrens op basis van de EU-SILC enquête 2018 (inkomens 2017) op € 14 246 per jaar of € 1 187 per maand voor een alleenstaande. Voor een alleenstaande ouder met twee kinderen lag de grens op € 1 979 per maand, voor een koppel met twee kinderen op € 2 572 per maand.

Artikel 60§7 en 61: het artikel 60§7 en het artikel 61 zijn tewerkstellingsmaatregelen die het OCMW toelaat om uitkeringsgerechtigden van een leefloon of equivalent leefloon gedurende een bepaalde periode tewerk te stellen. Het doel van deze maatregel is om personen een werkervaring aan te bieden die hen later toelaat om het recht op een werkloosheidsuitkering te heropenen. Bij een artikel 60 is het OCMW zelf de werkgever (het OCMW kan de persoon tewerkstellen in de eigen diensten of ter beschikking stellen aan een derde), bij een artikel 61 is een privaat organisme de werkgever. Deze maatregel is, net als een groot deel van de andere tewerkstellingsmaatregelen, geregionaliseerd in het kader van de zesde staatshervorming.

Betrouwbaarheidsinterval: interval om de nauwkeurigheid in te schatten van cijfers en indicatoren die berekend zijn op basis van gegevens van enquêtes. Het brede betrouwbaarheidsinterval voor het armoederisico in het Brussels Gewest is te wijten aan de beperkte grootte van de steekproef van de EU-SILC enquête. Het armoederisicopercentage van 33 % voor het Brussels Gewest is slechts een schatting. Met 95 % zekerheid kan gesteld worden dat het armoederisicopercentage tussen 28 % en 37 % ligt in 2017. Omwille van het brede betrouwbaarheidsinterval is het onmogelijk om de evolutie in de tijd van deze indicator in

het Brussels Gewest te analyseren. In de figuren wordt het betrouwbaarheidsinterval met boven- en ondergrens als volgt weergegeven:

Bruto Binnenlands product (BBP) per inwoner: het bruto binnenlands product is een belangrijke indicator van de nationale rekeningen die de gerealiseerde economische activiteit meet (de waarde van het geheel van geproduceerde goederen en diensten) over een bepaalde periode en binnen een bepaald gebied. Het bruto binnenlands product per inwoner is de verhouding tussen deze indicator en het aantal inwoners van het betreffende gebied. In een gewest als het Brusselse, is het BBP per inwoner erg hoog dankzij de bijdrage van de pendelaars aan het BBP.

Consumptieprijsindex: deze index van de consumptieprijzen is een economische indicator die maandelijks de evolutie nagaat van de prijzen aan de hand van de waarde van een korf met consumptiegoederen en diensten die een gemiddeld gezin gebruikt. Het verloop van de indexcijfers toont de evolutie van de levensduurte voor de gezinnen.

Dringende medische hulp: dringende medische hulp is hulp in de vorm van een financiële tegemoetkoming van het OCMW voor medische zorgen voor personen die geen ziekteverzekering hebben en die niet over voldoende financiële middelen beschikken. Ze wordt voornamelijk gegeven aan mensen zonder wettig verblijf, om op die manier het fundamentele mensenrecht om toegang te hebben tot gezondheidszorgen waar te maken.

Voor meer informatie, zie onder andere: Roberfroid et al (2015) "Welke gezondheidszorg voor personen zonder wettig verblijf?", beschikbaar op <https://kce.fgov.be>

We merken op dat een wet die een gedeeltelijke hervorming voorziet van de DMH werd gestemd in de plenaire zitting van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, op 15 maart 2018. Er werd heel wat kritiek geformuleerd op deze hervorming. De kritiek ging hoofdzakelijk over het nieuwe controlemechanisme. Momenteel komt het immers enkel aan de behandelende arts toe om het probleem van een DMH-patiënt te beoordelen. Het wetsontwerp wou dit wijzigen door aan een 'controlearts' van de HZIV de opdracht toe te vertrouwen om nadien een controle te laten doen van deze beoordeling. Zo zou de controlearts van de HZIV de taak hebben om nadien (d.w.z. maanden na de medische prestatie) op basis van een administratief dossier na te gaan of de toegekende behandeling wel onder DMH viel. In de media sprak de bevoegde minister over de wil om de strijd aan te binden tegen misbruik. In het geval dat de controlearts een verkeerde of ongerechtvaardigde DMH-kwalificering zou vaststellen, dan zou de HZIV weigeren om de medische prestatie terug te betalen.

Wat de toegankelijkheid van de zorgverstrekking betreft, ging de ongerustheid hoofdzakelijk over het feit dat de artsen en in het bijzonder de ziekenhuizen veel terughoudender zouden worden om DMH toe te kennen, aangezien de betaling van hun prestatie nadien door de HZIV kon

geweigerd worden op basis van heel subjectieve criteria. Dat is zeker, maar niet enkel, waar voor dure, medische prestaties. De wet doe deze hervorming voorziet, werd nog steeds niet gepubliceerd. De uitvoering hangt bovendien volledig af van een koninklijk besluit dat ook nog niet werd gepubliceerd. Aangezien de federale regering momenteel in lopende zaken zit, is het meer dan waarschijnlijk dat de concretisering van deze hervorming uitgesteld wordt tot de volgende legislatuur, op voorwaarde dat de volgende regering dit overneemt.

Eerste kroon: in de concentrische voorstelling van een stad duidt een kroon wijken aan met een zekere maatschappelijke, stedenbouwkundige homogeniteit, die een ring vormen binnen de stad. de eerste kroon van het Brussels Gewest verwijst naar de wijken tussen de lanen van kleine ring en de middenring, gevormd door de grote lanen in het zuiden (Churchillaan) en in het oosten (generaal Jacqueslaan, Louis Schmidlaan, Saint-michellaan, Brand Whitlocklaan, August Reyerslaan en Lambermontlaan) en de spoorlijnen in het westen. Deze eerste kroon was volledig verstedelijkt rond 1930.

Equivalent beschikbaar inkomen (definitie EU-SILC): het equivalent beschikbaar inkomen komt overeen met het totale inkomen waarover een huishouden beschikt (lonen, sociale voordelen, pensioenen, inkomen vanuit eigendom, kindergeld, kapitaalsintresten,...), na belastingen en gedeeld door het aantal leden van het gezin omgezet naar het equivalent voor volwassenen. Dit equivalent tussen de gezinsleden wordt bekomen na een weging in functie van de leeftijd: 1 voor de eerste volwassene, 0,5 voor elk ander gezinslid ouder dan 14 jaar en 0,3 voor kinderen jonger dan 14 jaar. Op deze manier kan bijvoorbeeld het inkomen van iemand die samenwoont en twee kinderen heeft, vergeleken worden met het inkomen van een alleenstaande.

Meer informatie op: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Equivalent leefloon: het equivalent van het leefloon is een financiële hulp die in het kader van het Recht op Maatschappelijke Hulp (wet van 2 april 1965) door het OCMW toegekend wordt aan mensen die om bepaalde redenen (bijvoorbeeld nationaliteit) niet in aanmerking komen voor het Recht op Maatschappelijke Integratie. De bedragen zijn dezelfde als die van het leefloon.

EU13/EU15/EU27/EU28: de Europese Unie (EU) werd opgericht in 1993. Ze telde toen 12 lidstaten: België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Portugal, Spanje en het Verenigd Koninkrijk. In 1995 vervoegden Finland, Oostenrijk en Zweden de EU (EU15). De EU werd in 2004 uitgebreid met Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en de Tsjechische Republiek (EU25) en in 2007 met Bulgarije en Roemenië (EU27). Sinds juli 2013 is ook Kroatië toegetreden tot de Europese Unie (UE28). EU13 verwijst in deze Welzijnsbarometer naar de 13 nieuwe lidstaten.

Meer informatie op: www.europa.eu

Europa 2020: Europa 2020 is de groeistrategie van Europa voor de periode 2010-2020. De EU moest een slimme, duurzame en inclusieve economie worden. Hiervoor werden vijf becijferde doelstellingen vastgelegd over werkgelegenheid, innovatie, onderwijs, sociale samenhang, energie en klimaat. Elke lidstaat heeft zijn nationale doelstellingen bepaald op elk van deze gebieden. De nationale hervormingsprogramma's bevatten meer specifiek de prioritaire acties die het land moet nemen in antwoord op de sociaaleconomische aandachtspunten geïdentificeerd in het kader van de Europa 2020 strategie. Het laatste rapport van de FOD Sociale Zekerheid (2019) over de monitoring van de evoluties inzake deze doelstellingen voor België illustreren het feit dat deze niet behaald werden.

Meer informatie op: www.socialsecurity.belgium.be en www.be2020.eu

Fiscale statistieken: deze statistieken bevatten informatie over inkomens op basis van de aangiften in de personenbelastingen van personen die hun hoofdverblijfplaats in België hebben. Om deze te kunnen interpreteren moet men rekening houden met een aantal zaken. De gegevens hebben enkel betrekking op de inkomens die onderworpen zijn aan de personenbelasting. Sommige soorten inkomens zijn niet belastbaar en worden dus niet mee opgenomen in de fiscale statistieken. Dit betekent dat sommige sociale transfers (leefloon, equivalent leefloon en kinderbijslag in het bijzonder) vrijgesteld zijn van belastingen en dus niet mee opgenomen worden in het belastbaar inkomen. Ook zijn er enkele personen met een hoog inkomen dat niet belastbaar is via het nationaal systeem, zoals de buitenlandse diplomaten of internationale ambtenaren. De personen met deze verschillende soorten niet belastbare inkomens kunnen worden opgenomen in de aangiften waarvan het belastbaar inkomen nul is (en dus niet worden vermeld in de meeste fiscale statistieken) of in de lage inkomensklassen. Daarenboven onderschatten fiscale statistieken de inkomens uit kapitaal (roerende goederen en vastgoed) zwaar.

Meer informatie op: BISA (2016d), beschikbaar op www.bisa.brussels

Gezondheidsindex: de gezondheidsindex wordt bekomen door bepaalde producten uit de korf van de consumptieprijsindex weg te laten, meer bepaald alcoholische dranken, tabak en brandstoffen (uitgezonderd LPG). De evolutie van de gezondheidsindex wordt gebruikt voor de indexatie van de huur, lonen, pensioenen en sociale uitkeringen.

Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO): het is een uitkering, toegekend door de Rijksdienst voor pensioenen die tot doel heeft financiële hulp te bieden aan personen ouder dan 65 jaar die niet over voldoende middelen beschikken. De uitkering wordt toegekend op basis van een onderzoek naar de bestaansmiddelen van de persoon, samen met andere voorwaarden (in termen van nationaliteit en verblijfplaats). De IGO vervangt sinds 2001 het vroegere "gewaarborgd inkomen voor ouderen". De personen die reeds een gewaarborgd inkomen kregen voor de verandering blijven

deze behouden indien deze regeling voordeliger is dan de IGO. De cijfers in de Welzijnsbarometer omvatten zowel de begunstigden van een IGO als deze van een gewaarborgd inkomen voor ouderen.

Om een IGO te ontvangen moet de voornaamste woonplaats in België liggen en moet men daar effectief en permanent verblijven. Slechts 29 “dagen in het buitenland” (met inbegrip van vertrek- en aankomstdatum), aansluitend of niet, zijn jaarlijks toegelaten (mits uitzonderlijke omstandigheden die gerechtvaardigd moeten worden). We merken op dat sinds 1 juli 2019 de controle inzake verblijfplaats versterkt werd, door onder andere de postbode te betrekken bij de controle. De oudere persoon die een IGO ontvangt en die de FOD Pensioenen niet verwittigd heeft alvorens te vertrekken naar het buitenland, of die ergens anders verblijft buiten de voornaamste woonplaats (zelfs wanneer men in België blijft) gedurende meer dan 21 dagen wordt gesanctioneerd (gedurende één maand geen IGO).

Meer informatie op: www.sfpd.fgov.be

Inkomenskwintiel: dit zijn de waarden (de inkomens) die toelaten om de bevolking in te delen in vijf even grote groepen, geordend in stijgende lijn in functie van hun inkomen. De inkomens van het eerste kwintiel bepalen de bovengrens voor een vijfde van de bevolking met een inkomen kleiner of gelijk aan dit inkomen. Het vijfde kwintiel bepaalt de ondergrens voor een vijfde van de bevolking met een inkomen hoger dan deze waarde. Men kan ook andere indelingen gebruiken, men kan de bevolking in vier gelijke groepen indelen (dan spreekt men over ‘kwartielen’), in tien gelijke groepen (“decielen”) enz.

Inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT): de inkomensvervangende tegemoetkoming wordt toegekend aan de persoon met een handicap (tussen 21 en 65 jaar) van wie is vastgesteld dat zijn lichamelijke of psychische toestand zijn verdienvermogen sterk heeft verminderd. Het recht op deze uitkering gaat gepaard met enkele voorwaarden, zoals de medische bepaling van de graad van handicap en het bedrag hangt af van het gezinsinkomen.

Meer informatie op: www.handicap.fgov.be

Inschakelingsuitkering: de inschakelingsuitkering (vroegere “wachtuitkering”) wordt door de RVA uitgekeerd aan jongeren die niet meer studeren en nog niet gewerkt hebben. Het bedrag is afhankelijk van de leeftijd en gezinssituatie, maar ligt lager dan de *werkloosheidsuitkering*. De uitkering wordt pas toegekend na een wachtperiode van 310 dagen, deze periode wordt de socioprofessionele inschakelingsstijd genoemd. De uitkering wordt voor een periode van maximaal 36 maanden toegekend, maar deze periode is onder bepaalde voorwaarden verlengbaar.

Meer informatie op: www.rva.be

Leefloon: het leefloon is een minimuminkomen, toegekend door het OCMW, voor mensen die niet over toereikende bestaansmiddelen beschikken, noch aanspraak op

kunnen maken, noch in staat zijn deze hetzij door eigen inspanningen, hetzij op een andere manier te verwerven. Het leefloon is een specifieke vorm van het RMI, de begunstigde moet voldoen aan de voorwaarden voor het RMI. De ondertekening van een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie (GPMI) is vanaf november 2016 verplicht voor alle leefloongerechtigden.

Meer informatie op: www.ocmw-info-cpas.be

Mediaan inkomen: wanneer men alle aangiftes rangschikt van het kleinste tot het hoogste bedrag, is het mediaan inkomen het bedrag in het midden van de rangschikking. Dit betekent dat de helft van de inkomens lager is dan het mediaan inkomen en de andere helft hoger is. De mediaan wordt in tegenstelling tot het gemiddelde niet beïnvloed door extreme waarden (zeer hoog of zeer laag). De *armoederisicogrens* werd vastgelegd op 60 % van het nationale mediaan equivalent beschikbare inkomen.

Niet-werkende werkzoekenden (NWW): personen zonder bezoldigd werk die ingeschreven zijn als werkzoekende bij een gewestelijke openbare dienst voor arbeidsbemiddeling. Het gaat zowel om uitkeringsgerechtigde werklozen, als om jongeren in de *socioprofessionele inschakelingsstijd*, vrij ingeschreven werkzoekenden en verplicht ingeschreven werkzoekenden (bijvoorbeeld doorverwezen door een OCMW).

Officiële bevolking: alle personen die wettelijk ingeschreven zijn bij hun gemeentelijke administratie, met uitzondering van de asielzoekers.

Overlevingspensioen: uitkering voor de partner van de overleden echtgeno(o)t(e) gebaseerd op het loon en de werkperiode van de overledene. Sinds januari 2015 bestaat er ook een andere uitkering voor de echtgeno(o)t(e) van een overledene: de *overgangsuitkering*. Deze uitkering is (onder bepaalde voorwaarden) bedoeld voor personen die niet aan de leeftijdsvoorwaarde van het overlevingspensioen voldoen. Aan het einde van de periode waarin een overgangsuitkering werd betaald (een of twee jaar), kan de rechthebbende beroep doen op een *werkloosheidsuitkering* (als hij of zij nog geen werk gevonden heeft).

Meer informatie op: www.sfpd.fgov.be

Recht op een Verhoogde tegemoetkoming van de Verzekering voor geneeskundige Verzorging (RVV): om personen met een laag inkomen financieel toegang te geven tot de gezondheidszorg wordt voor verschillende categorieën van de bevolking (evenals de personen ten laste van de RVV-gerechtigde) voorzien in een verhoogde tegemoetkoming van de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en dus in een verlaging van het remgeld. Er zijn sinds 2014 drie mogelijke voorwaarden die recht geven op deze verhoogde tegemoetkoming: (1) als rechthebbende op een specifieke uitkering (leefloon, equivalent leefloon, inkomensgarantie voor ouderen of gewaarborgd inkomen voor bejaarden, tegemoetkoming voor personen met een handicap, toeslag voor kinderen

met een handicap of aandoening); (2) via de hoedanigheid als wees of als niet-begeleide minderjarige vreemdeling; of (3) op basis van een laag inkomen. Voor de eerste twee categorieën wordt het RVV automatisch toegekend. Personen met een laag inkomen die niet automatisch het RVV krijgen, moeten een aanvraag indienen en krijgen dit recht na een inkomensonderzoek. Deze hervorming van het recht op een verhoogde tegemoetkoming is het resultaat van een fusie van het oude RVV en OMNIO. Een andere naam voor verhoogde tegemoetkoming is "voorkeurregeling".

Recht op maatschappelijke hulp (RMH): mensen die niet in aanmerking komen voor het RMI omdat niet voldaan is aan de voorwaarden inzake nationaliteit, leeftijd of inkomen, kunnen beroep doen op het Recht op Maatschappelijke Hulp. Het zijn hoofdzakelijk kandidaat-vluchtelingen en vreemdelingen met recht op verblijf die niet in het bevolkingsregister staan ingeschreven die genieten van het RMH. Deze personen hebben o.a. recht op financiële steun equivalent aan het leefloon en kunnen worden ingeschakeld via een tewerkstellingsmaatregel (o.a. in het kader van artikel 60§7).

Meer informatie op: www.mi-is.be of www.ocmw-info-cpas.be

Recht op maatschappelijke integratie (RMI): het RMI is van kracht sinds de invoering van de wet op maatschappelijke integratie in oktober 2002 en kwam in de plaats van het recht op het bestaansminimum. Het RMI gaat verder dan de zuiver financiële bijstand van het bestaansminimum: het RMI streeft naar een maximale integratie en participatie aan het maatschappelijk leven. Hiervoor beschikt het OCMW over drie belangrijke instrumenten: tewerkstelling (o.a. in het kader van artikel 60§7), een leefloon en een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie (GPMI). Het GPMI is vanaf november 2016 verplicht voor alle leefloongerechtigden. Het hoofddoel is in de mate van het mogelijke de integratie door tewerkstelling te verwezenlijken en mensen te helpen om autonoom te leven. De RMI-begunstigden moeten voldoen aan bepaalde voorwaarden op vlak van nationaliteit, woonplaats, leeftijd, gebrek aan bestaansmiddelen, bereidwilligheid om te werken en uitputting van sociale rechten. In 2016 is de wet Maatschappelijke Integratie grondig gewijzigd. Naast de uitbreiding van het GPMI, werd het toepassingsgebied van de leefloonwet uitgebreid met *subsidiair beschermden*. Daarnaast werd de gemeenschapsdienst ingevoerd. Dit kan door het OCMW gebruikt worden om de werkbereidheid van de hulpvrager die een leefloon ontvangt te evalueren.

Meer informatie op: www.mi-is.be of www.ocmwinfo-cpas.be

Significant (statistische significantie): wanneer een verschil tussen twee cijfers als statistisch significant wordt omschreven, duidt dit erop dat de kans zeer groot is dat dit verschil reëel is en niet beschouwd kan worden als het resultaat van toevalsfactoren of de onnauwkeurigheid van de schatting (cfr. betrouwbaarheidsintervallen).

Socioprofessionele inschakelingstijd (voordien wachttijd): na hun studies hebben jongeren die zich inschrijven als werkzoekende niet onmiddellijk recht op een uitkering. De socioprofessionele inschakelingstijd refereert naar de periode (310 dagen) tussen het verlaten van de school en het moment waarop men een inschakelingsuitkering van de RVA krijgt (voordien wachttuitkering), ook gedurende deze periode moet de jongere een "actieve beschikbaarheid" op de arbeidsmarkt kunnen bewijzen.

Statistische sectoren: de statistische sectoren vertegenwoordigen de kleinste administratieve eenheid en is het resultaat van de onderverdeling van het grondgebied door de Algemene Directie Statistiek, op basis van structurele kenmerken die worden geïdentificeerd via volkstellingen (de laatste belangrijke aanpassingen dateren van 2001).

Subsidiaire bescherming: het statuut van subsidiair beschermde kan worden gegeven aan vreemdelingen die niet erkend zijn als vluchteling en die niet ernstig ziek zijn, maar die een reëel risico lopen in hun land van origine. Bijvoorbeeld wanneer hun land in oorlog is.

Voor meer informatie: www.droitsquotidiens.be

Tegemoetkomingen voor personen met een handicap: de tegemoetkomingen voor personen ouder dan 21 jaar met een handicap zijn ten laste van de Staat. De tegemoetkomingen garanderen een inkomen voor personen die omwille van hun handicap niet in staat zijn om zelf een voldoende hoog inkomen te verwerven en compenseren in zekere mate de bijkomende kosten die te wijten zijn aan de handicap. Ze worden toegekend onder bepaalde voorwaarden, zoals de inkomensituatie en de medische erkenning van de handicap. Er zijn drie types tegemoetkomingen. Voor de personen tussen 21 en 64 jaar is er de *inkomensvervangende tegemoetkoming* en de *integratie tegemoetkoming*. Deze twee tegemoetkomingen zijn cumuleerbaar en worden onafhankelijk van elkaar toegekend. Personen ouder dan 65 jaar krijgen een tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden. Deze laatste tegemoetkoming werd recent overgedragen aan de gemeenschappen.

Meer informatie op: www.socialsecurity.be

Tweede kroon: in de concentrische voorstelling van een stad duidt een kroon wijken aan met een zekere maatschappelijke, stedenbouwkundige homogeniteit, die een ring vormen binnen de stad. De tweede kroon van het Brussels gewest omvat de wijken die het meest aan de buitenkant van de stad liggen, buiten de middenring, gevormd door de grote lanen in het zuiden (Churchillaan) en in het oosten (generaal Jacqueslaan, Louis Schmidlaan, Saint-Michellaan, Brand Whitlocklaan, August Reyerslaan en Lambermontlaan) en de spoorlijnen in het westen. Deze tweede kroon werd verstedelijkt na de eerste kroon en bereikte de grenzen van het Brussels gewest rond 1960.

Werkloosheidsuitkering: de werkloosheidsuitkeringen worden uitgekeerd door de RVA. Om recht te hebben op een werkloosheidsuitkering moet men gedurende een

bepaald aantal dagen gewerkt hebben (het aantal dagen is afhankelijk van de leeftijd) ofwel de socioprofessionele inschakelingstijd hebben doorlopen (waarna men spreekt over een inschakelingsuitkering), ofwel reeds werkloosheidsuitkeringen hebben ontvangen in het recente verleden. Er zijn verschillende voorwaarden voor de uitkering, onder andere ingeschreven zijn in een gewestelijke dienst voor arbeidsbemiddeling (Forem, Actiris, ADG of VDAB) en aantonen dat men actief op zoek is naar werk. Het bedrag van de werkloosheidsuitkering is afhankelijk van het laatste loon, de duurtijd van de werkloosheid en de gezinssituatie. Als aan de voorwaarden wordt voldaan, wordt de werkloosheidsuitkering (in tegenstelling tot inschakelingsuitkeringen) in principe voor onbepaalde duur uitgekeerd. Sinds 2012 bestaat er wel een degressief systeem waarbij het bedrag daalt met de werkloosheidsduur. Voortaan wordt er bij een werkloosheidsduur van meer dan 48 maanden voor de meeste werklozen geen rekening meer gehouden met het vroegere loon maar is het een vast bedrag dat lager ligt dan de armoederisicogrens.

Meer informatie op: www.rva.be en www.werk.belgie.be

II. LIJST VAN DE ACRONIEMEN

Actiris	Brusselse gewestelijke dienst voor arbeidsbemiddeling
ADG	Dienst voor arbeidsbemiddeling van de Duitstalige Gemeenschap
BBP	Bruto binnenlands product
BGHM	Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij
BISA	Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse
EAK	Arbeidskrachtenenquête
EU	Europese Unie
EU-SILC	European Union – Statistics on Income and Living Conditions
FOD	Federale Overheidsdienst
FOREM	Office wallon de la Formation professionnelle et de l'Emploi
GGC	Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie
IAB	Internationaal Arbeidsbureau
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
IGO	Inkomensgarantie voor Ouderen
IWEPS	Institut wallon de l'Evaluation de la Prospective et de la Statistique
KSZ	Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid
NWW	Niet-werkende werkzoekende
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OVM	Openbare Vastgoedmaatschappijen
POD	Programmatorische Overheidsdienst
RIZIV	Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering
RMH	Recht op maatschappelijke hulp
RMI	Recht op maatschappelijke integratie
RVA	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
RVV	Recht op een Verhoogde tegemoetkoming van de Verzekering voor geneeskundige verzorging
SVK	Sociaal Verhuurkantoor
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding

12. REFERENTIES

- Arbyn M., Haelens A., Desomer A., Verdoodt F., Thiry N., Francart J., Hanquet G., Robays J. (2015), Welke screening voor baarmoederhalskanker? –Synthese. Health Technology Assessment (HTA). Brussel: Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg (KCE). KCE Reports 238Bs. D/2015/10.273/15.
- Avalosse H., Leila M., Lona M., Guillaume J., Allaoui E.M., Di Zinno, T. (2019), Ongelijkheid in gezondheid, AIM: Bruxelles.
- Brusselse Bond voor het Recht op Wonen (2018) De huurprijzen van woningen van gemeenten en OCMW's verlagen, Analyses van BBRoW, september 2018.
- Brusselse Bond voor het Recht op Wonen (2019) De gewestverkiezingen van 26 mei 2019. De fundamentele uitdagingen op het vlak van wonen in Brussel, Memorandum BBRoW 2019.
- Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij (2016), Verslagen kandidaat-huurders & inschrijvingen 2016, beschikbaar op www.bghm.irisnet.be
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (2015a), Een demografische boom onder de loep: Roemenen, Polen en Bulgaren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Focus nr. 9, juni 2015.
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (2015b), Demografische barometer 2015 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Focus nr. 11, december 2015.
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (2016a), Wijkmonitoring, Analysefiche. Aandeel Fransen.
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (2016b), Demografische barometer 2016 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Focus nr. 16, december 2016.
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (2016c), De vergroting van de Brusselse huishoudens, Focus nr. 13, februari 2016.
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (2016d), Fiscale statistiek van de inkomens, een geschikte gegevensbron om de levensstandaard van de Brusselaars te meten? Focus nr. 14, februari 2016.
- Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid (2017), De arbeidsmarkt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Actiris. Brussel.
- Cantillon B. (2018), La protection sociale face au défi de la nouvelle pauvreté, Centrum voor sociaal beleid – Universiteit Antwerpen, februari 2018
- CCR dépistage du cancer du col de l'utérus <https://www.ccref.org/particulier/col.php> (laatste raadpleging op 12/07/19)
- Charafeddine R. (2015), Omgeving, huisvesting en passief roken. In: Charafeddine R, & Demarest S. (eds.). Gezondheidsenquête 2013. Rapport 4: Fysieke en sociale omgeving. WIV-ISP, Brussel.
- Coene J. en Meyer S. (2019), Barometer Energiearmoede (2009-2017), Koning Boudewijnstichting: Brussel.
- Defeyt P. & Guio A.-C. (2011), Pauvreté : une définition limitée, une politique à revoir, Institut pour un Développement Durable, maart 2011.
- De Keersmaecker M.-L. (2018), Observatiecentrum van de Huurprijzen: Enquête 2017. Brussel: Observatiecentrum voor de Huisvesting van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.
- De Keersmaecker M.-L. (2019), Observatiecentrum van de Huurprijzen: Enquête 2018. Brussel: Observatiecentrum voor de Huisvesting van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.
- De Laet S. (2018) Ook de volksklassen verhuizen uit Brussel. Een analyse van de randverstedelijking van de bevolkingsgroepen met een laag inkomen, Algemene collectie, n°121, online op 12 maart 2018.
- Delvaux A. en Grévisse F. (2017), Précarité énergétique, Pauvreté n°17, Forum Bruxelles contre les inégalités.
- Dessouroux C., Bensliman R., Bernard N., De Laet S., Demonty F., Marissal P. & Surkyn J. (2016), Huisvesting in Brussel: diagnose en uitdagingen, BSI Synthesenota n° 99, juni 2016 Brussels.revues.org
- Devos C., Cordon A., Lefèvre M., Obyn C., Renard F., Bouckaert N., Gerkens S., Maertens de Noordhout C., Devleeschauwer B., Haelterman M., Léonard C., Meeus P. (2019), De performantie van het Belgische gezondheidssysteem – rapport 2019. Health Services Research (HSR) Brussels: Belgian Health Care Knowledge Centre (KCE). KCE Reports 313A. D/2019/10.273/32 Beschikbaar op: www.plan.be en www.statbel.fgov.be
- Englert M. (2013), Analyse des déterminants du chômage urbain et politique de rééquilibrage entre l'offre et la demande de travail en Région de Bruxelles-Capitale, Working Paper DULBEA, Research series, N°13-03, januari 2013.
- Englert M. en Feyaerts G. (2018), «Bruxelles est une ville riche», dans «Pauvrophobie : Petite encyclopédie des idées reçues sur la pauvreté», Le Forum – Bruxelles contre les inégalités, éditions Luc Pire.
- Famifed (2016) De besteding van de kinderbijslag, Focus 2016-1, Brussel, Famifed.
- Federaal Planbureau (2011), Welvaartsbinding van sociale en bijstandsuitkeringen, Working paper 4-11, maart 2011.
- Federaal Planbureau & FOD Economie – Statistics Belgium (2019), Demografische vooruitzichten 2018-2070, januari 2019.
- FOD Sociale Zekerheid (2019), «The evolution of the social situation and social protection in Belgium 2019'Slowly falling behind'. Monitoring the social situation in Belgium and the progress towards the social objectives and the priorities of the National Reform Programme», november 2019.

- Gangji A. (2008), Analyse micro-économique du coût du chômage en Belgique : Réflexions en matière de perspectives sur le marché du travail et de pauvreté, thèse de doctorat, Bruxelles : Université libre de Bruxelles, Faculté des sciences sociales, politiques et économiques - Sciences économiques.
- Guio A.-C., & Mahy C. (2013), Regards sur la pauvreté et les inégalités en Wallonie, Working paper de l'IWEPS n°16, Institut Wallon de l'Évaluation, de la Prospective et de la Statistique.
- Hercot D., Mazina D., Verduyck P., Deguerry M. (2015), Geboren worden als Brusselaar – Perinatale gezondheidsindicatoren van de Brusselaars 2000-2012. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, Brussel.
- Herman G. & Bourguignon D. (2008), Les politiques d'emploi à la lumière de la santé mentale des chômeurs, L'Observatoire, januari 2008.
- Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2019), «Stand van zaken op de arbeidsmarkt in België en in de gewesten», Juni 2019.
- Huybrechts F., Meyer S., & Vranken J. (2011), Energiearmoede in België, Finaal Rapport. OASes ; ULB-CEESE.
- Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique (2015), Les expulsions domiciliaires en Wallonie : Premier état des lieux, januari 2015.
- la Strada (2013), Centrale registratie voor de onthaalhuizen en centra voor dringend onthaal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Gegevens over de opvang van thuislozen in 2011. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.
- la Strada (2019), Telling van dak- en thuislozen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, vijfde editie, 5 november 2018. Brussel.
- Martens A., Ouali N., Van de Maele M., Vertommen S., Dryon P., & Verhoeven H. (2005), Etnische discriminatie op de arbeidsmarkt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, synthese rapport, Studie in het kader van het Sociaal pact voor de werkgelegenheid van de Brusselaars.
- Mazet P. (2017), Conditionnalités implicites et productions d'inégalités: les coûts cachés de la dématérialisation administrative, La Revue Française de Service Social, ISSN 0297-0376, N° 264, 1, 2017, p. 41-47.
- Myria (2017), "Migratie- en asielstromen: de cijfers ontrafeld", Myriatics n°8, Myria Federaal Migratiecentrum, november 2017.
- Nationale Bank van België (2019), Statistieken 2018 van de Centrale voor kredieten aan particulieren. Brussel: Nationale Bank van België.
- Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2008), Armoede en veroudering, Brussels Armoederapport, Gemeenschappelijke gemeenschapscommissie, Brussel.
- Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2016a), De invaliditeit in het Brussels Gewest, Gezondheidsindicatoren van het Brussels Gewest, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Brussel.
- Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2016b), Welzijnsbarometer 2016, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Brussel.
- Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2017), Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming in het Brussels Gewest, Thematisch katern van het Armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 2016, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Brussel.
- Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2019a), Armoede, slechte huisvesting en uithuiszettingen in het Brussels Gewest, Thematisch rapport van het Brussels Armoederapport 2018, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Brussel.
- Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2019b) Iedereen even gezond in Brussel? Recente cijfers en kaarten over sociale ongelijkheden in gezondheid. Gemeenschappelijke gemeenschapscommissie, Brussel.
- Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad en Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid (2015), Vrouwen op de arbeidsmarkt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en Actiris. Brussel.
- Penne T., Cussó Parcerisas I., Mäkinen L., Storms B., Goedemé T. (2016), Can reference budgets be used as a poverty line, ImPRovE Working Paper N°16/05. Antwerp: Herman Deleeck Centre for Social Policy – University of Antwerp.
- POD Maatschappelijke Integratie (2017a), Statistisch Verslag nr. 18, juni 2017.
- POD Maatschappelijke Integratie (2017b), Erkende vluchtelingen en subsidiair beschermden die zich melden bij het OCMW, Focus nr. 18, juni 2017.
- POD Maatschappelijke Integratie (2019), Statistisch Verslag nr. 24, juli 2019.
- Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (2019). «De RVA in 2018. Volume 2: Indicatoren van de arbeidsmarkt en evolutie van de uitkeringen». Jaarverslag.
- Roberfroid D., Dauvrin M., Keygnaert I., Desomer A., Kerstens B., Camberlin C., Gysen J., Lorant V. & Derluyn I. (2015), Welke gezondheidszorg voor personen zonder wettig verblijf? Samenvatting. Health Service Research (HSR). Brussel: Federaal kenniscentrum voor de gezondheidszorg (KCE). 2015. KCE reports 257Bs. D/2015/10.273/109.

- Schockaert I., Morissens A., Cincinnato S., & Nicaise I. (2012), Armoede tussen de plooiën: aanvullingen en correcties op EU-SILC voor verborgen groepen armen, Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving (HIVA), étude menée dans le cadre de la Politique scientifique fédérale, commandée par le Service de lutte contre la pauvreté, la précarité et l'exclusion sociale.
- Sow M. (2019), Intensité de la pauvreté chez les bénéficiaires du Revenu d'Intégration Sociale (RIS): Quelles différences selon la composition de ménage? Université libre de Bruxelles. Centre de recherche Approches sociales de la santé. Université de Montréal. Centre de recherche Léa-Roback sur les inégalités sociales de santé, à paraître
- Sibelga (2019), Activiteitenverslag 2018. Brussel: Sibelga.
- Statbel (2019) Quality report Belgian SILC-2018.
- Storms B. & Van den Bosch K. (2009), Wat heeft een gezin minimaal nodig? Een budgetstandaard voor Vlaanderen. Leuven: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Katholieke Hogeschool Kempen.
- Storms B. & Van den Bosch K. (2010), Quel est le revenu minimum nécessaire pour une vie digne? Les budgets de référence et la protection du revenu minimal, Pensée plurielle, n° 25, p. 63-73.
- Storms B. (2012), Referentiebudgetten voor maatschappelijke participatie, Thèse de doctorat, Departement Politieke en sociale wetenschappen, Universiteit Antwerpen.
- Tafforeau J., Drieskens S., Charafeddine R., Van der Heyden J. (2019), Gezondheidsenquête 2018: subjectieve gezondheid. Brussel, België: Sciensano. Rapport nummer: D/2019/14.440/26
- Treutens P.-Ph. (2014), Analyse de l'évolution du niveau de vie des ménages bruxellois sous l'angle des revenus fiscaux, mémoire de stage, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Gewestelijke Overheidsdienst Brussel.
- Valenduc G. (2010), La fracture numérique en Belgique, Onderzoek gerealiseerd door de Fondation Travail-Université (FTU) en gepubliceerd met hulp van de Communauté française, oktober 2010.
- Van Brussel L., Carlier L., Berger M., Printz A., Francou L. & De Cleen B. (2018) BruVoices. Inwoners spreken over sociale cohesie in Brussel. Een discoursanalyse van 500 burgers. Koning Boudewijnstichting, Brussel.
- van der Plancke V. et Bernard N. (2019), het (niet) gebruik van beroepsprocedures inzake huisvesting, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel.
- Vanderstraeten L. & Van Hecke E. (2019), Les régions urbaines en Belgique, Belgeo 1.
- Van Hamme G., Grippa T. & Van Criekingen M. (2016), Migratiebewegingen en dynamische processen in de Brusselse wijken, Brussels Studies, Algemene collectie, n° 97.
- Van Hamme G., Wertz I. & Biot V. (2011), Economische groei zonder sociale vooruitgang: stand van zaken in Brussel, Brussels Studies, Nr. 48.
- Van Vooren D. (2018), Water voor iedereen! Situatieschets van waterarmoede in België, Koning Boudewijnstichting, Brussel.
- View.brussels (2019), Profiel en traject van de werkzoekenden in het Brussels hoofdstedelijk gewest, monitoring volgens origine, juni 2019.
- Visee-Leporcq D. (2011), Decrochage scolaire et pauvreté. Bruxelles: ATD Quart Monde, collection 'Connaissance et Engagement: Analyses et études'.
- VIVAQUA (2019), Activiteitenrapport 2018. Brussel.
- Zune M., Demaziere D. & Ugeux E. (2017), De ervaringen met de uitsluiting uit de werkloosheid, kwalitatief onderzoek, GIRSEF & Centre de Sociologie des Organisations (CSO) de Sciences-Po Paris, Enquête uitgevoerd door het Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid (Actiris), april 2017.

Referentiekarta: De Brusselse gemeenten

Bron: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

Welzijnsbarometer 2019

De Welzijnsbarometer is het statistisch deel van het Brussels armoederapport. In de barometer staan indicatoren die de situatie van de Brusselaars weergeven in relatie met verschillende aspecten van het leven: inkomen, werk, opleiding, gezondheid, huisvesting en maatschappelijke participatie. De Welzijnsbarometer verschijnt jaarlijks en maakt het zo mogelijk om de socio-economische situatie van de Brusselaars op te volgen in de tijd. Het is in de eerste plaats een beleidsondersteunend instrument.

www.ccc-ggc.brussels/nl/observatbru/accueil

Dit document is ook beschikbaar in het Frans.

Ce document est également disponible en français sous le titre :
“**Baromètre social, Rapport bruxellois sur l'état de la pauvreté 2019**”